

magazin istoric

APARE DIN APRILIE 1967

IULIE 1998

♦ *Praga 1968:*
nimic nu a
mai fost
ca înainte

♦ *1940.*
Cine
poartă
vina ?

♦ *Nelson*
Mandela și
închisorile
sale

♦ *Titanicul*
în
zece
întrebări

Director – redactor-șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Secretari generali de redacție:
Ioana Ursu, Dorin Matei

Redactori:
Florentina Dolghin (responsabil de număr),
Ioan Lăcustă,
Doina Pașcu,
Marian Ștefan

Secretar de redacție:
Theodor Lianos

Macheta artistică:
arh. Marian Oproiș

Corectura: Georgeta Apreotesei,
Constanța Avram

Dactilo: Floarea Dragne,
Tudora Petre

Consilier onorific:
Radu Ioan Popescu

Editor: Fundația Culturală
Magazin Istoric

București, Piața Valter Mărci-
neanu, nr. 1-3, sau prin Intrarea
Victor Eftimiu, nr. 2 (fostă
Dr. Marcovici), etaj III, camerele
281, 285, 287, Sectorul 1, Oficiul
poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70711, Telefon: 315.09.91

Tipografia R.A.I. – „CORESI” –
București, director general Dumitru
Constantinescu; director comercial
M. Vlădeanu; director M. Soare

1-4 După ce s-a impus istoriei prin simbolurile sale (coperta 4), prima **republică franceză** (1792-1804) și-a lăsat amprenta grafică și asupra cărților de joc, ce ilustrează ideea legii ca singura suverană a poporului liber (coperta 1)

2 Biserica mănăstirii **Agapia** (sus), ca și aceea a mănăstirii **Neamț**, constituie și azi puncte de mare atracție pentru turiști

3 Cetatea Neamț – fotografie aeriană – a fost declarată monument istoric încă din anul 1866 și a suportat de-a lungul vremii mai multe campanii de restaurare și consolidare, fiind considerată unul din cele mai reprezentative monumente de arhitectură militară medievală din țara noastră

Album istoric

De la Cambridge (Marea Britanie), unde este stabilit, domnul arhitect Barbu Călinescu, fiul fostului premier român Armand Călinescu, ne-a trimis un set de fotografii din arhiva familiei Domniei Sale, o parte dintre ele fiind reproduse în cadrul Albumului nostru istoric.

Planșa 1. Fostul premier în cabinetul său de lucru și în ziua de 10 Mai 1939, prezentând regelui Carol II și Marelui Voievod de Alba Iulia drapelul de onoare al oștirii

Planșa 2. Vorbind în cadrul unei ședințe a guvernului Miron Cristea și împreună cu un grup de fruntași ai vieții publice românești: G.G. Mironescu, M. Ralea, M. Ghelmegeanu, M. Popovici, Grigore Antipa și patriarhul Miron Cristea

Planșa 3. În dialog cu Grigore Gafencu; împreună cu Săkrü Saraçoğlu (ministru de externe turc), Ioannis Metaxas (premierul grec), ministrul de externe iugoslav Al. Cinkar-Marcovic și Grigore Gafencu, la încheierea celei de-a VII-a sesiuni ordinare a Consiliului Permanent al Înțelegerii Balcanice (București, 13-22 februarie 1939)

Planșa 4. Împreună cu N. Iorga, la vernisajul unei expoziții de artă religioasă. Un moment de destindere a familiei fostului premier: în tribună la un meci de fotbal (rândul întâi, de la dreapta la stânga): Barbu, fiul primului ministru, împreună cu mama sa Adela Călinescu, V.V. Tilea și fiica acestuia, Ileana.

Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună

SUMAR

iulie

1998

4 Sprijinul blând al credinței

I.V. FELEA

O CLIPĂ CE
DEPĂȘEȘTE
VEACUL

5 1940. Povara lașității

D.C. GIURESCU

MICROARHIVĂ

9 Dulcea beție a predestinării

Ion Antonescu către Elena Perticari-Davila (Predeal, 1937)

T. MAVRODIN

13 Golgota Ortodoxiei în Transilvania

A. PLĂMĂDEALĂ

SFÂNTA ALIANȚĂ
COMUNISTĂ
RĂPUNE
„PRIMĂVARA DE
LA PRAGA“

15 Ambasadorii români informează prompt

M. ȘTEFAN

21 Liderul comunist ungar Kadar presimte...

M. RETEGAN

28 Strict secret. De importanță deosebită

Buletin de informații al Securității din 5 august 1968

L.D. GRIGORESCU,
C. MORARU

30 Costin C. Kirițescu la 90 ani

M. ISĂRESCU

36 Justiție în rubașcă

Codul Penal în dezbaterile Consiliului de Miniștri, 1953

I. LĂCUSTĂ

39 Aurel Decei – „dușman al poporului“

D. TĂNĂSESCU

INTERLOCUTORII
NOȘTRI

33 Interviuri cu: Javier Solana, Chris Donnely, Claus Naumann, Jamie Shea

C. UNTEANU

40 Interviu cu profesorul italian Francesco-Guida

DICTIONAR

43 Republicile franceze

F. HERA

AȘA SE VA SCRIE
ISTORIA

48 Pe Internet, în căutarea trecutului american

M. O'MALLEY,
R. ROSENZWEIG

ENIGMELE ISTORIEI

50 S.U.A. sunt ceea ce se vede, plus misterul lor

52 Dobrogea – pe drumul mătăsi?

M. MALIȚA

54 Mazilirea perfidă
Proteste ale diplomaților români la înlăturarea lui Titulescu

G.G. POTRA

57 Io, din mila lui Dumnezeu

Ceremonia de încoronare a domnilor români

M. IFRIM

60 Fiecare generație cu concediile ei

I. CERKEZ

67 Între condei și spadă
William Deakin, istoric și agent secret

R.R. FLORESCU

PERSONALITĂȚI ALE SECOLULUI

71 Nelson Mandela – dincolo de legendă

V. CRUCEANU

AȘA VĂ PLACE ISTORIA?

75 Dezamăgirile unei anarhiste: Emma Goldman

R. BERGMANN

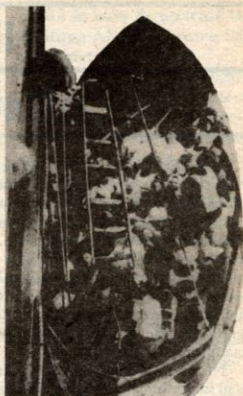
80 La Leipzig, în târgul cărții

C. POPIȘTEANU

CIUDĂȚENIILE ISTORIEI

82 Aventura unui sat suedez

G. CALMGRAN

85 Născut pentru a se scufunda: Titanicul

89 Și brânza are o poveste

V. GHEONEA

RUBRICI

42 Fundațiile Internaționale Constantin Brâncuși

51, 79; 90, 94

Cărți sosite, Rebus, Dialog

64, 74, 81,

88 Clio

65 Petrolul românesc – incursiune în timp
I. LĂCUSTĂ

91 Zig-zag prin secolul XX

ILARION V. FELEA

Tribut de jertfă și de lumină

Este știut că ori de câte ori ne vizitează câte o figură culturală din străinătate și ne cere să-i prezentăm bilețul nostru de identitate, dovada originalității noastre culturale, mergem cu el mai întâi pe la mănăstiri. Aici se reprezintă satul și sufletul nostru, aici s-a manifestat geniul și stilul nostru cultural, aici se păstrează comorile cele mai prețioase ale sufletului românesc.

Nu avem vreme și nu este nici locul să vorbim aici mai larg despre contribuția mănăstirilor ortodoxe la nașterea și dezvoltarea culturii române. Trebuie totuși să subliniem că în mănăstiri am avut cele dintâi tipare și cele dintâi biblioteci; în mănăstiri am avut cele dintâi ateliere de pictură și de sculptură; mănăstirile înfățișează originalitatea noastră în arhitectură și în toate artele legate de ea; mănăstirile au fost la noi cele dintâi case de editură; ele reprezintă cea mai veche tradiție culturală de la noi; ele au deschis și întreținut cele mai vechi școli, cu cei dintâi dascăli ai neamului nostru.

Nu se poate scrie istoria culturii românești fără să se înceapă cu Biserica, cu mănăstirile, cu vlădicii, cu preoții și călugării, care au fost promii noștri cărturari. Și nu numai cărturari, dar și colportori de cărți românești, difuzând cartea, unelta culturii, prin toate unghiurile românismului.

Dr. Sebastian Stanca, pe vremea când era consilier referent la Episcopia Română Ortodoxă din Cluj [1922-1940 - n.r.] a făcut o statistică numai pe teritoriul Episcopiei Ortodoxe a Clujului despre cărțile vechi ce se mai păstrează și astăzi pe la diferite biserici sătești, cu următorul rezultat: din veacul al XVII-lea a aflat 95 cărți și din al XVIII-lea 636 cărți tipărite la București, Râmnic, Târgoviște și Iași. Cu toată năvala războinică a asupriților, în care s-au distrus biserici și mănăstiri cu sute și mii de cărți, totuși după 200 de ani s-au păstrat și aflat în 300 de biserici ortodoxe peste 700 cărți tipărite în Principatele Române. Dacă mai punem în cumpănă și în contrast cu comoditățile vremii noastre, edictele și legislațiile draconice dictate contra călugărilor români „vagabonzi și scandalosi” (cum îi numea P.P. Aron), nestatornicia și urgia vremurilor de atunci, greutățile drumului și ale transportului, precum și sarcina grea pe umerii bieților călugări, numai cu o singură cazanie veche, legată în table de lemn și în piele, groasă și grea, purtată de pe un umăr pe altul, de la București până în Maramureș, până în Munții Apuseni, până în Bihor și Banat, și ne putem face o

idee clară despre apostolia devotată și despre misiunea culturală vrednică de cel mai înalt respect pe care au susținut-o veacuri întregi modestele noastre mănăstiri.

În Ardeal, până în pragul vremii noastre, până în anul 1920, n-am avut școli primare, secundare și superioare decât confesionale, iar în orașul Arad, Episcopia Ortodoxă Română a avut o școală confesională de învățători („Preparandia”, întemeiată la 1812) și un Institut Teologic (întemeiat la 1822), până în anul 1848 - când au fost desființate împreună cu celelalte școli confesionale de la Sibiu, Brașov, Brad, Blaj, Cluj ș.a.

Biserica zidea școlile și le întreținea; tipărea în editurile ei cărți pentru școlari și calendarele pentru popor; întemeia fundații și împărțea burse elevilor săraci. Aproximativ nu avem intelectual de seamă în Ardeal, în 1918, care să nu fi avut parte de sprijinul moral și material al Bisericii. Dacă astăzi avem oameni de la 40 de ani în sus care au învățat scriere și carte românească, avem să mulțumim Bisericii și numai Bisericii. În și prin Biserica apare literatura, apare istoriografia, apare arta, apar școlile, apar praviile, apare cultura...

Rezultă cred cu destulă claritate că Biserica Ortodoxă nu este numai ocrotirea unității noastre sufletești, ci însăși mama culturii române. Tributul ei de jertfă și de lumină la tezaurul culturii române are o însemnătate covârșitoare, pentru că Biserica nu ne-a dat numai începuturile, dar și elementele culturii: cartea, tiparul, școala, dascălul, cultura sufletului și mai presus de toate sufletul ei de mamă.

Biserica Ortodoxă este „mama neamului românesc” (M. Eminescu); este însuși neamul ca specie aeternitatis. Biserica e sensul veșniciei noastre. Nihil sine Deo. Nimic din ce a fost, nimic din ce este nu s-a făcut fără Dumnezeu și fără de Biserica Sa. Toate printr-însa s-au făcut și fără de ea nimic nu s-a făcut din tot ce s-a făcut. Întru ea era viață și viața era lumina oamenilor. Și lumina în întuneric luminează...

(Din vol. *Religia culturii*, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Aradului, 1994; Ilarion V. Felea, 1903-1961, a fost profesor la Academii Teologice din Cluj și Arad - al acestora și rector; arestat în 1949-1950 și 1958-1961 și condamnat la 20 ani temniță grea pentru „activitate intensă contra clasei muncitoare și a mișcării revoluționare”, a murit în închisoarea din Aiud).

În acest an, în câteva numere consecutive (1-6/1998), revista noastră a publicat o suită de documente referitoare la evenimentele care au marcat atât de profund viața poporului român în vara anului 1940. Atât fragmentele din ancheta mareșalului Ion Antonescu, cât și pasajele din jurnalul inedit al profesorului Ioan Hudiță, adăugându-se numeroaselor mărturii și evocări publicate în Magazin istoric de-a lungul timpului, au pus în circuit public o serie de informații inedite ce vor permite o analiză mult mai aprofundată a prăbușirii frontierelor românești în vara și toamna lui 1940, cât și a căderii regimului de autoritate personală a regelui Carol II.

Iată acum un fragment – ce privește pierderea Basarabiei și a Bucovinei de Nord – din lucrarea academicianului Dinu C. Giurescu intitulată România în al doilea război mondial

Avanpremieră
editorială

1940

CINE POARTĂ RĂSPUNDEREA?

Acad. DINU C. GIURESCU

aflată în curs de apariție la Editura All, lucrare ce își propune:

1. Să explice evenimente și evoluții esențiale pentru fiecare etapă. Selecția operează, firește, în funcție de perspectiva pe care trecerea timpului o dă evenimentelor, cât și de percepțiile și experiențele fiecărei generații.

2. Să reconstituie atitudinile, reacțiile și motivările factorilor de răspundere – guvern și opoziție – în anii războiului; ce au gândit oamenii atunci. Gânduri redate, mai ales prin cuvintele celor implicați.

3. Să înfățișeze, de câte ori a fost posibil, felul în care evenimentele se rânduiesc astăzi în perspectiva istoriei proprii a României, dar și a celei globale.

Fragmentul oferit spre publicare face parte din capitolul Apărăm hotarele și distrugem statul sau cedăm teritoriul și îl păstrăm? Pierderile teritoriale impuse României în vara anului 1940.

10 mai 1940: la aceea dată, Carol II nu-și imagina că va fi ultima paradă a cavalerilor Ordinului „Mihai Viteazul” pe care o privea în calitate de rege al României...

Basarabia și nordul Bucovinei. *Ultimatumul sovietic*. Confruntat cu evoluția precipitată și cu totul neașteptată a operațiilor militare în vestul continentului, guvernul român semnează la 27 mai, cu reprezentantul Reichului „Pactul Petrol-Armament”. Intrat în vigoare la data semnării, acordul cuprinde modalități operative pentru livrări de petrol din România în schimbul armamentului din Reich.

La 27 mai 1940, încercuirea de la Dunerque era completă. În aceeași zi, regele Leopold al Belgiei hotărăște capitularea fără condiții a armatei sale.

A doua zi, marți, 28 mai, primul ministru Gheorghe Tătărescu înmânează o notă verbală ministrului plenipotențiar al Reichului la București, Wilhelm Fabricius. Nota sublinia:

a) „În cursul ultimilor ani, România și-a manifestat în mod evident dorința de a avea cu Reichul german relații amicale, animate de un spirit de înțelegere reciprocă și bazate pe o colaborare activă în toate domeniile”.

b) „...anumite măsuri de mobilizare și de concentrare a trupelor la frontiera română iau, cu fiecare zi care trece, o amploare din ce în ce mai mare. Asemenea măsuri militare nu pot să nu creeze în România o situație de incertitudine”.

c) „...guvernul român ține să-și manifeste speranța că se va lărgi și mai mult cadrul colaborării prietenești cu guvernul Reichului”.

28 mai 1940. Un consiliu restrâns - regele, primul ministru, ministrul de externe și ministrul Palatului - discută întrebarea suveranului: „Trebuie să mai persistăm într-o neutralitate expusă atacului din toate părțile sau să facem un efort pentru a ne adapta la realitate?”

Participanții sunt de acord că principala amenințare „ce putea fi mortală” venea din Est, de la

U.R.S.S. „Ungaria era ostilă, Bulgaria nesigură”.

De unde și alternativa: a rezista de unul singur - cu perspectiva împărțirii României de către U.R.S.S., Ungaria, Reich și Bulgaria - sau adaptarea rapidă la noile raporturi de forță, spre Reich. A prevalat opțiunea apropierei de Berlin. Grigore Gafencu își prezintă demisia de la conducerea Ministerului de externe. Îi urmează inginerul Ion Gigurtu, cunoscut în cercurile politice ale Germaniei.

„Am luat cunoștință cu interes de gândurile d-lui președinte al Consiliului privitoare la o colaborare amicală și mai intensă cu Germania și o destindere cu țările balcanice” - răspunde Berlinul la 2 iunie, după care ministrul Germaniei la București, Wilhelm Fabricius, adaugă: „...Îmi permit natural a întreba dacă și în ce măsură guvernul român este dispus a *trata privitor la o cerere de revizuire a vecinilor săi, de exemplu U.R.S.S., în chestiunea Basarabiei* (subl. D.C.G.)”.

Esențialul fusese spus. Guvernul român caută să câștige timp. Declară ministrului Germaniei că va încerca să ducă tratative comerciale cu U.R.S.S.!

Între timp, Franța este scoasă din luptă. Semnează un armistițiu la 22 iunie 1940, la Rethondes. Capitularea forțelor franceze a însemnat prăbușirea ultimului punct de rezanț al politicii de neutralitate, urmată de cărmuirea de la București.

Scadența a venit extrem de repede

La 26 iunie orele 22, Viaceslav Molotov remite lui Gh. Davidescu, ministrul plenipotențiar al României la Moscova, ultimatumul. Guvernul sovietic „propunea” guvernului regal al României:

1. „Să înapoieze cu orice preț Uniunii Sovietice Basarabia”.

2. „Să transmită Uniunii Sovietice partea de nord a Bucovinei,

cu frontierele, potrivit cu harta alăturată”.

Răspunsul de la București era așteptat în decursul zilei de 27 iunie. Întreruperea legăturilor telefonice până în zorii zilei de 27 iunie a scurtat și mai mult termenul fixat prin ultimatumul sovietic.

Urmarea e cunoscută. După două Consilii de Coroană, ținute în ziua de 27 iunie, la orele 12.30 și la orele 21.00, încercarea părții române de a negocia s-a lovit de un refuz net.

Al doilea ultimatum sovietic, remis în noaptea de 27 spre 28 iunie, fixa intrarea trupelor sovietice în Basarabia și nordul Bucovinei cu începere de la 28 iunie, orele 14: evacuarea armatei române urma să fie încheiată în 4 zile.

Răspunsul de la București a fost trimis pe 28 iunie orele 11:

„Guvernul român, pentru a evita gravele urmări pe care le-ar avea recurgerea la forță și deschiderea ostilităților în această parte a Europei, se vede silit să primească condițiile de evacuare specificate în răspunsul sovietic”.

Deveneau foarte probabile intervenția Ungariei și a Bulgariei, care revendicau Transilvania și, respectiv, Dobrogea de Sud (Cadrilaterul, dacă nu mai mult).

Tatonările diplomatice din 27 iunie n-au fost defel încurajatoare. Berlinul, prin Wilhelm Fabricius, a sfătuit forurile de la București „să se supună cererii guvernului sovietic”. Este de un „interes european esențial ca România să evite un conflict armat cu U.R.S.S.”,

răspunde Roma. Guvernele de la Belgrad și Atena: „trebuie în prealabil să se concerteze cu ceilalți aliați”; roagă Bucureștii să nu tulbure, printr-o rezistență militară, „pacea în bazinul dunărean și în Balcani”. Numai Ankara a confirmat hotărârea Turciei de a-și onora obligațiile asumate prin Pactul Înțelegerii Balcanice.

În atare condiții, alegerea era: rezistența armată timp de maximum câteva săptămâni, urmată de împărțirea României între U.R.S.S., Ungaria, Germania și Bulgaria sau cedarea teritoriilor revendicate prin nota sovietică. A prevalat această ultimă soluție. Motivarea?

Se păstra astfel statul român cu instituțiile și forțele sale armate.

A urmat retragerea precipitată a unităților militare, a administrației și a numeroși civili din Basarabia și nordul Bucovinei. Grupuri comuniste din evrei, ruși, ucraineni, găgăuzi și chiar români au început provocările împotriva armatei române și a civililor în retragere. Au dezarmat unele unități; au scuipat pe ofițeri; aruncau cu pietre, huiduia. În așteptarea trupelor sovietice aceste bande au scos și au rupt tricolorul de pe instituțiile publice și l-au înlocuit cu steagul roșu. Unități sovietice au luat prizonieri militari români, ofițerii fiind arestați.

Primise ordin să nu răspundă prin foc la aceste provocări și atacuri: „nu se poate ști unde se opresc și ce consecințe pot avea” (ataci reacții ale trupelor române), citim într-un ordin al comandantului Armatei 4 române, generalul Nicolae Ciupercă.

În șase zile, 28 iunie-3 iulie 1940, România a cedat Uniunii Sovietice 50 762 kmp (Basarabia cu 44 500 kmp și nordul Bucovinei cu 6 262 kmp), cu 4 021 086 ha teren agricol (20,5% din suprafața agricolă a țării), cu 3 776 309 locuitori, din care:

53,49% - români; 10,34% - ruși; 15,30% - ruțeni și ucraineni; 7,27% - evrei; 4,91% - bulgari; 3,31% - germani; 5,12% - alții.

Arhive de mare valoare, bibliotecile publice și particulare cu milioane de volume, mari cantități de material feroviar, depozite de muniții, echipamente, zeci de mii

de refugiați și tot atâtea gospodării și locuințe, cu tot inventarul lor, părăsite în câteva ore, în fața ocupantului.

Felul în care s-a produs evacuarea precipitată a administrației, armatei și a unei părți din populație este un capitol de istorie necercetat încă.

Retragerea armatei și autorităților române

Iată și relatarea unui martor ocular din Cernăuți: „Joi, 27 iunie, orele 17.00, orașul vuia. Se spunea că Basarabia și Cernăuții au fost cedate Sovietelor. Oficialitățile nu comunicaseră încă nimic!

La orele 18.00 (27 iunie) comandantul militar al Gării Cernăuți, căpitan de rezervă, avocat dr. Gheorghe Jeleriu (fost deputat P.N.Ț.), primește confirmarea cedării; a doua zi, 28 iunie, orele 14.00, trupele sovietice urmau să treacă Prutul și să ocupe Cernăuți. Rămăneau circa 17 ore pentru evacuare.

Căpitanul Gheorghe Jeleriu cere aprobarea să anunțe populația. Răspunsul superiorilor săi: «Procedați cum credeți de cuviință». Nici acum, în ultimele ceasuri, oficialitățile nu se hotărâu să spună adevărul.

Se poate negocia măcar termenul-limită al evacuării? Nu, a venit răspunsul; 28 iunie orele 14.00 nu pot fi depășite. De altfel, încă din dimineața zilei de 28 iunie, unitățile sovietice erau deja la podul de peste râul Prut, gata să intre în oraș în orice moment.

Atmosfera de dezolare creștea cu fiecare ceas

Prefectul și subprefectul județului Cernăuți nu au primit aprobarea de a confirma populației cedarea! Subprefectul județului, Dimitrie Socoleanu, și-a liniștit chiar propria familie: este doar un zvon, nu are rost să împacheteze.

La 28 iunie, orele 9.00 dimineața, vine în sfârșit «dezlegarea»

de la București: ocupația sovietică - iminentă, cei ce vor să părăsească orașul o mai pot face până către prânz.

Motivația anunțului atât de târziu?

Să nu se creeze panică în rândul oamenilor! Atitudinea guvernului central a fost caracteristică oricărei

cărmuirii autoritare, grijulie pentru propria ei imagine înă-

inte de toate. Orice comentariu rămâne de prisos. Comunele limitrofe orașului Cernăuți au fost înștiințate așa de târziu, încât unii nici n-au știut ce se întâmplă, alții au fugit pe jos, fără nimic.

În dimineața zilei de joi 28 iunie 1940, clopotele bisericilor băteau în dungă, la intervale rare, ca după mort. Oamenii alergau. Unii îngeuncheau și se rugau. Mulți erau în stare de șoc. Un vuiet surd străbătea peste străzi.

Grupuri de agitatori comuniști și-au început provocările. Huiduiau armata, aruncau cu pietre. Un tânăr comunist se suie pe turnul primăriei (către orele 10.30), dă jos tricolorul și înalță steagul roșu. Armata primise ordine stricte să nu reacționeze la provocări. Un soldat pune totuși arma la ochi și doboară pe agresor.

Sute și sute de oameni se îndreptau spre gară, cărând după ei ce adunaseră în câteva ceasuri. Sunt aduse în grabă toate vagoanele-marfă și de vite. Oamenii sunt rugați să se înghesuie, să încapă cât mai mulți.

Ultimul tren a părăsit Cernăuții la orele 14.00, vineri 28 iunie 1940. În el se afla și comandantul militar al gării, căpitanul de rezervă Gh. Jeleriu.

Cu cinci minute mai înainte fusese înștiințat că primele batalioane ale armatei sovietice au și început să intre în oraș.

Pierderile reale nu pot fi socotite; zeci de mii de gospodării, construite de generații s-au împărțiat în câteva ceasuri. Bibliotecile Universității, ale Semi-

narului Teologic, ale cărturarilor au rămas pe loc. Cărțile au fost comasate și s-au deschis «biblioteci populare». În unele case, armata de ocupație a pus pe foc cărți, a spart pianе în bucăți și le-a folosit ca să se încălzească în timpul iernii. Tablouri, mobile, haine, argintărie, veselă, totul s-a pierdut».

Evacuarea precipitată, cu toate pierderile materiale, a avut trei cauze: ultimatumul sovietic; încălcarea cu bună știință de către armatele sovietice a etapelor pentru înaintare, în

termenele

fixate tot de autoritățile de la Moscova; lipsa totală de prevedere a guvernului român.

Pentru rațiuni de prestigiu, regimul autoritar al regelui Carol al II-lea nu a luat nici cele mai elementare măsuri de precauție. Și semnele prevestitoare nu lipseau. Erau informații directe, acumulate de săptămâni de zile. Intențiile agresive ale U.R.S.S. nu constituiau un secret. Din partea guvernului de la București, nici o mișcare. Cereri de evacuare parțială sunt respinse sau nu li se dau urmare. Se fac declarații că teritoriul va fi apărat! Chiar și un regim autoritar putea găsi explicații pentru o evacuare preventivă: voința de a apăra teritoriul, casă cu casă, de unde nevoia de a trimite spre interior tot ceea ce ar fi împiedicat operațiile militare.

Pierderile foarte mari în urma evacuării Basarabiei și nordul Bucovinei la 28 iunie-3 iulie 1940, dramele a zeci de mii de refugiați s-au datorat astfel și guvernului de la București.

Peste toate, un simțământ de mare frustrare și indignare. Nimeni nu le putea exprima în public. Cărmuirea nu putea fi trasă la răspundere. Cenzura oprea orice critică sau comentariu nefavorabil.

Frustrarea era cu atât mai mare cu cât vocile cele mai autorizate afirmaseră repetat și apăsat că hotarele vor fi apărate.

„În ziua când România va fi atacată, ea se va apăra, nu importă contra cui, și va salva, până la limita forțelor sale, integritatea teritoriului său. România se va bate, până a lua în considerare rezultatele eventuale ale războiului”. (Armand Călinescu, primul ministru, în interviul dat ziarului francez *Paris Soir*, la 26 martie 1939).

„Nu luăm nimic ce nu e al nostru, apărăm însă și întărim tot ce ne aparține” (Grigore Gafencu, ministrul afacerilor externe, 28 martie 1939).

„...Ceea ce este românesc nu se poate da, ceea ce este strămoșesc se va apăra și, mai mult decât aceasta, dacă cineva este iubitor de pace, el trebuie să știe că granițele, odată brăzdate, nu se pot schimba fără o primejdie de cataclism mondial” (regele Carol al II-lea, la 15 august 1939, la Constanța).

„Am încins țara cu un stăvilă de foc și de beton, peste care nimeni nu va putea trece” (regele Carol al II-lea, la Chișinău, la 6 ianuarie 1940).

„Armata se va bate pe hotarul de răsărit, cu toate forțele, dacă teritoriul ar fi invadat” (directivă trasată șefilor de state majore ale unităților din Basarabia și Bucovina, la Consfătuirea de la București, la 22 mai 1940).

„A fost respinsă propunerea comandantului Armatei 4 de a se pregăti o eventuală retragere de la linia Nistrului, sub presiunea inamicului. Motivarea oficială: pentru a «nu se semăna îndoială în sufletele comandanților care trebuiau să se bată pe Nistru»”.

Fără răspuns a rămas cererea comandantului Armatei 4 din 12 iunie 1940 – ca familiile militarilor din zonă, ale funcționarilor, valorile instituțiilor civile și cele bisericești, materialele și depozitele din teritoriile amenințate de un eventual atac sovietic să fie evacuate.

Marele Stat Major primește din nou directiva de „rezistență la hotare”; se interzice orice acțiune care ar fi putut „avertiza populația civilă asupra metodelor folosite de trupele sovietice...”; unitățile militare din Basarabia pri-

mesc dispoziții să nu facă exerciții care ar depăși starea normală (= activitatea – notă D.C.G.); aceasta probabil pentru a nu spori neliniștea populației.

„Nu se ascunde faptul că în cercurile oficiale românești domnește îngrijorarea asociată cu hotărârea de a apăra hotarele României cu toate forțele, fapt ce trebuie limpede arătat Rusiei...” (Mott Gunther, ministrul plenipotențiar al Statelor Unite ale Americii la București, către Departamentul de Stat, la 19 iunie 1940 – sublinierea D.C.G.).

Regimul lui Carol al II-lea, ca orice regim autoritar, urmărea să dea opiniei publice sentimentul că lucrurile se află în deplin control; orice altă atitudine era socotită ca dăunătoare.

De la această atitudine de dărzeenie și hotărâre, de la promisiunile repetate de a apăra teritoriul chiar la hotare, aceeași cărmuire trece dintr-o dată, în mai puțin de 24 ore, la evacuarea Basarabiei și nordului Bucovinei. Plus ordinul formal dat unităților militare de a nu reacționa la nici o provocare!

La aproape șase decenii de la drama din iunie 1940, tabloul ei comportă încă elemente lămuritoare. ■

„...Generalul Antonescu credea sincer în rolul și chemarea sa istorică. Este lesne de înțeles că ambiția sa era corespunzător de mare. Sentimentul propriei sale valori era justificat, chiar dacă nu atât în privința

intellectuală, cât mai mult în privința morală și dinamică. Încă din tinerețe Antonescu era plin de dispreț aproape suveran pentru conducătorii militari și politici de atunci. Fără îndoială că el s-a ridicat cu mult deasupra slăbiciunilor acestora. Antonescu a fost un fenomen incontestabil apărut în mijlocul unei societăți al cărei caracter consta de fapt în lipsa sa de caracter.

Natura sa era de altfel complicată, neechilibrată, adesea surprinzătoare. Aparent un «pachet de nervi», el dovedea mereu o absolută liniște sufletească și o viguroasă stăpânire de sine. Banii nu-l interesau, dar s-a bucurat de bunurile pământești fără a le căuta. În ființa sa se întruneau egoismul și o blândețe aproape copilărească. El se considera îndreptățit să aibă sentimente și înclinații pe care le condamna la alții.

Aceasta dovedește o trăsătură tiranică. Era croit din stofa acestora care calcă peste cadavre, dar care sunt pătrunși totodată de forță religioasă și sunt toleranți față de slăbiciunile omenesti. Lipsit de orice genialitate, acțiunile și atitudinea sa nu purtau amprenta unei strălucite spontaneități, ci mai ales a unei concentrări de voință.

El se simțea ales numai de împrejurările extraordinare și tragice prin care trecea România.

Mareșalul Antonescu a fost – și se poate afirma cu certitudine acest lucru – un dictator nefericit“.

Istoriografia lui Antonescu se împart, de regulă, în două tabere opuse: de o parte –

adulatorii, de cealaltă parte – adversarii irefutabili. Puțini sunt cei care au făcut efortul de a-l privi cu obiectivitate. Unul dintre aceștia din urmă a fost generalul Ion Gheorghe (Magazin istoric, nr. 9/1997), semnatarul schiței de portret citată mai sus, și el piteștean ca și I. Antonescu. Ea ne-a revenit în memorie după lectura unui document inedit. Cititorul va avea surpriza unui „auto-portret“ Antonescu, dar mai ales pe aceea a confirmării multora dintre aprecierile atât de nuanțate ale generalului Ion Gheorghe.

Așadar, avem în față o lungă scrisoare redactată de generalul Antonescu și datată „Predeal 1937“ (presupunem, cu puțin timp înainte de luna decembrie). La acea dată era comandantul Corpului 4 teritorial și purta în suflet povara numeroaselor de-

ceptii încercate în ultimii ani, când, în calitate de șef al Marelui Stat Major și comandant al unor mari unități,

încercând să-și pună în practică propriul program de reorganizare a instituției militare românești, se lovisse de inerția unui aparat de stat corupt și de lipsa de orizont a unui sistem politic paralizat de acțiunile de culise inițiate de Carol II și de camarila din jurul acestuia. Mai mult, pentru a-i potoli elanurile și a-l discredita în ochii opiniei publice, adversarii îi înse-

ION ANTONESCU:

„CINE A

ÎNNEBUNIT?

EU SAU TOȚI

CEIALȚI?“

naseră lui Antonescu un proces de bigamie, demontat în cele din urmă de avocatul Mihai Antonescu, cel care avea să devină, ulterior, colaboratorul cel mai apropiat al generalului la guvernare.

Profund decepționat, dar păstrându-și încrederea în sine și dorința de a fi util cauzei naționale, așa cum o înțelegea el, nu va ezita, în decembrie 1937, să accepte portofoliul Ministerului apărării naționale în guvernul condus de Octavian Goga, inaugurând un nou capitol în biografia sa.

Revenind la scrisoare, să precizăm că era adresată Elenei Perticari-Davila, soție de general, fiica dr. Carol Davila și strănepoata

fraților Golești. Cunoscându-l bine, aceasta apelase în mai multe rânduri la Antonescu, măgulind și incitând în mod subtil sentimentele și orgoliile generalului, pentru a sprijini strângerea fondurilor necesare restaurării conacului de la Golești. În anii 1940-1941, generalul și-a onorat promisiunile, astăzi clădirea respectivă adăpostind unul dintre cele mai prestigioase muzee din România.

În reproducerea textului scrisorii am corectat în mod tacit unele mici erori ortografice; cuvintele introduse de noi sunt cuprinse între paranteze drepte.

Teodor MAVRODIN

Scumpă, scumpă Doamnă,

Mă iertați că nu am răspuns imediat și mai ales că nu am alergat de a doua zi să vă văd, după cum s-ar fi cuvenit.

O neplăcere ridiculă mi-a lăsat, de câteva zile, și buna dispoziție și puțința de a gândi serios. O banală bubă sub limbă este cauza. Cine nu a avut-o? Cine nu o are, din când în când? Vine pe neașteptate și pleacă iute cu aceeași discrețiune. La mine însă, de data asta, se încăpățânează și rămâne. De ce? Nu știu. Nu am pofșit-o nici să vină, nici să rămână. Totuși persevereză. M-am gândit să nu fie febră aftoasă. Dar, de câte ori îmi vine aceasta în gând, mă uit în oglindă și tot nu-mi vine să cred că a putut să mă confunde tocmai pe mine.

De cheștiunea de la Golești, pentru a lichida pe cele secundare, mă voi interesa de îndată ce mă voi duce la Pitești. Vă voi da răspunsul la timp. Sper că el are să fie după cum doriji.

Revenind acum la cele două scurte, dar totuși scumpe, misive ale D-voastră, vă afirm că de la primirea lor mă frământă gândul și întrebarea: cum am să pot răspunde la ele în câteva rânduri?

Mi-ar trebui o întreagă și groasă carte. Câte cuvinte, atâtea idei de despicat și de frământat în capitoarele vieții unui neam.

În fraze lapidare, însă tăioase și arzătoare, mi-ați reamintit: de „Patrie”, de „țara fără apărare”, de „concesiuni” care trebuiesc făcute pentru a o „servi”, de „acte

**În ce țară trăim?
Pe ce lume suntem?
De ce patimă suntem
orbiti? Ce forță ocultă din
afară sau dinăuntru ne-a
idiotit mințile, ne-a paralizat
brațele? Ce ursită trage
neamul nostru în prăpastie
acum, când de-abia a
ajuns pe culme?**

injuste și odioase” comise, de „posturile de onoare” care nu trebuiesc „părăsite” și odată cu ele și de sufletul și de inima mea.

Cât sbucium am răscolot în mine aceste săgeți aruncate atât de înfierbântate de un suflet care, ca și al multora, ca și al meu, se frământă *pentru un prezent* pe care atâția, conștient sau nu, îl încarcă cu atâtea păcate și de atâtea răspunderi și *pentru un viitor* care ne apare la toți atât de compromis?

Dar pentru că mi-ați făcut rara și mai ales atât de greu de prețuita cinstă să faceți aluzie și la sufletul

meu, îngăduiți-mi să-l deschid – ceea ce, vă asigur, mi se întâmplă foarte rar – pentru o clipă.

Împreună cu Patria noastră, el a constituit și va constitui pentru mine singurele adevărate altare înaintea cărora am îngenunchiat, fără rezerve și fără condiții, gândirea și energia mea. Aceasta fiindcă sufletul meu, vreau să-l redau, când va veni ceasul, tot așa de curat cum l-am primit și Patria fiindcă doresc să o văd, înainte de a muri, înălțată, respectată și temută.

Iată, scumpă Doamnă, cele două cărți cu adevărat sacre ale religiei mele. În ele am învățat de copil să citesc și pe ele le răsfoiesc și acum zilnic. Și atunci cum aş putea pune „ambizia” personală și „amorul meu propriu” pe deasupra intereselor Patriei mele? Pentru a o servi nu poate fi umilintă.

Dar este și o limită. Nu poate fi om, în această țară, care să fi servit Dinastia cu mai multă dragoste, cu mai mult devotament, mai necondiționat și cu mai mult spirit de sacrificiu ca mine. Cât mine da, trebuie să fie mulți. Dar mai mult ca mine nici unul, fiindcă la baza devotamentului meu nu a stat nici un interes egoistic, absolut nici unul.

Totuși, fără a fi greșit cu nimic și față de nimeni, mă trezesc într-o bună zi – pe când eram în plină și

unanim recunoscută ca bună și salvatoare acțiune – sub cea mai odioasă dintre acuzări. *Complotam* în contra capului statului. Ce oroare! Care om de onoare o poate suporta? Ca cel/mai odios dintre cei mai odioși nemernici intenționează să înfig pumnul în spatele aceuia care, împreună cu întreaga țară, de puțină vreme, mă onorase cu atâta încredere și pusese pe umerii mei o atât de grea răspundere.

Pentru un moment am rămas uluit. Cu capul între pumnii încheiați și cu tâmpile înghețate mă întrebam: cine a înnebunit? Eu sau toți ceilalți?

Această întrebare mi-o pui încă și astăzi.

Intrigă desigur. Intrigă bine țesută de aceia, dinăuntru și din afară, care nu pot vedea cu ochi buni ridicarea noastră, căci au interesul să o împiedice și care nu au, nu pot avea, nu trebuie să aibă nici un scrupul pentru a o împiedica. Este datoria lor.

Dar ai noștri? Responsabilități de liniște, de conducerea și de viitorul acestui neam? Nu aveau nici o atitudine de luat? Conștiința lor nu le indica nici una? Se putea trata o astfel de chestiune ca un simplu fapt divers într-o țară în care este conștiință, este seriozitate, este ordine în treburile publice, este măsură pentru toți și pentru toate?

Șeful statului major complotază și nu se alarmează nimeni decât prin saloane și prin cafenele, nu se face nici o anchetă, nu se sancționează nimeni vinovat sau intrigant?

În ce țară trăim? Pe ce lume suntem? De ce patimă suntem orbiți? Ce forță ocultă din afară sau dinăuntru ne-a idiotit mințile, ne-a paralizat brațele? Ce ursită trage neamul nostru, acum când de-abia a ajuns pe culme, în prăpastie?

Mă întreb și-mi permit să vă întreb, fiindcă nu s-a găsit nimeni să-și pună și mai ales să pună această elementară întrebare. Nici primul ministru, nici un ministru și nici măcar acela al apărării, zisă totuși națională. Nici unul, deși toți și-au rupt genunchii târându-se cu

.... S-a spus regelui, și regele a crezut, că complotam contra Lui, împreună cu Titulescu...

perfidia în vine și cu minciuna pe buze la picioarele Tronului.

Dar, pe deasupra tuturor nemernicilor, mari și mici, mari ca situații și mici ca suflete, cum a putut îngădui, cum a putut admite și cum a putut subscrie cu atâta ușurință la un astfel de asasinat moral? Acela care stă, trebuie să stea, mai presus de toate și de toți, care vede, trebuie să vadă, toate cu un alt ochi, care ne-ă cântărit, trebuie să ne cântărească, pe toți la un loc și pe fiecare în parte cu un alt cântar și care știe f. bine, sunt f. sigur, de ce suntem și de ce nu suntem în stare fiecare dintre supușii săi?

Cum? Cum?

Știți însă că mișelia nu s-a oprit aici și la atât.

Cu știința celor de la guvern, unii spun că chiar cu banii statului, și mulți afirmă că din îndemnul perfid al onora pe care îi și numesc, am fost doi ani târât, sub ochii înmărmuriți de aici și de aiurea, în fața acuzatorului public, învinuit

fiind de o altă odioasă crimă, comisă, de astă dată, față de societatea noastră, atât de vigilentă păzitoare la bunele ei moravuri. Nevasta mea și, prin consecință, și eu, eram bigami.

Faceți, vă rog, o scurtă goană în memoria D-voastră și veți găsi, nu se poate să nu găsiți, nenumărate cazuri în care, în contra legii, în contra interesului general, uneori prin sfidare – cazul redeşchiderii Cazinoului din Sinaia –, altelei cu ordine de sus, de f. de sus, s-a împiedicat să iasă, în această țară, la iveală și să fie sancționate atâtea și atâtea infamii.

Postul șef al Marelui Stat Major, acela care în timpul războiului a fost brațul drept și sufletul, dacă nu și mintea, conducerii supreme, acela care după aceea a fost atașat pe lângă regi străini și șefi de state, acela care a fost pus, în două rânduri, să conducă cea mai înaltă instituție de cultură militară, unde

... și cu Stelian Popescu" (în această fotografie, împreună cu I.I.C. Brătianu, în timpul unei vizite la conacul acestuia de la Florica)

se formează conducătorii de mâine și caracterelor, acela trebuia să fie pus în banca acuzaților la cea dintâi reclamație a unui necunoscut și a unui om care-și pierde, prin alte acte ale sale, de mult onoare.

A fost a doua încercare de asasinat moral. S-a terminat la Casație cu apoteoză carierei mele schităte de procurorul Curții în aprecieri care m-au copleșit, însă cu suflul de om.

A fost desigur o înfierare. Este însă de văzut dacă am simțit-o vinovații, adevărații vinovați. Gândind mereu la ei, condeiul meu îmi tremură de scârbă și de indignare.

Aceasta însă este o chestiune care mă privește personal. Cealaltă însă este de ordin moral, pentru că s-au atins f. grav și prestigiul și interesele unei instituții de ale cărei bună conducere și rodnică activitate depind, într-o f. mare măsură, și libertatea, și integritatea, și existența chiar a unui neam.

Când șeful unei astfel de instituții complotază într-adevăr în contra ordinii în stat, viitorul statului este total și iremediabil compromis. Numai nereserșii, inconștienții și vinovații pot judeca altfel. Nu pot intra în nici una din aceste categorii. De aceea găsesc că am o datorie, o ultimă datorie, să lupt până la cel din urmă al meu suflu să se facă lumină, mai ales în această privință. Nu mai este acum vorba de încercarea de asasinare a unui om care-și face datoria, dar de aceea a unei instituții. Vinovații trebuie să-și ia pedeapsa. O cere armata nu interesul, nici sentimentele de răzbunare și nici răutatea unui om. O cere interesul superior de moralitate și de bună ordine într-un stat.

Țara și străinătatea știu de ce am plecat de la Statul major. Și țara și străinătatea trebuie să vadă că a fost cineva pus la gard. Eu, dacă am fost vinovatul, sau acei care au recurs la o atât de odioasă infamie ca să mă doboare din capul unei instituții.

Este deci vorba de reabilitarea unei instituții, nu de aceea a unui om. Ea poate fi făcută și trebuie să fie făcută. O aștept de la Acela de

la care sunt în drept să aștept. Nu cer, după cum se crede cu aceeași ușurință de mulți, scuze de la nimeni. Aș fi prea prost dacă aș pretinde Capului statului să iasă în stradă să mi le facă. Nici nu am gândit-o vreodată, fiindcă am o altă concepție de prestigiul de care trebuie înconjurată și aureola în care trebuie să strălucească o Dinastie.

Cer însă sancțiuni.

Aveți să mă întrebați, și cu drept cuvânt, de ce nu le-am cerut până acum?

Nu am făcut-o când trebuia, adică imediat, fiindcă șeful Partidului Liberal mi-a spus, a doua zi după înlocuirea mea la Statul major, că „schimbarea s-a făcut fiindcă s-a spus regelui și regele a crezut că complotam în contra Lui, împreună cu Titulescu și cu Stelian Popescu”. Același șef al aceluiași partid mi-a mai afirmat și mie și „complicilor” mei că deținea aceasta de la primul ministru. Însă mi-a cerut să nu fac, în nici un fel, caz de această indiscreție cât vor sta la „putere”.

Lată de ce am tăcut și de ce tac încă. Presupuneti cu câtă închisă, dar și teribilă suferință m-am supus și mă supun cuvântului dat.

Cunoașteți acum, scumpă Doamnă, adevărul. V-am deschis cinstit și v-am lăsat să citiți o atât de urâtă pagină, încă nescrisă, din istoria statului nostru, pretins modern și civilizat.

Revenind acum la ideile cu care am început această atât de lungă, dar totuși f. scurtă scrisoare, îmi iau îngăduința să vă întreb dacă o urâtă și blamabilă rea voință sau un *mare principiu* mă oprește să fac „concesiuni”?

Fiind sigur de răspuns, nu-l mai aștept.

Puteți însă fi sigură că atunci când va fi nevoie să-mi servesc, și de la alt post, Patria, o voi face-o. În fața ei nici un „amor propriu” și nici o umilință nu poate exista pentru un adevărat ostaș. O voi „servi” și în viitor ca și în trecut. Până la severitate.

Vă rog însă să credeți, fiindcă ați găsit că am un „suflul și o inimă” în care ar fi interesant să „se deschidă”, că el este frământat,

teribil de frământat, nu numai de f. multe nedreptăți și suferințe, dar și de f. multe îngrijorări pentru viitorul altora și nicidecum pentru al său. Când vom mai vorbi odată, însă pe îndelete, retrași aici, în această înaltă – prin altitudine – și maiestuoasă – prin priveliște – singurătate, veți afla multe... multe... multe.

În tot cazul, triste vremuri! Cu atât mai triste cu cât suntem, cel puțin așa o afirmăm zilnic, în plină „renaștere”. Doamne, cu cine o facem și cum o facem? Unui f. bun prieten, îngrijorat și el de ceea ce se petrece, care-mi cerea relații, fiind trecător peste graniță, despre *unul* care ar lua, cu siguranță, dacă s-ar decerna, Premiul Nobel *pentru minciună*, despre altul care, de la postul înalt la care a ajuns și s-a menținut, fiindcă are pânțele care înghite orice și de la oricine și care se târăște pe oriunde, *a făcut numai* [dovada] *nedemnității, a lichelismului și a lașității* și, în sfârșit, de un al treilea care vinde orice și pe oricine, numai ca să-și facă afacerile lui murdare, i-am satisfăcut cererea încheind scrisoarea cu următoarele cuvinte:

„Ți-am spus tot ce știu despre trinitatea de care te interesezi și care, la noi, constituie exponentul minciunei, obrăzniciei, lichelismului, lașității, îndrăzneției și imbecilității perverse și hoare.

Este trinitatea cu care pregătim, prin complicitatea tăcerii, a răbdării și a lașității noastre, renașterea neamului.

Franta a pregătit-o pe a sa cu: Descartes, cu Corneille, cu Pascal. Pune față în față: pe omul rațiunei productive cu acela al minciunii celei mai îndrăznețe și mai nerușinate; pe omul datoriei eroice cu acela al tranzațiilor celor mai odioase și pe acela care a intrat în luptă cu destinul ca, prin știință, să descopere rațiunea și scopul vieții, cu acela, de la noi, care au intrat în luptă cu morala pt. a distrage destinul neamului și *trage concluzii*”.

Trageți-le acum și D-voastră.

Cu nețărnut omagiu de respect și de devotament,

G-ral Antonescu
Predeal 1937. ■

EVLAVIE ȘI CREDINȚĂ

A evoca, fie chiar în căteva cuvinte, crâmpoale din

Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ
Mitropolitul Transilvaniei, Crișanei și Maramureșului

Dacă neamul românesc, mai ales aici în Transilvania,

viața bisericească ortodoxă din Transilvania, în general, și cu referire la mănăstirile ortodoxe de aici, de-a lungul istoriei, în special, înseamnă a rememora pagini din istoria Transilvaniei, a acestei părți a României a cărei viață, la fel ca și a Bisericii Ortodoxe de aici, a fost o adevărată Golgotă.

unde, vorba cronicarului, am fost așezați în „calea tuturor răutăților“, a rezistat vicisitudinilor istoriei, ale unei istorii crunte și nedrepte, făcute de alții, „de nobis sine nobis“, adică despre noi fără noi, aceasta se datorește, în primul rând Bisericii strămoșești și slujitorilor ei, mai cu seamă mănăstirilor și bisericuțelor răspândite pe întreg cuprinsul transilvan.

Vreme de peste un mileniu, mănăstirile ortodoxe din Transilvania au fost adevărate focare de cultură; și, în același timp, adevărate bastioane ale Ortodoxiei.

Cele aproape 180 de mănăstiri și schituri menționate de-a lungul istoriei în Transilvania, au constituit tot atâtea centre spirituale și culturale pentru poporul român de aici, multe din ele fiind ctitorite de către frații de credință și de neam de dincolo de crestele Carpaților, ca semn al legăturii indestructibile dintre românii din toate provinciile românești.

Din istorie se cunosc numele celor mai vechi mănăstiri din Transilvania și Banat. Astfel, una dintre acestea pare să fie cea din Meseș (jud. Sălaj), amintită într-un document din anul 1165, urmată apoi în Banat de mănăstirea Hodoș Bodrog, atestată și ea tot într-un document scris în anul 1177.

În zona Mureșului, voievodul Ahtum zidește o mănăstire la Cenade (vechea Morisena), unde, ne spun documentele istorice, se aflau călugări „greci“, adică de religie ortodoxă. Alte mănăstiri din Transilvania amintite sunt cele din Peri Maramureșului, deve-

nită stavropighie patriarhală în anul 1491, apoi cele din Cuhea, Bârsana, Partoș și Prislop, care după o veche tradiție ar fi fost întemeiate chiar de Sf. Nicodim de la Tismana sau de către ucenici ai acestuia.

Să ne amintim apoi, tot veche, mănăstirea de la Râmeți, din

secolul al XIV-lea, vechime identificată după o inscripție care amintește anul 1376, dar cu siguranță că ea este mult mai veche. La acestea enumerăm apoi mănăstirile din Feleac și cea de la Moisei, ultima sfințită de mitropolitul Sava Brancovici.

Să amintim apoi și alte multe mănăstiri și schituri care n-au rezistat până în vremea noastră, dar care au rămas vii în amintirea poporului până astăzi, amintire concretizată în foarte multe toponimice ca: Poiana Călugărlui, La Chiliz, La Mănăstire, Izvorul Călugărlui, Schitul, Călugăra, Dealul Chilizilor etc. și care atestă faptul că în acel loc a existat o mănăstire sau un schit.

În secolul al XVIII-lea, cea mai însemnată mănăstire românească a fost Sămbăta de Sus, ctitorită de către voievodul martir trecut în rândul sfinților Constantin Brâncoveanu, pe locul unei biserici de lemn ctitorită de către bunicul său, vornicul Preda Brâncoveanu. Acestora li se adaugă, tot în acest secol, aproximativ 200 de schituri românești, ridicate din evlavie și dărnicia călugărilor, preoților și credincioșilor transilvăneni.

Vechi lăcașuri ortodoxe transilvănene: biserică de lemn din comuna Surdești (Maramureș), din sec. XVIII

În toate aceste mănăstiri și schituri, de-a lungul vremii, în pofida condițiilor grele de viață prin care au trecut, s-a desfășurat o intensă activitate culturală și chiar școlară. Astfel, în multe dintre ele se copia, de către călugări iscușiți, manuscrise și chiar lucrări originale.

Între acestea amintim cea a egumenului Visarion de la mănăstirea Sămbăta de Sus, intitulată *Întrebări și răspunsuri pentru Legea a treia ce s-au izvodit și s-au numit adecă uniia în țara Ardealului*, un fel de catehism adresat ortodocșilor confrunțați cu propaganda.

Mai mult, în absolut toate mănăstirile și schiturile din Transilvania au funcționat școli în care se pregăteau tinerii români din satele învecinate. Mănăstirile au jucat apoi un rol important în activitatea filantropică, în sensul că în multe dintre ele existau așa-numitele „bolnițe”, unde găseau adăpost și tratament medical gratuit, pe lângă călugări, și credincioșii suferinzi.

Multe dintre mănăstiri au jucat, mai ales după 1700, un rol însemnat în lupta purtată de clerul și credincioșii ortodocși din Transilvania pentru apărarea Ortodoxiei și împotriva încercărilor de atragere la uniație.

Cele mai multe dintre mănăstirile din Transilvania au avut însă parte de martiriu, prin faptul că au fost incendiate sau dărâmate din ordinul generalului de tristă amintire Bukow, între 1761-1762. Au căzut atunci jertfa urgiei acestuia aproape toate schiturile din Țara Făgărașului, iar câțiva ani mai târziu, în 1785, a căzut pradă furiei barbare a unui alt

general austriac, Preiss, și mănăstirea de la Sămbăta de Sus, ctitoria voievodului martir Constantin Brâncoveanu.

Mănăstirea de la Sămbăta de Sus a rămas în paragină vreme de 160 de ani, până când a fost restaurată parțial de către vrednicul de pomenire mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului.

În secolul nostru, mănăstirile și schiturile din Transilvania și-au continuat existența lor, unele dintre cele mai vechi fiind restaurate, iar altele reînființate. În anii de cruntă persecuție ateistă, așezămintele monahale din Transilvania, de drept puține, căci, după anul 1959, au fost desființate și puținele mănăstiri și schituri câte mai erau, și-au desfășurat totuși activitatea, cu multe opreliști și privațiuni, continuând să fie pe mai departe focare de lumină spirituală și de apărare a dreptei credințe în fața doctrinei oficiale atee.

În perioada 1984-1988, trebuie să amintim faptul că, în plin regim ateu, am reușit să reconstruim, în Transilvania, mănăstirea Sămbăta de Sus, căreia i-am făcut o nouă

incintă, un nou paraclis închinat Sfinților Brâncoveni, o clopotniță nouă, în așa fel încât, primenită și reîntinerită mănăstirea a fost sfințită cu mare fast la 15 august 1933, în prezența S.S. Patriarhul Ecumenic Bartholomeus I și a P.F. Teoctist, Patriarhul României, fiind a doua mănăstire românească sfințită în istorie de către un patriarh ecumenic, după cea de la Curtea de Argeș, din 1517, sfințită de Patriarhul ecumenic Teolipt.

Anul trecut, când am aniversat 300 de ani de la zidirea ei, am deschis acolo o nouă colecție de obiecte de patrimoniu și de artă, care, pe lângă muzeul existent deja, fac din mănăstire o adevărată cetate culturală, iar în curând vom definitiva lucrările „Academiei de la Sămbăta” (*Magazin istoric*, nr. 2/1998) ce va intra cu siguranță în circuitul național și internațional.

Putem spune că, acum după evenimentele din 1989, în toată Transilvania, în general și în Arhiepiscopia Sibiului, în special, s-a simțit un adevărat reviriment al vieții monahale și în același timp și al vieții religioase la nivel de parohie. Au fost reînființate multe din vechile mănăstiri și schituri distruse în negura vremurilor. Numai în eparhia noastră avem aproape 15 mănăstiri și schituri noi. Să adăugăm la acestea și cele aproape 30 de lăcașuri de cult noi ce sunt în construcție în Arhiepiscopia Sibiului, unele dintre ele fiind aproape terminate.

Cu siguranță că, la fel ca și până acum, și în viitor, așezămintele monahale își vor continua activitatea lor duhovnicească în rândul credincioșilor ortodocși români din Transilvania, devenind focare de evlavie și de credință. ■

Catapeteasma bisericii mănăstirii Nicula, de lângă Cluj (sec. XVII)

„Primăvara de la Praga“

și intervenția condusă de sovietici în Cehoslovacia, din luna august 1968, era al treilea episod conflictual pe care îl cunoaște „lagărul socialist“, după Berlin 1953 și Ungaria 1956. În toate cele trei cazuri, evenimentele s-au produs pe fondul unei relaxări toleranțe, până la un punct, de Moscova. În 1956 și 1968 conducerile partidelor comuniste din acele țări au încercat o reformă, în cadrul sistemului. În ambele cazuri, încă înainte de a se dovedi că regimul nu putea fi reformat, încercarea de înnoire nu a fost tolerată de U.R.S.S.

Intervenția militară din august 1968 i-a făcut pe mulți posesori de carnet de roșii sau simpli simpatizanți comuniști din Occident să se trezească. După cum, dincoace de Cortina de fier, mulți oameni care credeau încă sincer în comunism s-au trezit în fața unor întrebări cărora nu le mai puteau răspunde.

Evenimentele de acum 30 ani nu pot deceda din locul lor istoric. Toate mișcările din Europa dominată de sovietici, indiferent de forma pe care au avut-o, constituie acea anti-realitate care demonstrează, la scara istoriei, că viabilitatea regimurilor comuniste era pusă în cauză chiar din interior. Reconstituind acea anti-realitate, trebuie să recunoaștem că pentru perioada istorică respectivă aceste mișcări de distanțare de modelul sovietic impus își păstrează intactă valoarea de reală contestare.

„PRIMĂVARA DE LA PRAGA“ ȘI DIPLOMAȚIA ROMÂNĂ

MARIAN ȘTEFAN

Sunt subiecte din istoria acestui secol care dețin o cotă sporită de interes din partea publicului cititor. Unul dintre ele este și acela referitor la evenimentele din Cehoslovacia anului 1968. În aceste caz, constatarea se bazează și pe un fapt concret: numărul mare de scrisori primite la redacție după ce, în nr. 2/1998, revista noastră a publicat stenograma convorbirilor Tito-Ceaușescu, desfășurate cu ocazia întâlnirii celor doi la Vîrșet, la 24 august 1968. Cu acel prilej, Magazin istoric și-a declarat disponibilitatea de a publica și alte documente și mărturii inedite sau mai puțin cunoscute referitoare la ceea ce în mod curent istoriografia definește prin sintagma „Primăvara de la Praga“. Și nu doar pentru că se împlinesc trei decenii de la acele

evenimente, ci mai ales din dorința de a face posibilă o mai bună cunoaștere și înțelegere a uneia din cele mai dificile și complexe perioade din istoria acestui secol ce ne va păși curând. Perspectiva celor trei decenii, marile transformări survenite în ultimii ani în viața continentului și a lumii, nu în ultimul rând accesul mult înlesnit în principalele arhive, sunt tot atâtea elemente care fac posibilă și necesară o analiză mult mai lucidă a evenimentelor cărora mulți le-am fost martori, mai mult sau mai puțin implicați.

Dar cum am constatat și dintr-o experiență recentă, faptul că istoria s-a desfășurat sub ochii noștri nu reprezintă întotdeauna și pentru toți un factor favorizant în aflarea și promovarea adevărului. În mare parte,

„Primăvara de la Praga“ prezintă și ea unele capitole lacunare cunoscute, iar altele continuă să fie privite prin lupe deformante. Credem că, nu greșim prea mult atunci când afirmăm că, înainte de 1989, propaganda și istoriografia regimului totalitar din România transformaseră „Primăvara de la Praga“ într-un pretext pentru a putea plasa în prim-planul discuțiilor persoana lui Nicolae Ceaușescu. Nimeni nu neagă faptul că acesta a exprimat, atunci, un punct de vedere care s-a bucurat de adeziunea populației Capitalei și a întregii țări, dar în stabilirea poziției statului român trebuie avuți în vedere și alți factori, între care foarte importanți au fost conștientizarea pericolului real la adresa independenței și integrității țării, sentimentul de frustrare al poporului român față de dominația sovietică, sentiment născut dintr-o îndelungată experiență istorică proprie. Este o realitate ce se va impune cu siguranță tuturor analiș-

Demonstrație a tinerilor din Praga la monumentul lui Jan Hus

O primă semnalare interesantă aparține lui I. Obradovici, ambasadorul român de la Praga. În telegrama din 5 februarie 1968 citim: „Jaroslav Sedivy, redactor șef al revistei *Mezinárodní Vztahy*, lector al C.C. al P.C. din Cehoslovacia, a spus următoarele în legătură cu vizita recentă a lui Al. Dubcek, primul secretar al C.C., la Moscova:

Conducerea de partid și de stat a U.R.S.S. a fost puțin neliniștită de alegerea lui Al. Dubcek în funcția de prim-secretar al C.C. al P.C. din Cehoslovacia. Cauza acestei neliniști a fost generată de faptul că Dubcek a considerat vizita lui L. Brejnev la Praga, în decembrie 1967, ca inoportună, fiind invitat nu de C.C. sau de Prezidiul [C.C. al P.C. din Cehoslovacia], ci de A. Novotný, prin Ambasada sovietică la Praga. Dubcek a apreciat atunci că o asemenea vizită este anormală între partide frățești și nu face altceva decât să servească propagandei

occidentale în calificarea Cehoslovaciei ca satelit al U.R.S.S.” (subl. ns.).

După alegerea lui Dubcek ca prim-secretar al C.C. al P.C. din Cehoslovacia, L. Brejnev îl invitase la Moscova. Liderul sovietic „ceruse scuze lui Dubcek pentru vizita inoportună la Praga în decembrie 1967, dând vina pe Ambasada

Liderii comuniști de la Moscova perfecționează tactica hărțuirii: „consfătuirile de lucru“

sovietică în R.S. Cehoslovacia, care în informările transmise a denaturat esența „neînțelegerilor“ din conducerea de partid cehoslovacă“. Al. Dubcek îl asigurase pe Brejnev că orientarea politicii cehoslovace rămânea ferm socialistă, dar „a arătat că interesele unității naționale cer să se pună un accent mai mare pe o poziție proprie, derivând din condițiile specifice ale țării...“ (subl. ns.). El a ridicat și problema mult-discutatei conferințe inter-

tilor, atunci când vor avea la dispoziție documentele din arhivele fostului partid comunist și ale principalelor instituții de stat din acei ani, precum și din arhivele de peste hotare.

Foarte importante sunt în acest sens cele câteva sute de documente inedite din Arhiva Ministerului afacerilor externe incluse într-un volum – România și „Primăvara de la Praga“ – ce va vedea în curând lumina tiparului, prin străduința colegilor noștri Nicolae Dinu, Teodor Gheorghe și Dumitru Preda.

Așa cum am procedat și în alte ocazii (Magazin istoric, nr. 5-9/1995), în avanpremieră editorială, vom prezenta o scurtă suită de documente incluse în acest volum. Urmând cronologia documentelor, vom avea o semnificativă mărturie asupra activității corpului diplomatic român din acel moment, precum și a modului în care el a perceput evenimentele, informând prompt și cât mai complet posibil Bucureștiul.

naționale a partidelor comuniste și muncitorești și arătașă că aceasta era utilă, „în cazul când va fi convocată într-un viitor apropiat și dacă nu ar fi necesar un timp mai lung de pregătire“. În final, se căzuse de acord ca data convocării acesteia să fie stabilită de consfătuirea consultativă de la Budapesta.

Sunt semnalele în telegrama ambasadorului I. Obradovici două chestiuni majore: una se referă la natura relațiilor din între partidele comuniste din statele socialiste, iar cealaltă avea în vedere situația din cadrul mișcării comuniste și muncitorești internaționale. În primul caz, telegrama înregistra, fie și cu întârziere, reacția dură a conducerii P.C.U.S. față de hotărârea plenarei C.C. al P.C. din Cehoslovacia din ianuarie 1968, care îl obligase pe A. Novotný – reprezentantul curentului conservator, aservit Moscovei – să-și dea demisia și îl alesese pe Al. Dubcek în funcția

de prim-secretar. Acțiunea se desfășurase nu doar fără consultarea Moscovei, ci chiar împotriva dorinței acesteia, promovând în fruntea partidului un reprezentant al curentului novator, adept al reformării întregii societăți, în spiritul democrației și al promovării intereselor naționale. „Defecțiunea” survenise în plină campanie de pregătire a consfățuirii internaționale a partidelor comuniste și muncitorești, în cadrul căreia Moscova spera să imprime orientările generale care să-i permită să-și mențină poziția de lider autoritar.

Că așa stăteau lucrurile o demonstrează și telegrama ambasadorului român la Moscova, T. Marinescu, datată 25 martie 1968. Cu două zile înainte, la Dresda se încheiasse o întâlnire a conducătorilor de partid și de stat din șase țări socialiste europene, membre ale Tratatului de la Varșovia (Bulgaria, Ungaria, Cehoslovacia, R.D. Germană, Polonia și U.R.S.S.). Comunicatul dat publicității – se arată în telegramă – „*lasă să se vadă că sovieticii sunt hotărâți să facă tot ce pot, în condițiile internaționale actuale, pentru legarea cât mai strânsă – politică, economică, militară – a R.S. Cehoslovace pentru a preîntâmpina promovarea unui curs nou în politica externă a acestei țări. Graba cu care s-a convocat întâlnirea, conținutul imprimat acesteia și comunicatul dat publicității (îndeosebi ultima parte) subliniază că s-a încercat excitarea unei presiuni colective asupra noii conduceri de partid din Cehoslovacia*” (subl. ns.).

Participanții la întâlnire hotărâseră ca „în cel mai scurt timp” să fie luate „măsuri concrete de întărire a Tratatului de la Varșovia și a forțelor sale armate”, aceste măsuri fiind – se pare – în strânsă „legătură cu afirmațiile făcute, într-o formă voalată, de către unii militari sovietici și de către unii reprezentanți

Josip Broz Tito...

ai țărilor socialiste în comanda-mentul forțelor armate unite ale Tratatului de la Varșovia”. În ultimele zile, aceștia apreciaseră că „situația internațională actuală și, în primul rând situația din Europa ar reclama să se acționeze urgent, «să nu se mai întârzie» cu adoptarea de măsuri pentru întărirea Tratatului de la Varșovia, că pentru adoptarea

Întrucât în Cehoslovacia a apărut pericolul restaurării capitalismului, P.C.U.S. anunță că nu poate rămâne indiferent

unor asemenea măsuri nu este absolut necesar să existe acordul tuturor statelor membre, ci numai al acelor care manifestă interes” (subl. ns.).

« O astfel de situație a determinat conducerea comuniștilor cehoslovaci să se opună pe viitor la organizarea unor astfel de întâlniri comune, propunând întâlniri bilaterale. România nu se afla nici ea în

...și Nicolae Ceaușescu la Praga

rândul statelor „care manifestau interes”, de mai multă vreme refuzând să participe cu trupe la manevrele comune ale Tratatului de la Varșovia și nepermițând desfășurarea unor astfel de acțiuni pe teritoriul său. Mai mult, motivând că nu se respectaseră angajamentele anterioare, de a se curma atacurile și condamnările la adresa altor partide, P.C.R. își retrăsese delegația cu care participa la întâlnirea consultativă a celor 63 partide comuniste și muncitorești desfășurată în perioada 26 februarie-5 martie 1968, la Budapesta, iar o plenară a C.C. al P.C.R., convocată chiar în ziua de 1 martie, când întâlnirea de la Budapesta nu se încheiasse încă, a aprobat această măsură.

Momentul Budapesta confirmase că existau serioase divergențe de opinii în privința relațiilor dintre partide, că orice încercare a unui partid de a-și stabili propria-i orientare politică era calificată de liderii comuniști sovietici ca o dezer-tare în tabăra adversarilor socialismului și sancționată ca atare. Telegrama ambasadorului român la Moscova, din 25 martie, se încheia cu aprecierea că recenta întâlnire de la Dresda, din 23 martie 1968, reconfirma părerea că „sovieticii și-au intensificat acțiunile îndreptate [și] spre izolarea României în cadrul Tratatului de la Varșovia și CAER, precum și încercările de a atrage alte țări socialiste, pentru a se exercita astfel o presiune conjugată”.

Apar și reacții mai puțin așteptate de către Moscova. O telegramă din 4 mai a ambasadorului român la Roma, Cornel Burtică, semnală faptul că la nivelul conducerii partidului comuniștilor italieni se înțelesese limpede că „pozițiile independente ale unor țări socialiste și ale unor partide comuniste sunt văzute la Moscova ca poziții antisovietice. O parte a conducerii sovietice are în vedere chiar eventualitatea unei intervenții mili-

tare în Cehoslovacia, în cazul în care «socialismul ar fi pus în pericol».

Ivan Gustov, membru supleant al C.C. al P.C.U.S., care participase la recent-încheiatul congres al Partidului Comunist din San Marino, se opriese câteva zile la Roma și în cadrul discuțiilor pe care le purtase cu conducerea P.C. Italian prezentase în culori foarte sumbre situația din Cehoslovacia, afirmând că în această țară „s-a dat prea multă libertate presei, radioului și televiziunii, au fost întărite partidele «ultra reacționare» ca Partidul Social-Democrat și Partidul Catolic, cresc tendințele antisovietice în Cehoslovacia, există semne periculoase de restabilire a capitalismului în Cehoslovacia ca și pericolul ca Dubcek să piardă controlul situației din țară...” (subl. ns.).

Iată un limbaj care exprima indirect conținutul evenimentelor din Cehoslovacia, dar care amintea foarte bine practicile Kominternului, instrumentul de influențare și destabilizare a vieții politice din alte țări, utilizat pe scară largă de statul sovietic în toată perioada interbelică.

Analizând situația din Cehoslovacia, comuniștii italieni — se arată în telegrama amintită mai sus — „au ajuns la concluzia că există pericolul unei intervenții externe, față de care P.C.I. nu poate rămâne indiferent... S-a stabilit ca tovarășul Luigi Longo [secretar general al P.C. Italian] să facă o vizită la Praga” pentru a exprima „solidaritatea P.C.I. cu acțiunile întreprinse de P.C. din Cehoslovacia pe călea democratizării țării” și „să dea de înțeles în primul rând sovieticilor că un amestec în treburile interne cehoslovace va însemna un atac și la adresa altor forțe democratice internaționale... În afară de discuții, tov. Longo va ține la Praga și o conferință de presă în care va exprima explicit sau implicit ideile de mai sus” (subl. ns.).

Era însă „Primăvara de la Praga” numai o mișcare reformatoare a comuniștilor cehoslovaci, numai o încercare de a da „o față umană” socialismului? Se pare că nu, sau în orice caz nu numai atât. Iată ce citim în telegrama expediată în ziua de 6

mai 1968 de ambasadorul român la Praga, orașul unde cu trei zile în urmă avusese loc o demonstrație în piața veche a orașului și în fața manifestanților „s-a citit o expunere de motive a cunoscutului scriitor K. Čapek, intitulată *De ce nu vreau să fiu comunist*. Expunerea se încheie cu afirmația că *comunismul nu urmărește nimic altceva decât dictatură și înlăturarea oricăror*

Unul dintre adversarii „Primăverii de la Praga”: Walter Ulbricht

libertăți democratice... La manifestări au luat cuvântul și foști deținuți politici care au vorbit despre grozăviile din închisorile prin care au trecut. S-a ținut un minut de

Se caută un pretext pentru intervenția armată; cel mai dorit ar fi: „un grup de tovarăși” solicită sprijin internaționalist

reculegere în memoria victimelor războiului...” (subl. ns.).

La 8 mai, la Moscova, s-a desfășurat o nouă întâlnire a primilor secretari din cinci state ale Tratatului de la Varșovia (Bulgaria, Ungaria, Polonia, U.R.S.S. și R.D. Germană). În telegrama din 10 mai, ambasadorul român din capitala sovietică remarcă faptul că „conducătorii celor patru partide au fost convocați brusc

la Moscova, venirea lor fiind o surpriză chiar pentru ambasadorii țărilor respective... Presupunerea se face converg spre aceea că în cadrul întâlnirii s-au stabilit măsuri de aplicat contra Cehoslovaciei: presiuni politice colective; constrângeri economice coordonate; amenințări de ordin militar prin deplasarea de trupe la frontierele Cehoslovaciei cu Polonia, R.D. Germană și U.R.S.S.; în ultimă instanță, pătrunderea și rămânerea trupelor în Cehoslovacia, sub pretextul manevrelor militare comune”.

Îngrijorarea în legătură cu o eventuală acțiune militară împotriva Cehoslovaciei se face simțită și în „Departamentul politic al Secretariatului O.N.U.”, unde „nu se exclude posibilitatea intervenției militare a U.R.S.S. în Cehoslovacia”. O telegramă din 10 mai, expediată de Gh. Diaconescu, șeful reprezentanței române la O.N.U., semnala că unul din funcționarii români „a fost martorul unei discuții în cabinetul directorului american Stossinger, în care s-a relatat intervenția făcută de subsecretarul general american Bunch la U Thant, referitoare la luarea în considerare de către O.N.U. a problemei cehoslovace”. Telegrama reproducea și opiniile a doi funcționari sovietici din cadrul Departamentului politic al Secretariatului O.N.U. (Belousov și Karaulov), care aflând despre discuția menționată și-au exprimat părerea că U Thant ar fi putut obține informații mult mai precise din partea subsecretarului sovietic Nestorenko, care era la curent cu problema: „Belousov a remarcat că misiunea sovietică a primit de la Moscova instrucțiuni în care se precizează poziția conducerii sovietice că U.R.S.S. are răspunderea soartei socialismului în lume și ca atare nu-i sunt indiferente evenimentele din Cehoslovacia. În prezent, a spus el, în această țară este în joc însăși soarta cuceririlor revoluționare ale clasei muncitoare cehoslovace... În orice caz, conducerea sovietică nu va ezita nici o clipă să trimită trupe pentru restabilirea situației. Căutând să justifice această afirmație, el a spus că în U.R.S.S. există

convingerea profundă a maselor că sunt răspunzătoare de soarta socialismului în lume și nu pot accepta instaurarea în Cehoslovacia a unui regim străin și dușmănos socialismului..." (subl. ns.).

Evident îngrijorat de o astfel de evoluție a situației, la 13 mai, Ministerul afacerilor externe din București a transmis o circulară către șefii misiunilor sale diplomatice din Moscova, Varșovia, Berlin, Budapesta, Sofia, Praga și Belgrad, din care cităm:

„În ziua de 13 mai a.c. au fost invitați succesiv ambasadorii U.R.S.S., R.P. Polone, R.D. Germane, R.P. Ungare și R.P. Bulgaria, cărora li s-a făcut o comunicare conținând în esență următoarele:

Guvernul român a luat cunoștință din presă despre întâlnirea care a avut loc recent la Moscova, la care au participat conducătorii partidelor din cinci țări socialiste. În ultimul timp din presa unor țări socialiste am luat cunoștință de unele critici la adresa evenimentelor din R.S. Cehoslovacă. În zilele din urmă au apărut în presa internațională și au găsit o anumită reflectare și în presa unor țări socialiste o serie de știri despre mișcări de trupe care ar avea loc în regiunea de la granițele Cehoslovaciei. Ca țară socialistă, ca membră a Tratatului de la Varșovia, ca țară europeană situată în această regiune, România este interesată să cunoască exact și din sursele cele mai autorizate situația în legătură cu cele de mai sus. În acest scop, guvernul român roagă guvernul U.R.S.S. (respectiv R.P. Polone, R.D. Germane, R.P. Ungare, R.P. Bulgaria) să fie informat care sunt faptele și care sunt perspectivele în lumina întâlnirii care a avut loc la Moscova...

În perioada 18-21 iunie, la Budapesta s-a ținut o nouă întâlnire a grupului de lucru însărcinat cu pregătirea documentelor consfățuirii internaționale ce fusese proiectată pentru luna noiembrie la Moscova. O lună mai târziu (14-15

Brežnev și Dubček după întâlnirea de la Cierna nad Tisou

ie), la Varșovia, conducătorii celor cinci state din Tratatul de la Varșovia s-au întâlnit din nou și au discutat situația din Cehoslovacia. Ei au adresat câte o scrisoare P.C. din Cehoslovacia, în care apreciau că în această țară se crease o situație primejioasă pentru bazele socialismului și care comporta un mare pericol pentru interesele vitale ale celorlalte țări socialiste.

Reacția liderilor de la Praga o cunoaștem din telegrama ambasadorului român la Varșovia, T. Petrescu, datată 11 iulie. Ambasadorul român avusese o discuție cu colegul său cehoslovac și acesta îi declarase că „cele 5 scrisori au un conținut aproape similar... Preziidiul C.C. al P.C. din Cehoslovacia a analizat cele 5 scrisori și a răspuns fiecăruia dintre autorii lor că P.C. din Cehoslovacia este oricând gata să discute pe cale bilaterală cu fiecare din cele 5 partide toate problemele ce inte-

Locuitorii orașului Praga îi întâmpină pe Dubček la întoarcerea sa de la Cierna nad Tisou

resează ambele părți. P.C. din Cehoslovacia este de acord și cu ideea unei întâlniri multilaterale la nivel înalt, dar numai în cazul în care pe ordinea de zi a întâlnirii vor figura și alte probleme, nu numai situația politică actuală din R.S. Cehoslovacă" (subl. ns.). Ambasadorul cehoslovac ținuse să precizeze că „inițiativa celor 5 scrisori și a convocării unei întâlniri la nivel înalt a celor 5 și a P.C. din Cehoslovacia aparținuse P.C.U.S.”.

Partea finală a telegramii merită însă toată atenția: „La mulți tovarăși din Preziidiul P.C. din Cehoslovacia – afirmase ambasadorul cehoslovac – începe să se contureze părerea că presiunile exercitate într-un mod fățiș și de-a dreptul provocator de către P.C.U.S. urmăresc în fond să îngreueze în mod deliberat situația conducerii partidului pentru a o determina să solicite ajutor Uniunii Sovietice în rezolvarea problemelor actuale. «Or, a spus ambasadorul cehoslovac, știind unde întesc tovarășii sovietici, noi luăm măsuri de a nu solicita sub nici o formă ajutor politic sau militar din partea U.R.S.S.»” (subl. ns.).

Presiunea era extrem de mare. O spune limpede Al. Dubček în scrisoarea adresată lui N. Ceaușescu la 15 iulie 1968: „Preziidiul Comitetului Central al Partidului Comunist din Cehoslovacia s-a ocupat zilele acestea din nou de problemele privind relațiile dintre țările socialiste, în special legate de propunerea partidelor comuniste și muncitorești din cinci țări socialiste referitoare la organizarea unei consfățuirii comune cu reprezentanții Partidului Comunist din Cehoslovacia. Preziidiul a ajuns în unanimitate la concluzia că participarea în prezent la această consfățuire ar complica situația în care lucrează P.C. din Cehoslovacia în perioada actuală”. Preziidiul propusese întâlniri bilaterale cu reprezentanții respectivelor partide, dar „s-a hotărât să propună și partidului

dumneavoastră și Uniunii Comunistilor din Iugoslavia organizarea unor convorbiri similare". Și completa că era bine ca întâlnirea să fie „într-o perioadă cât mai apropiată posibil”. „Aș saluta posibilitatea realizării întâlnirii la Praga sau oriunde în Cehoslovacia, având în vedere faptul că nici eu și nici alți membri ai Prezidiului nu putem părăsi în prezent țara, așa cum desigur înțelegeți...” (subl. ns.).

Așadar, încercări disperate de a evita izolarea, teama de a părăsi țara. Și nu era deloc nemotivată această teamă, dacă parcurgem și conținutul telegramelor din 17 iulie, în care ambasadorul român la Varșovia relatează cum a fost primit de către Zenon Kliszko, membru al Biroului Politic și secretar al C.C. al P.M.U.P., cărui îi solicitase o audiență pentru a-i prezenta o informare privind poziția C.C. al P.C.R. față de evenimentele din Cehoslovacia:

„...După câteva clipe de tăcere, Zenon Kliszko, într-o stare de nervozitate gravă, cu vocea tremurândă, a spus: «Eu cred că informarea partidului dumneavoastră care, după cum spuneți, a fost adresată tuturor partidelor comuniste și muncitorești, contribuie la agravarea tensiunii existente azi în mișcarea comunistă. Noi am pierdut de pe urma hitleriştilor șase milioane de oameni. Astăzi constatăm că flancul de sud al sistemului nostru de apărare împotriva R.F. a Germaniei este descoperit, iar dv. ne dați sfaturi cum să apreciem ceea ce se întâmplă la frontierele noastre. Lăsați-ne să apreciem singuri lucrurile și să întreprindem măsurile care le credem de cuviință». După care, scuizându-se că trebuia să participe la o ședință a Biroului Politic, a pus capăt audienței.

Până în ultima clipă Moscova a făcut eforturi pentru a determina o ruptură oficială în sânul conducerii P.C. din Cehoslovacia și, astfel, să se producă mult-ășteptata solicitare a „ajutorului sovietic”. Și cum așa ceva întârzia să se întâmple, s-a recurs și la provocări. Una dintre ele o semnalează ambasadorul român de

la Praga, în 20 iulie, printr-o telegramă din care cităm: „Zilele acestea s-au descoperit sub un pod, lângă orașul Cheb, arme de proveniență americană... Din cercetările făcute până în prezent reiese că aceste arme au fost puse acolo de agenți din R.D. Germană. În acest scop a fost în R.S. Cehoslovacă, incognito, șeful spionajului est-european [Markus] Wolf...” Două săptămâni mai târziu (1 august), E. Flitan, ambasadorul român la Paris, căpătase amănunte interesante de la colegul său ceh: pe armele descoperite la frontiera vestică a Cehoslovaciei „erau scrise cu stângăcie câteva cuvinte în engleză”, dar „sacii în care au fost găsite erau de fabricație sovietică, având chiar inscripția fabricii care i-a produs”. Dar și mai interesant era faptul că presa din R.D. Germană și Polonia publicase știrea „descoperirii” armelor respective înainte ca ele să

Atunci când au primit avertismentul de la Cierna nad Tisou, conducătorii cehoslovaci nu știau cât de aproape este sfârșitul

fi fost găsite de organele de stat cehoslovace!

Evenimentele alunecau pe o cale tot mai periculoasă și într-un context în care Moscova avea informații că „americani privesc conflictul dintre U.R.S.S. și Cehoslovacia ca pe o «afacere de familie a țărilor comuniste», în care nu intenționează să se amestece”. Cel puțin aceasta era părerea ambasadorului american la Moscova, exprimată colegului său austriac Wodak, care la rândul său o împărtășise colegului român, la 24 iulie 1968.

Sovieticii insistă să-i convingă pe liderii cehoslovaci să accepte o nouă întâlnire la Moscova. Praga rezistă și, în final, Brejnev și ai lui s-au deplasat ei în Cehoslovacia, în orașul Cierna nad Tisou. Ce s-a întâmplat acolo în zilele de 29 iulie-1 august aflăm din telegrama ambasadorului român la Sofia, N. Blejan, expediată la 6 august. „Ambasada R.S. Cehoslovace a primit o informare de la Praga cu privire la convorbirile bilaterale de la Cierna nad Tisou, în care

conducătorii sovietici au avut o atitudine dură, au amenințat cu intervenția armatei sovietice... L. Brejnev a vorbit cu Dubcek în termeni foarte duri, subliniind de mai multe ori că U.R.S.S. și celelalte țări socialiste din grupul celor cinci nu vor permite instaurarea democrației burgheze în R.S. Cehoslovacă. Al. Dubcek a respins cu hotărâre pretențiile sovietice de a se amesteca în treburile interne ale R.S. Cehoslovace sub paravanul prevenirii contrarevoluției. În trei reprize dialogul direct între Al. Dubcek și L. Brejnev a fost deosebit de dur.

Tonul dur și amenințările directe ale sovieticilor au intimidat pe unii membri ai delegației P.C. din Cehoslovacia. Unii dintre ei s-au raliat poziției sovieticilor și s-au desolidarizat de Al. Dubcek. În această situație, Al. Dubcek a fost nevoit să accepte ideea consfățuirii de la Bratislava, cu condiția ca la aceasta să nu se discute decât problemele internaționale. L. Brejnev a cerut în mod expres ca întâlnirea de la Bratislava să aibă loc înainte de vizita în R.S. Cehoslovacă a tovarășilor Nicolae Ceaușescu și I.B. Tito” (subl. ns.).

Întâlnirea de la Bratislava a avut loc în ziua de 3 august. Textul declarației care urma să fie dat publicității fusese pregătit încă la întâlnirea de la Cierna nad Tisou, iar prezența celorlalte patru țări socialiste fusese pur formală. Cât privește conținutul declarației date publicității în seara de 4 august, acesta era apreciat de participanții la o demonstrație din Praga drept „un balast de fraze și cuvinte vechi. Sub lozinca luptei împotriva imperialismului nu s-a spus lucrurilor pe nume în ceea ce privește neamsetecul, dreptul de a construi socialismul conform tradițiilor și condițiilor specifice fiecărei țări, dreptul de a promova o politică externă proprie etc.”.

La acea dată punțile fuseseră rupte, orice posibilitate de dialog fiind eliminată. Nimeni nu credea însă că deznodământul era atât de apropiat...■

(Va urma)

„CONTRAREVOLUȚIA BÂNTUIE NESTINGHERITĂ”

• Îngrijorați, dar se înțeleg de minune • România nu este invitată • Un sistem reformat, nu eradicat • Kosîghin cere răspuns imediat • Șase ore de convorbiri • Dubcek – un om naiv, poate chiar șiret • Brejnev vorbește tăios și dur • Sporesc manifestările antisovietice • E important ca mediile de informare să

fie controlate • Uniunea Sovietică este gata să ia măsurile cele mai drastice • Mao nu e normal, Fidel – mic-burghez, Ceaușescu – naționalist, cehoslovacii au înnebunit cu toții • Novotný s-a scuipat pe sine • Gomulka nu e de acord cu Kadar • Brejnev: trebuie să menținem Cehoslovacia socialistă • Mai înainte un bun comunist, azi un bun revizionist

„Ciurma!” – era strigătul ce îngrozea Europa medievală. „Contrarevoluție!” – era strigătul ce îngrozea Europa comunistă. El s-a auzit în iunie 1953, în octombrie-noiembrie 1956 și în primăvara -vara lui 1968.

În legătură cu această „contrarevoluție” sunt utile câteva mențiuni. Prima este legată de durată: de la mai puțin de o lună la mai mult de o jumătate de an. A doua privește numărul „soluștilor”; în primul caz ansamblul este unitar, în cel de-al doilea „bolnavului” i se alătură un disident, iar în următorul – doi. O alta are în vedere atitudinea față de „ciumatul” lagărului comunist: intervenția directă, nemiloasă pentru a extirpa focarul de „infecție”. A patra se referă la zona infectată; ea era, de fiecare dată, la linia de contact cu lumea liberă, de unde, se clama de la Moscova, se infiltra „microbul”. Următoarea mențiune vizează deosebirile dintre cele trei momente.

Există, desigur, diferențe între răcoala berlinezilor, ridicarea ungarilor și

MIHAI RETEGAN

„primăvara” pragheză. Primele două urmăresc înlăturarea regimului comunist. Cea de-a treia –

doar reformarea lui (deși a existat în unele capitale comuniste eforturile de a o asimila lui 1956).

Confruntată cu posibilitatea extinderii „microbului” cehoslovac, în condițiile în care Iugoslavia nu mai răspundea de mult apelurilor Moscovei, iar România devenise nesigură de când regimul Ceaușescu își arătase disponibilitatea de a continua politica „naționalistă”, inițiată de Gheorghiu-Dej, conducerea de la Kremlin a întreprins numeroase demersuri pentru a-l eradica. Acestea au fost dirijate în mai multe direcții: găsirea aliaților, organizarea unor conferințe internaționale în cadrul cărora cât mai multe voci să evidențieze pericolul contrarevoluției puse la cale de forțele imperialiste, pregătirea măsurilor de ordin militar.

Aliații nu au fost greu de găsit: Todor Jivkov, Walter Ulbricht și Wladyslaw Gomulka

manifestau o îngrijorare sporită față de evoluția evenimentelor din spațiul cehoslovac, ultimii temându-se de puterea de influențare a acestora asupra propriilor națiuni.

Conferințele, nici ele, nu au fost dificil de provocat: pentru sfârșitul anului 1968 era planificată desfășurarea, la Moscova, a unei întâlniri la nivel înalt a partidelor comuniste și muncitorești; deci, în cadrul consfătuirilor pregătitoare s-a discutat subiectul Praga. Se pare că prima abordare s-a petrecut la Budapesta, în februarie 1968. Au urmat Sofia (martie), Dresda (martie), Budapesta (aprilie), Moscova (mai), Varșovia (iulie), Bratislava (august), din nou Moscova (august).

Discuțiile relative la problema cehoslovacă derulate în cadrul lor, de cele mai multe ori la nivel de primi-secretari ai C.C., nu au fost cunoscute părții române. Ea nu a fost invitată datorită poziției exprimate în mai multe rânduri privind dreptul fiecărui partid de a-și conduce activitatea internă și externă, neamestecul în treburile interne. De altfel, reprezentantul P.C.R., Paul Niculescu-Mizil, părăsise lucrările întâlnirii de la Budapesta din februarie.

Nici măsurile militare nu au fost greu de determinat. Din documentul pe care îl publicăm, reiese cât de repede s-au înțeles liderii comuniști asupra formulei: trupele statelor membre ale Tratatului de la Varșovia, participante la manevrele de primăvară din Cehoslovacia, intervin pentru a apăra socialismul în această țară. Desigur, semnalul verde s-a dat mai târziu, dar înțelegerea de principiu se realizase în cadrul consfătuirii de la Moscova, din 8 mai.

O mențiune trebuie făcută în cazul Janos Kadar: liderul maghiar a insistat pentru epuizarea tuturor mijloacelor politice în

rezolvarea crizei cehoslovace. Dacă ele își vor fi dovedit inutilitatea – abia atunci intervenția armată.

Neparticiparea românească la ședințe generează și alte consecințe: în arhivele românești nu se află rapoarte, sinteze sau dări de seamă elaborate în urma întâlnirilor unde s-a decis soarta „primăverii” de la Praga. Astfel, orice document accesibil istoricilor români este binevenit. Este și cazul Raportului identificat în Arhivele fostului partid comunist din Ungaria.

Acest document provenit din Arhivele Naționale ale Ungariei (fondul fostului partid comunist), din care vom publica numai partea referitoare la situația din Cehoslovacia, prezentat Comitetului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar, pune în evidență distanța uriașă dintre fațada ideologică și realitate. Teoretic, era vorba de partide „frățești”, de țări suverane, independente. Acesta era look-ul purtat în lume. În fapt, lucrurile stăteau cu totul altfel. Și nu doar Kremlinul se implica în treburile altora. Din documentele consultate de noi rezultă cât de duri adversari ai „socialismului cu față umană” cehoslovac au fost Walter Ulbricht și

Wladyslaw Gomulka, cel care își reîncepuse cariera politică în 1956, ca un reformator.

La respectiva consfătuire nu s-a discutat numai situația din Cehoslovacia. Pe agenda de lucru au mai stat problema vietnameză, remarcându-se distanțarea Hanoiului de Beijing, dar și „îmbunătățirea colaborării economice a țărilor socialiste”, cerută de Polonia. În fond, era vorba despre înfăptuirea integrării economice a statelor aflate în siajul U.R.S.S. De remarcat este faptul că propuneri suplimentare în domeniul economiei au fost făcute de sovietici, dar ele nu au fost trimise României care, la consfătuirea de la Sofia, respinsese o atare politică.

În p. 21: demonstrație pentru democrație
Dubcek, „un om slab, naiv, neexperimentat”, și
Smrkovsky, „un om cu greutate”

CUM S-A PREGĂTIT LICHIDAREA „PRIMĂVERII“ DE LA PRAGA

STRICT SECRET
2 exemplare

Un răspuns din arhivele ungare

Raportul Comitetului Politico cu privire la întâlnirea de la 8 mai 1968 a primilor secretari ai partidelor frățești din cinci țări socialiste

În seara zilei de 6 mai, tovarășul Kosișghin, din înputernicirea Biroului politic al C.C. al P.C.U.S., l-a invitat pe tovarășul Kadar ca la 8 mai să viziteze, incognito, Moscova, unde în a doua jumătate a zilei l-ar informa pe el și pe tovarășii Gomulka, Ulbricht și Jivkov cu privire la convorbirile purtate la 4 mai cu liderii cehoslovaci și, totodată, ar avea loc un schimb de păreri cu privire la activitățile viitoare. Tovarășul Kosișghin a cerut un răspuns imediat.

După convorbirea cu tovarășii Fock și Biszku, tovarășul Kadar l-a sunat pe tovarășul Kosișghin, informându-l că va fi la Moscova la data stabilită.

Convorbirile de la Moscova au durat șase ore și jumătate. Participanții au analizat două grupe de probleme:

a) Tovarășul Brejnev a ținut o informare de o oră cu privire la convorbirile purtate la 4 mai cu tovarășii Dubcek [prim-secretar al C.C. al P.C. din Cehoslovacia], Cernik [președinte al Consiliului de Miniștri], Smrkovsky [membru al Prezidiului C.C. al P.C. din Cehoslovacia] și Bilak [prim-secretar al P.C. din Slovacia]. După aceasta, primii secretari ai partidelor frățești au avut un schimb de păreri de peste patru ore cu privire la situația creată în Cehoslovacia și la concluziile care se pot trage din aceasta.

b) La inițiativa tovarășului Gomulka, a avut loc un scurt schimb de păreri de o oră cu privire la

problemele dezvoltării în continuare a colaborării economice.

La începutul întâlnirii, tovarășul Brejnev a propus elaborarea unui comunicat cu privire la întâlnire. Participanții au fost de acord.

1) Cu privire la convorbirile purtate cu liderii cehoslovaci, la aprecierea evenimentelor din Cehoslovacia de către sovietici, la concluzii, tovarășul Brejnev a declarat următoarele:

Întâlnirea a avut loc la inițiativa sovietică. La început s-a propus ca tovarășul Brejnev să vorbească între patru ochi cu tovarășul Dubcek, mai târziu s-a considerat că este mai bine să fie prezenți și tovarășii Bilak și Kolder [membru al Prezidiului și secretar al C.C. al P.C. din Cehoslovacia], care recunosc pericolele situației. Tovarășul Dubcek a anunțat în ultimul moment că în locul lui Kolder va veni Smrkovsky.

La întâlnire au susținut informări mai întâi tovarășii cehoslovaci. Tovarășul Dubcek a vorbit două ore, apoi au făcut completări tovarășii Cernik, Smrkovsky și Bilak. Tovarășul Dubcek a vorbit într-un mod asemănător cu cuvântarea rostită la Dresda. A repetat că în Cehoslovacia are loc corectarea greșelilor din trecut. Cu privire la situația actuală a spus numai lucruri liniștitoare, prin sublinierea unor generalități a asigurat conducerea sovietică asupra rezultatelor pozitive ale cazului. Nu a vorbit despre măsuri concrete, constructive.

Conducerea sovietică poate spune, deocamdată, despre Dubcek că este cu siguranță un om slab, naiv, neexperimentat. Dar este posibil să fie vorba de mai mult, să umeble cu șiretlicuri, în adâncul sufletului lui să fie altfel.

Se pare că Smrkovsky nu a fost bine caracterizat la Dresda. Pe baza impresiilor de la Moscova este un om cu greutate. El a subliniat, în primul rând, necesitatea înfăptuirii cu consec-

vență a reabilitării. În legătură cu cele spuse de tovarășul Brejnev, el a întrebat doar atât: după toate acestea ce să spună ei când se vor întoarce la Praga?

Dintre conducătorii cehoslovaci, Bilak a vorbit cel mai clar. A recunoscut existența unui centru de unde partidul este atacat în mod inteligent. Partidul, în acest timp, nu face decât să vorbească, dar nu ripostează. Mediile de informare nu sunt în mâinile lui. Sub pretextul convocării congresului extraordinar se plănuiește răsturnarea actualei conduceri. În Slovacia situația este mai bună, acolo sunt împotriva congresului extraordinar și în această problemă sunt dispuși să ajungă până la scindare.

La sfârșitul informării, tovarășul Dubcek a cerut ca pentru modernizarea utilajelor din industria ușoară și alimentară Uniunea Sovietică să acorde un credit de 500 tone aur, în valoare de 550 milioane dolari, pe termen de 8-12 ani și să mărească volumul transporturilor de grâu cu 300-400 mii tone. Din partea sovietică s-a promis analizarea acestor cereri.

La cele spuse de tovarășii cehoslovaci au răspuns tovarășii Brejnev, Podgornii [membru al Biroului politic al C.C. al P.C.U.S.] și Kosișghin [președinte al Consiliului de Miniștri]. Întrucât după Dresda situația Cehoslovaciei s-a deteriorat, tovarășul Brejnev și ceilalți au vorbit și mai tăios, mai dur. În această privință convorbirea a făcut cât două convorbiri de la Dresda. Conducătorii sovietici au prezentat întreaga panoramă a contrarevoluției, au arătat că această conducere de partid cehoslovacă este nehotărâtă, nu este unitară, stă cu mâinile în sân, în timp ce contrarevoluția atacă, ocupă o poziție după alta, pentru ca, în cele din urmă, să izoleze regimul fără vărsare de sânge, apoi să-l răstoarne. Pentru ilustrarea deteriorării situației, partea sovietică a afirmat: mediile de informare acționează, în continuare,

împotriva partidului; presa se amestecă în treburile interne poloneze, ponegrește liderii P.M.P.; la demonstrațiile de 1 Mai forțele contrarevoluționare au fost organizate; granițele de vest sunt deschise, zilnic intră liber câte 40-50 mii de turiști. Un fenomen nou este și creșterea rapidă a manifestărilor antisovietice.

Pentru consolidarea situației, tovarășul Brejnev a urgentat organizarea manevrelor propuse de Iakubovski [comandantul suprem al forțelor armate unite ale statelor din Tratatul de la Varșovia], pe cât posibil în jurul datei de 10-12 mai. P.C.U.S. este de părere că prezența unităților militare ale țărilor membre ale Tratatului de la Varșovia ar încuraja forțele sănătoase, ar trezi armata populară cehoslovacă, ar umili dușmanul.

În această problemă, tovarășul Dubcek nu s-a opus. În principiu, a fost de acord cu organizarea acestora, fără stabilirea unei date.

Tovarășul Brejnev a subliniat, din nou, importanța controlului asupra mediilor de informare. Totodată, tovarășul Dubcek a fost atenționat că se va răspunde la atacurile antisovietice. În legătură cu reabilitarea s-a propus ca aceasta să se desfășoare în interiorul partidului, cu excluderea dezvăluirii în public.

Ca o concluzie finală, fără a părea amenințare, tovarășul Brejnev și cei din echipa sa l-au informat că pe tovarășul Dubcek și pe ceilalți membri ai delegației: în cazul deteriorării evenimentelor, în anumite împrejurări, Uniunea Sovietică nu va rămâne indiferentă. Pentru apărarea Cehoslovaciei socialiste este gata să ia măsurile cele mai drastice.

La sfârșitul convorbirilor, tovarășul Dubcek a promis că, la întoarcerea în țară, Prezidiul va analiza încă o dată situația. A asigurat P.C.U.S. că totul va fi în ordine.

Ședința Prezidiului Partidului Comunist Cehoslovac din 7-8 mai a demonstrat că întâlnirea de la Moscova a fost utilă. Dezbaterile din ședința Prezidiului, direcția acestora au trezit o oarecare speranță. Se pare că liderii încep să-și revină la normal, caută calea atitudinii împotriva contrarevoluției. Anumite rezultate pozitive poate avea și consfătuirea secretarilor de partid județeni și de plasă de la 11 mai, pe care o pregătește Kolder.

În partea de încheiere a informării făcute primilor secretari ai partidelor frățesti, tovarășul Brejnev a făcut propuneri pentru acțiuni comune. A insistat ca fiecare partid frățesc să insiste, pe linie proprie, la tovarășii cehoslovaci să țină manevrele militare încă în luna mai. Totodată, a propus ca mediile de informare, uniunile scriitorilor, uniunile de creație să nu facă nimic care ar însemna populari-

Mareșalul Iakubovski trebuia să urgenteze manevrele

zarea, sprijinirea noului model cehoslovac, a programului de acțiune. Ca exemplu a dat presa sovietică și faptul că, din motivele de mai sus, aceasta nu va da publicității cuvântările lui Dubcek și Cernik, va tăcea în ceea ce privește programul de acțiune.

După informarea ținută de tovarășul Brejnev au luat cuvântul tovarășii Ulbricht, Kadar, Jivkov și Gomulka.

2) Tovarășul Ulbricht a fost de acord cu analiza și concluziile tovarășului Brejnev. Situația s-a deteriorat, tendința evenimentelor nu este consolidarea, ci este orientată spre abandonarea cuceririlor socialiste. În prezent, Partidul Comunist Slovac este deja în minoritate în țară.

Situația de acum este rezultatul mai multor cauze. Cotitura din februarie 1948¹ nu a fost urmată de luptă împotriva ideilor și iluziilor burgheze. În ultimul deceniu, încă de pe timpul

tovarășului Novotný [prim-secretar al C.C. al P.C. din Cehoslovacia, 1953-1968; președinte al țării, 1957-1968] pătrunderea ideilor occidentale a decurs liber. Conducerea de partid ajunsă la putere în ianuarie 1968 nu luptă cu dușmanul, ci se ocupă cu ponegrirea trecutului și prin aceasta demoralizează partidul și poporul.

Pentru salvarea Cehoslovaciei trebuie să purtăm o luptă îndelungată și complicată. În prezent, cea mai importantă sarcină este să descoperim în interiorul partidului un nucleu sănătos gata de luptă. În această privință Dubcek, Smrkovsky, Cernik, Sik [economist, vicepreședintele guvernului cehoslovac] sunt cazuri fără speranță. Poate Kolder și Bilak să reprezinte noul centru. Manevrelor trebuie folosite pentru sprijinirea acestui nou nucleu.

Întrucât astăzi în Cehoslovacia nimeni nu este capabil să înfrunte ideile dușmănoase, merită să ne gândim ca presa țărilor frățesti să îndeplinească această sarcină și, în general, să mobilizăm, din afară, clasa muncitoare cehoslovacă pentru apărarea puterii sale.

3) Tovarășul Kadar a mulțumit tovarășului Brejnev pentru informare, apoi a subliniat că în problema cehoslovacă este posibil să ne întâlnim de mai multe ori.

În prezent cel mai important lucru este aprecierea exactă a situației, deoarece consecințele depind de aceasta. La Dresda, am discutat revoltați, violent despre faptul că la Praga contrarevoluția bănuie nestingherită. Judecând după anumite aspecte acest lucru este adevărat, dar să nu pornim numai de la fenomenele de suprafață. Pentru a trage concluzii, aprecierea situației trebuie să fie mai exactă. Dacă o luăm în sensul că Mao-Zedong și camarazii lui nu sunt oameni normali, că Fidel Castro este un mic-burghez, că Ceaușescu este naționalist, iar cehoslovaci au înnebunit cu toții, cu asta nu putem rezolva lucrurile. Pentru o apreciere cât mai exactă a situației trebuie să pornim de la anumite analize sociale, de la examinarea unor necesiități.

La examinarea situației trebuie să vedem clar că în Cehoslovacia lucrurile nu au început în ianuarie 1968. Acolo este vorba despre niște procese mai vechi, care au subminat prestigiul partidului.

¹ „Revoluția de catifea”, prin care partidul comunist a preluat puterea, cu intervenția nemijlocită a sovieticilor.

Timp îndelungat a trebuit să se facă mult rău ca să survină o astfel de situație. Din acest motiv, dacă vom critica persoane, deși aceasta nu este treaba noastră, atunci trebuie să-l condamnăm mai întâi pe tovarășul Novotný și numai după aceea pe tovarășul Dubcek.

În prezent, în Cehoslovacia nu este contrarevoluție, ci s-a pornit o luptă pentru corectarea greșelilor înfăptuite în trecut, dar conducerea este slabă, nu are sub control partidul, statul, societatea.

Dubcek și oamenii din jurul lui sunt comunisti cinstiți care, cu multă naivitate, au început să lupte împotriva greșelilor cunoscute, în ideea că, chiar dacă o pieri lumea, să fie dreptate. Ianuarie a fost, într-adevăr, o linie de demarcație, a deschis supapele. Problema este că nu s-a format o conducere fermă. Aici este cheia situației cehoslovace. Aparent conduce partidul, dar în realitate nu este așa. Anarhia, naivitatea lui Dubcek sunt folosite de forțele ostile socialismului și de către Occident, dezorganizează partidul, armata, miliția.

Dimensiunile confuziilor sunt atestate și de programul de acțiune care, luat în sine, este un mare zero. A fost păcat că într-o perioadă plină de responsabilitate ca aceasta cei mai buni oameni ai partidului s-au retras timp de trei zile. Programul de acțiune este un compromis, în el încăpând totul și toți îl pot interpreta în mod arbitrar.

Am văzut că situația este periculoasă, dar forțele contrarevoluționare nu domină încă. Pornind de aici să discutăm despre ce s-a vorbit aici. În cele din urmă lupta se va decide în Cehoslovacia, în interiorul partidului, al clasei muncitoare, al poporului. De aici reiese ceea ce avem noi de făcut: să facem totul ce ar putea ajuta dezvoltarea comunistă, ieșirea din această situație grea și nimic din ceea ce ar putea fi în favoarea dușmanilor noștri.

Cel mai important: trebuie ca în conducerea cehoslovacă să fie oameni pe care să-i ajutăm, care ne cer ajutorul, care sunt de acord cu el. În prezent, cea mai mare forță trebuie să o îndreptăm spre a sprijini poziția lui Dubcek și a oamenilor săi, să îi sprijinim să se întrezeze și ajutorul nostru să fie util. Ei sunt neexperimentați în multe privințe, dar trebuie să discutăm cu ei și despre aceste lucruri.

Bilak...

Dubcek și ai lui nu au decât o cale de urmat: pe de o parte, trebuie să lupte împotriva greșelilor vechi,

...și Kolder „forțele sănătoase”, în viziunea Kremlinului

trebuie să spună că nu vor să se mai repete. Pe de altă parte, trebuie să lupte împotriva elementelor de dreapta,

Ambasadorul sovietic Cervonenko

împotriva imperialismului. Și cu cât crește mai mult pericolul dreptei, cu atât mai ferm trebuie să-i aitudine împotriva acesteia. Dacă nu se vor angaja în lupta pe două fronturi, atunci sunt pierduți. Trebuie să-l ajutăm pe Dubcek în asumarea luptei fătășe împotriva contrarevoluției.

Doar prin forțe armate nu putem rezolva problema, deoarece acestea sunt probleme politice complicate. Merită să ne amintim și de faptul că în 1956, în Ungaria, deși trupele sovietice au fost acolo, un pretext bun pentru dezlănțuirea contrarevoluției a fost tocmai imixtiunea trupelor sovietice.

Noi suntem de acord cu unele atitudini politice. De exemplu, nota sovietică remisă în cazul Masaryk¹, datorită protestului nostru în imixtiunea în problemele interne poloneze, a fost utilă. Ar merita să ne gândim și la cum anume să reacționem Uniunea Sovietică la interviul lui Bacilek. Totodată, trebuie să avem grijă ca demersurile noastre politice să nu aibă caracterul de lecție pentru întregul partid cehoslovac.

Suntem de acord și cu faptul ca tovarășul Iakubovskî să se preocupe de ideea manevrelor militare, să formuleze propuneri, dar cea mai importantă sarcină este consolidarea nucleului sănătos al conducerii cehoslovace. Dacă nu se reușește consolidarea lui Dubcek în poziția sa, situația se va înrăutăți, condițiile de luptă se vor deteriora. Înlăturarea lui Dubcek poate însemna dezagregarea partidului cehoslovac.

4) Tovarășul Jivkov a declarat că este de acord cu tovarășul Brejnev, cu analiza și concluziile acestuia.

În rezumatul făcut cu privire la situația cehoslovacă, tovarășul Jivkov a repetat concluziile delegației

¹ Declarația agenției Tass privind cazul morții lui Jan Masaryk (*Magazin istoric*, nr. 2/1993), dată publicității la 8 mai 1968, s-a remarcat prin tonul deosebit de dur și prin momentul emiterii ei: imediat după vizita conducătorilor de partid și de stat cehoslovaci la Moscova și în ajunul zilei naționale a Cehoslovaciei. Cercul diplomatic de la Moscova au apreciat că ea urmărea să-i avertizeze pe cehoslovaci în legătură cu reabilitarea lui Slansky, în asasinarea căruia sovieticii erau amestecați.

partidului și guvernului bulgar după vizita de la Praga, material trimis și pentru noi. Dincolo de informații scrise, a constatat că în Cehoslovacia există situația unei contrarevoluții. Există importante forțe sănătoase, dar acestea sunt neorganizate, demoralizate. Centrul din interiorul partidului îl folosește pe Dubcek doar ca paravan. Acest centru, independent de C.C. al P.C. Cehoslovac, prin proprii curieri, a luat deja legătura cu partidele italian, englez, iugoslav și român, pentru a găsi sprijin la acestea.

Actuala conducere, în frunte cu Dubcek, netezește drumul în fața contrarevoluției. Dubcek este nepotrivit pentru conducere, nu ține frâiele problemelor, nu este capabil să mobilizeze oamenii, să-i ducă la luptă. Merge numai la ședințe, ține cuvântări, vorbește ore întregi cu studenții. Este epuizat din punct de vedere fizic și spiritual, doarme zilnic 1-2 ore.

Deși în trecut au existat, într-adevăr, anumite greșeli în Cehoslovacia, dar dacă tovarășul Novotný trebuie condamnat pentru ceva, trebuie criticat, în primul rând, nu pentru aceste greșeli, ci pentru poziția sa ca capitanul de la ședința C.C. din ianuarie, când, fără nici un motiv serios, s-a autocriticat, s-a scuipat pe sine și partidul său¹.

În legătură cu celelalte acțiuni și până acum tovarășii sovietici au lucrat cel mai mult, ei știu cel mai bine ce trebuie făcut. Din acest motiv partidul bulgar salută propunerile tovarășului Brejnev. Ar fi oportun ca trupele să fie duse cât mai curând pe teritoriul Cehoslovaciei și ar trebui ținute acolo un timp cât mai îndelungat. Întrucât Dubcek este inapt pentru conducere, este de acord ca sub conducerea lui

Kolder și Bilak să se creeze un nou nucleu sănătos.

5) Tovarășul Gomulka a fost de acord că în această problemă trebuie să aibă loc mai multe întâlniri.

A constatat că în aprecierea situației din Cehoslovacia nu există o evaluare comună. Și-a exprimat regretul pentru faptul că, după mulți ani, acum se întâmplă pentru prima oară că nu este de acord cu tovarășul Kadar într-o mare problemă.

În Cehoslovacia este contrarevoluție. Derutant este faptul că forțele contrarevoluționare, învățând din trecut, luând în considerare raportul de forțe existent în lume, acționează sub masca îmbunătățirii socialismului, a lărgirii democrației socialiste.

Situația de acum s-a creat în decursul anilor. În anumită măsură au avut un rol și greșelile trecutului, dar printre motive are o mai mare importanță relația pe un front larg cu Occidentul, precum și greșelile și lipsurile CAER-ului.

Ce-a mai mare greșală a tovarășului Novotný: că a fost adeptul orientării economice spre Occident. Această concepție a fost susținută nu numai de Sik, ci și de tovarășul Novotný. S-ar putea ca tovarășul Novotný să nu fi fost conștient de faptul că toate acestea înseamnă, totodată, și o reorientare. Acum vedem consecințele acestui proces. În prezent trebuie să luptăm pentru menținerea Cehoslovaciei pe calea socialismului, pentru reorientarea de la Occident la Răsărit.

Nu este de acord cu teza luptei pe două fronturi. În Cehoslovacia nu mai există demult forțe conservatoare, acolo lupta trebuie dusă pe un singur front – împotriva revizionismului și a contrarevoluției.

Revizionistii acționează pentru dezorganizarea partidului. Programul de acțiune este actul lor. Programul de acțiune atestă pe ce cale și cu ce mijloace încearcă să-și atingă scopul contrarevoluției. Sarcina actuală: trebuie găsit nucleul sănătos care este gata să lupte împotriva revizionismului și contrarevoluției. Acesta nu este un lucru ușor, deoarece cine încearcă să se pună contra curentului acela este imediat atacat și înlăturat.

Conducerea Partidului Comunist Cehoslovac, care dinafară pare

unitar, nu ar trebui, deocamdată, atacată din exterior, pentru că aceasta ar deteriora și mai mult situația. Mai degrabă ar trebui sugerat forțelor sănătoase din P.C.C. ca ele însele să înceapă să atace elementele de dreapta din cadrul conducerii – Kriegl, Cisar, Spacek – și noi îi vom ajuta de acasă. Pentru această luptă, pentru câștigarea maselor este nevoie ca și nucleul conducător sănătos să aibă o platformă formulată clar pe 5-10 pagini, pentru ca și membrii de partid să știe despre ce este vorba.

S-ar putea ca Dubcek să fie un om bine intenționat, dar prin faptele sale, în mod obiectiv, netezește calea contrarevoluției. El vorbește mereu despre democrația socialistă, dar democrația nu a fost niciodată atât de reprimată ca acum în Cehoslovacia. Nu este exclus ca, prin folosirea numelui lui, democrația socialistă să devină dictatura clasei burgheze. Posibil ca însuși Dubcek să nu considere exclus faptul că mai devreme sau mai târziu va trebui să se retragă.

Nu ar susține că toți membrii conducerii sunt comunisti. În viață nu există scheme neschimbate. Poate că cineva a fost mai devreme un comunist bun, dar azi e deja revizionist. Acest lucru se referă la Kriegl [membru al Prezidiului C.C. al P.C. din Cehoslovacia și președinte al Frontului Național], Pavel și la alții.

În pofida avertismentului de la Dresda, activitatea mediilor de informare este tot mai proastă. Radioul, studioul TV și presa scriu despre Polonia, despre conducătorii P.M.U.P. pe un ton atât de ticălos, încât în acest sens concurează cu Europa Liberă.

În ceea ce privește acțiunile viitoare: ar fi corect să se țină manevrele militare, pe cât posibil, încă la jumătatea lunii mai. Pentru aceasta trebuie obținută aprobarea Prezidiului P.C.C. și a guvernului. Această problemă trebuie să o susținem în comun la conducerea cehoslovacă. Ținerea manevrelor militare în toamnă ar fi târzie.

Complexitatea situației pretinde ca liderii celor cinci partide frățesti să se afle în legătură telefonică permanentă.

¹ Plenara C.C. al P.C.C., ale cărei lucrări s-au desfășurat între 3-5 ianuarie 1968, l-a eliberat din funcție pe Antonin Novotný „la cererea acestuia”. Într-o convorbire pe care ambasadorul R.S.C. la București, Komarek, a avut-o cu adjunctul șefului Secției Relații Internaționale a C.C. al P.C.R., Lazăr, ultimul, rezumându-se la demisia lui Novotný, „a subliniat aspectul general al problemei, anume că socialismul nu a reușit până acum să ofere posibilitatea eliberării din funcție la timp a lucrătorilor cu funcții de conducere. În acest sens, exemplul R.S.C. va fi binevenit”.

A afirmat că deși nu există un acord în ceea ce privește aprecierea situației, părerile sunt comune în legătură cu activitatea viitoare. A menționat că în legătură cu aprecierea situației, Bilak și-a însușit părerea că contrarevoluția se plimbă prin Praga.

Există o părere comună și în faptul că trebuie să menținem Cehoslovacia socialistă, trebuie să acordăm ajutor ca P.C.C. să poată rămâne forța conducătoare pe baza principiilor marxism-leninismului. Acum sarcina este obținerea consolidării. Printre conducătorii care se află la putere trebuie să căutăm acele forțe care sunt gata să lupte împotriva contracrevoluției. Dacă printre ei nu se găsesc dintre aceștia, atunci, independent de nume, trebuie să-i găsim pe cei care sunt capabili de așa ceva.

Deocamdată să nu atacăm programul de acțiune, ar fi incorect să punem întreaga conducere sub tirul acuzațiilor. Bacile denaturează intenționat evenimentele anilor 1950. Conform documentelor existente în arhiva P.C.U.S., Gottwald a insistat să fie arestat Slansky, Stalin a fost împotriva. Mikoian a fost în acea vreme la Praga pentru discutarea unor probleme economice.

Tovarăşul Brejnev a fost de acord cu ideea unor mai multe întâlniri

și cu faptul că în perioada următoare între conducătorii partidelor frățești să existe o legătură permanentă.

Agenda întâlnirii primilor secretari ai C.C. ale partidelor comuniste a mai fost ocupată și de problema nivelului relațiilor dintre România și U.R.S.S. în anul în care s-a negociat prelungirea „tratatului de prietenie” dintre cele două state. Partea sovietică a comunicat invitațiilor „marea victorie” obținută: „în toate problemele controversate românii au dat înapoi”. Din păcate, în acest stadiu al documentării nu sunt cunoscute detaliile negocierilor, pentru a ne putea pronunța asupra rezultatului, dar din punctul de vedere al Moscovei reținerarea „copilului indisciplinat” era o victorie. Pentru a sublinia cât de dificil este să negociezi cu românii, sovieticii i-au informat pe participanții la conferință despre vizita pe care premierul Ion Gheorghe Maurer a efectuat-o în Finlanda: „Primul ministru Maurer a propus depunerea de coroană la monumentul lui Mannerheim. A doua zi după depunerea de coroană, președintele Kekkonen l-a chemat pe ambasadorul sovietic și s-a delimitat de această chestiune. Acesta a subliniat că sub președinția lui nici un membru al guvernului finlandez nu a participat la vreo ceremonie asemănătoare.

Comentariile sunt, desigur, inutile și ele ar trebui oricum legate de eforturile pe care le făceau statele din proximitatea U.R.S.S. pentru a nu-i da motive de intervenție în treburile interne. Chiar și Finlanda, cu puternicul ei lobby american, se temea de vecinul ei.

27

TRUPE ÎN APROPIEREA FRONTIEREI ȘI „TURIȘTI” ÎN INTERIOR

LIVIU-DANIEL GRIGORESCU,
CONSTANTIN MORARU

Sunt două acțiuni specifice premergătoare unei invazii militare. Cel puțin așa ne sunt ele semnalate într-un document provenind din fosta arhivă a C.C. al P.C.R. Titlul documentului: Buletin de informații; autor: Consiliul Securității Statului. Pe prima copertă au fost aplicate patru ștampile, cu următoarele înscrisuri: „C.S.S. Cabinet președinte. Nr. 65, 5.08.68”; „Cancelaria C.C. al P.C.R. Nr. 2411/6.VIII.1968”; „Strict secret. De importanță deosebită. Rugăm a fi restituit după consultare”; „Arhiva Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R. Nr. 2205, 28 aug. 1968”. În colțul din dreapta jos, următoarea specificație: „Exemplar nr. 1”. Conform unei precizări din finalul documentului, înseamnă că avem sub ochi exemplarul destinat de autori lui Nicolae Ceaușescu, celelalte patru având următoarele precizări: „la tov. V. Trofin”, „la tov. V. Patilineț”, „la tov. I. Stănescu” și „uz intern”.

Se strânge cerțul

Buletinul – întocmit în cinci exemplare – cuprinde un singur document: *Nota nr. 148, din 5 august 1968* – o sinteză redactată de Consiliul Securității Statului cu privire la „unele acțiuni ostile întreprinse de autoritățile sovietice împotriva R.S. România”.

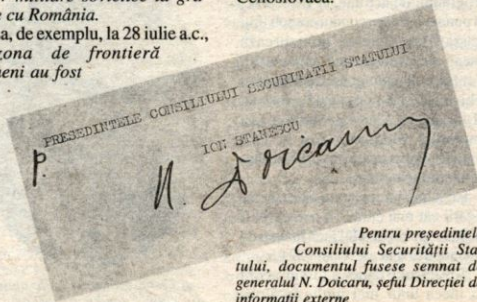
Așadar, să vedem ce se întâmpla la granița româno-sovietică cu două săptămâni înainte de invazia în Cehoslovacia a trupelor celor cinci state membre ale Tratatului de la Varșovia:

„Din datele noastre – citim în sinteză – rezultă că, în ultimul timp, autoritățile sovietice au dislocat noi trupe la granița cu R.S. România, concomitent cu manevrele efectuate pe teritoriul R.S.

Cehoslovace. Astfel, o serie de cetățeni români care s-au înapoiat din U.R.S.S. și cetățeni sovietici care ne-au vizitat țara au relatat despre o intensificare a activităților militare sovietice la granițele cu România.

Așa, de exemplu, la 28 iulie a.c., în zona de frontieră Ungheni au fost

observate tancuri, tunuri și diverse alte vehicule militare, iar la 29 iulie a.c., în stația Frecăței, militari sovietici au fost îmbarcați pentru a fi trimiși la granița cu R.S. Cehoslovacă.

Pentru președintele Consiliului Securității Statului, documentul fusese semnat de generalul N. Doicaru, șeful Direcției de informații externe

Din interceptările rețelelor de radio militare sovietice, efectuate în zilele de 31 iulie și 1 august a.c. prin radiogonometrie, a rezultat că există concentrări de unități militare sovietice în localitățile Bălți, Chișinău, Tiraspol, Hust și Rahova, iar în R.P.U., la Debrețin și Nirbator.

De remarcat că unitățile militare dislocate în apropierea granițelor cu R.S. România sunt în legătură radio cu cele din Lvov.

— Comandorul sovietic *Gustov*, venit recent în vizită la rudele sale din R.S. România, a relatat că, la 50 km de granița cu România, sovieticii au adus noi trupe.

— Din verificările efectuate în zona Oradea a rezultat că, începând de la 30 iulie a.c., numărul garniturilor de trenuri de marfă sovietice ce tranzitează prin R.S. România din U.R.S.S. pe distanța Valea Vișeuului — Câmpulung Tisa a ajuns de la 9-10 la 13-14 pe zi.

— De asemenea, deținem date potrivit cărora de-a lungul frontierei U.R.S.S. cu România — îndeosebi în localitățile populate de români — au fost instalate garnizoane militare. Astfel, în pădurea Flandera, Cărpaciu, Budineț, Sinauți și în dreptul comunei Mihăileni există unități dotate cu armament greu, iar în comuna Sinauțul de Sus a fost instalată

o unitate de rachete îndreptată spre România. În această zonă populația civilă nu are acces. O unitate similară există și în pădurea Hliboca (fostă Adâncata).

În afara măsurilor militare enunțate mai sus, autoritățile sovietice au închis unele puncte de trecere la granița cu România, prelucrând această măsură în cadrul organizațiilor de partid din localitățile limitrofe. Ca urmare, cetățenii români care se aflau în vizită la rude, în ultimele zile ale lunii iulie a.c., au fost nevoiți să-și întrerupă vizita și să se întoarcă în țară.

Concomitent cu aceste măsuri, organele sovietice

sunt preocupate să cunoască potențialul militar al R.S. România.

Aplicațiile comune de pe teritoriile unor state participante la Tratatul de la Varșovia au luat sfârșit

În lunile iunie-iulie a.c., pe teritoriile Republicii Populare Polone, Republicii Democratice Germane, Republicii Socialiste Cehoslovace și Uniunii Sovietice, sub conducerea comandantului suprem al Forțelor Armate Unite ale Țărilor Participante la Tratatul de la Varșovia, mareșalul Uniunii Sovietice, I. J. Jakubovski, s-au

gradul de încheiere, capacitatea de organizare și pregătirea operativă în continuă creștere a statelor majore. Comandanții și ofițerii statelor majore au dobândit practică în planificarea și ducerea operațiilor moderne, în perfecționarea metodelor de organizare a cooperării între armatele aliate pe baza unității de vederi

În acest

sens, cunoaștem că atașatul militar sovietic la București, colonelul *Vorenin*, pregătește un material asupra situației militare din țara noastră. Pentru documentare, el a luat legătura cu reprezentanții ai Comandamentului Forțelor Armate Unite din București, interesându-se îndeosebi de înzestrarea armatei române, precum și de unele aspecte negative în instruirea acestora. Atașatul militar sovietic folosește în obținerea de informații despre țara noastră și pe atașatii militari ai celorlalte state socialiste.

Concomitent, organele sovietice trimit în R.S. România, sub diverse acoperiri, îndeosebi ca turiști, persoane cu sarcini informative...

În sinteză se atrage atenția asupra unei game foarte largi de mijloace și metode prin care autoritățile specializate sovietice încearcă să obțină informații despre România. Astfel, un cetățean sovietic „s-a prezentat la Ambasada R.S. România din Moscova... care s-a recomandat «Ivanov», solicitând sprijin pentru a trimite un mesaj, prin ambasada noastră, mișcării comuniste mondiale, precum și o cerere către ambasadorul S.U.A. din Moscova”.

(Continuare în p. 32)

Trupe sovietice pe Muntele Zilina, după încheierea manevrelor din lunile iunie-iulie 1968

Academicianul Costin C. Kirițescu a împlinit 90 de ani. Luni, 20 mai 1998, în Sala de Marmură a Băncii Naționale a României, colegii, elevii, prietenii și numeroși invitați l-au omagiat pe omul a cărui viață a fost dăruită muncii neobosite și pasionate. Fie-ne îngăduit să-l introducem pe cititor în atmosfera care a dominat această manifestare prin reproducerea în aceste pagini a două din alocuțiunile rostite cu acel prilej.

A luat cuvântul, în calitate de gazdă, guvernatorul Băncii Naționale a României, profesorul universitar dr. Mugur Isărescu:

Onorată asistență,

Academicianul Costin Kirițescu, profesorul nostru de monedă, împlinește 90 de ani. Suntem aici pentru a-l sărbători. Bucuria acestei reuniuni aniversare e umbrită însă de imensul regret că, astăzi, Profesorul n-a putut să fie împreună cu noi. Să-i urăm sănătate și încă mulți ani de viață, de creație, de activitate profesională și de bucurie alături de cei dragi.

La mulți ani, dragă domnule Profesor!

Cei 90 de ani, rămași în urma Profesorului, compun o legendă. O viață tumultuoasă, în care pe frunte i s-au așezat, alternativ, cununa de lauri și cununa de spini.

A făcut studii de drept și de economie, în țară și în străinătate. A fost ilustru profesor la Facultatea de drept și la Academia de înalte studii comerciale și industriale.

A lucrat la Banca Națională, de unde în 1952 a fost izgonit, fiind acuzat de... „deviaționism de dreapta”. Gest cumplit de nedrept și absurd totodată. Trimis la „munca de jos”, a plecat de la pontator și a ajuns șef de serviciu în domeniul planificării. Apoi a

fost readus „sus”, la Banca Națională și la Ministerul finanțelor, într-o vreme când începea să se conștientizeze cât de greu este fără oameni de înălțimea Profesorului. Și a urcat iarăși, până la poziția de artizan al relațiilor României cu Fondul Monetar Internațional.

După 1989, în sfârșit, Academia Română a înțeles că nu poate fi decât onorată să-și deschidă porțile pentru Profesorul Kirițescu.

Cum a reușit Profesorul să treacă prin atâtea umilinte și nedreptăți, fără ca lumina din suflet să-i dispară? Cred că sunt patru posibile explicații: educația primită într-o familie de cărturari; fondul moral cu care l-a înzestrat Dumnezeu; formația sa umanistă (fiindcă Profesorul, pe lângă studiile de drept și de economie, s-a numărat și printre absolvenții eminenți ai Conservatorului de muzică din București) și, nu în ultimul rând, caldă încurajare de care a avut parte din partea Doamnei Kirițescu, căreia vă rog să-mi îngăduiți să-i exprim un binemeritat omagiu.

Viața Profesorului Kirițescu se identifică profund cu acest secol frământat, plin de evenimente dramatice, care – citez: „au cântărit imens de greu în viața ome-

nirii și a mea”. A fost contemporan mai întâi cu înființarea Ligii Națiunilor, apoi cu a Organizației Națiunilor Unite. A apucat eradicarea unor boli cumplite, care secerau în masă viețile omenesci. A prins cucerirea Cosmosului și debarcarea primului om pe Lună. S-a bucurat de sfârșitul cursei aberante a înarmărilor, după ce l-au îndurerat tragedia celor două războaie mondiale, drama de la Hiroshima și cea de la Nagasaki. A fost martor la instaurarea și destrămarea socialismului pe o bună parte a globului pământesc, după ce asistase la crearea și prăbușirea dictaturilor fasciste. A suferit din cauza separării omenirii în bogați și săraci.

De altfel, în cartea sa de memorii, Profesorul notează: „Soarta a vrut să mă nasc pe undeva, pe la începutul secolului XX, și să parcurg suferințele și coborârile acestui secol până – cel puțin așa am de gând – cât mai aproape de sfârșitul lui și al mileniului doi”. Și iată, Dumnezeu i-a împlinit gândul. Sfârșitul secolului e atât de aproape!

Atent la mersul lumii, preocupat de desfășurarea marilor evenimente ale secolului, Profesorul Kirițescu și-a consacrat cei

mai mulți ani din activitatea sa cercetării problemelor financiar-monetare.

La Banca Națională a României, noi toți îl prețuim imens pe Profesorul Kirițescu. Motivele sunt nenumărate. Voi aminti numai două. Primul: în toți acești ani, de când Domnia Sa face parte din Consiliul de Administrație al B.N.R., am continuat să-i urmărim cursurile. A fost, în toți acești ani, Profesorul nostru de monedă. Al doilea motiv are în vedere faptul că, în România de astăzi, puține instituții au privilegiul de a avea o punte solidă de legătură între anii interbelici și anii pe care-i trăim acum, de tranziție la economia de piață. Profesorul Kirițescu, căruia porțile Băncii Naționale i s-au deschis după doi ani de așteptare, în anii '30, deși era doctor al unei mari universități europene, de atunci tot urcând și coborând trepte, până la condiția prezentă, de membru al Consiliului de Administrație, reprezintă podul nostru peste timp.

În acest timp de mari schimbări, de decizii cardinale în politica monetară, e minunat că putem simți aproape umărul unui om cu statura științifică, cu echilibrul și cu înțelepciunea Profesorului Kirițescu.

A scris peste 400 de studii și articole, apărute în publicații românești și străine, între care așa aminti: *Geneza monedei, Inflația, Câteva probleme în legătură cu noile devalorizări, Aspecte ale*

problemei monetare contemporane, Relațiile valutar-financiare internaționale, Un secol de frământări monetare, Idei contemporane în acțiune.

Îmi amintesc o întâmplare plină de semnificații. Profesorul Kirițescu îmi făcuse onoarea de a accepta să-mi fie îndrumător la doctorat. La o primă discuție, a venit vorba despre revirimentul teoriei cantitative a banilor. Eu citisem ceva despre această temă, câteva studii apărute pe plan internațional, și eram mândru că pot să-mi etalez știința. Profesorul m-a ascultat cu atenție, iar la sfârșit mi-a spus un singur cuvânt: „Bine”. Era în 1976. Peste doi ani am avut surpriza să găsesc, într-o bibliotecă, o lucrare a Profesorului scrisă cu patru decenii în urmă, în 1936. Tema: *Viitorul teoriei cantitative a banilor*. Profesorul, care cu 40 de ani în urmă întrevăzuse ce se va întâmpla, n-a vrut să-mi rezeze elanul. Faptul reflectă alte trăsături ale personalității Domniei Sale: delicatețea și discreția.

Astăzi, când îl sărbătorim pe Profesor, avem bucuria să participăm la relansarea a două titluri din vasta sa operă. Primul titlu este: *Moneda. Mică enciclopedie*. Lucrarea a apărut în 1982. Acum, ea este reeditată, desigur într-o ediție revăzută și adăugită, în Colecția Biblioteca Băncii Naționale.

A doua lucrare reprezintă capodopera Sistemul bănesc al

leului și precursorii lui. Volumele I și II au apărut în 1967; volumul III în 1970. O istorie a antecedentelor, a genezei și a funcționării sistemului monetar național al României până în zilele noastre. O mare operă de cercetare economică, scrisă de un mare Profesor. Și această lucrare, pe care de asemenea o relansăm astăzi, a apărut în Colecția Biblioteca Băncii Naționale.

În încheiere, să-i urăm Profesorului sănătate și ani de viață, urare pe care o însoțim de gândul „egoist” de a ne bucura în continuare de ilustra Domniei Sale prezente în Consiliul de Administrație al Băncii Naționale și în Colecția Biblioteca Băncii Naționale.

Încă o dată, la mulți ani, dragă Domnule Profesor!

Venerabilul sărbătorit s-a adresat celor prezenți prin această scurtă scrisoare:

Onorată asistență,

Aniversările au constituit întotdeauna un prilej pentru bilanțuri, comentarii, concluzii, interpretări.

În ce mă privește, am, bineînțeles, multe de spus în legătură cu ce s-a petrecut pe scena vieții, acum când, în curând, cortina se va lăsa pentru ultima oară, iar luminile rampei se vor stinge.

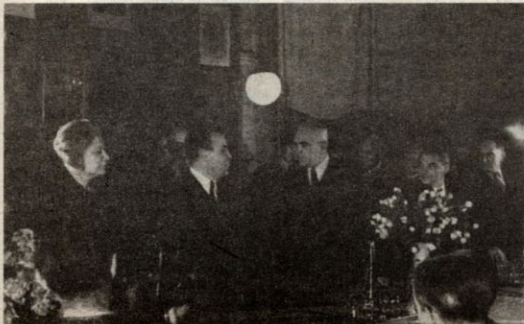
Am fost fericit să am ca parteneră de nădejde, aproape în permanență în viața mea activă, pe Marea Doamnă a finanțelor țării, Banca Națională a României.

Câteva cuvinte despre unele momente care s-au petrecut în timpul cât am fost prezent pe această scenă:

1934. Proaspăt doctor de la o reputată universitate europeană, am bătut cu încredere la porțile Băncii Naționale, convins fiind că ele mi se vor deschide împreună cu calda urare de „bun venit”. Prima dragoste, prima durere. Porțile au rămas ferecate și a trebuit să aștept încă doi ani ca să se deschidă.

1944. Țara era în război, iar eu primisem ordinul să mă urc pe acoperișul fostei Bănci Crisovei și să dau alarma în ipoteza

Instalarea noului guvernator al Băncii Naționale, Aurel Vijoli, în 1947

că voi repera sosirea avioanelor inamice. Din fericire, nu am văzut nici un avion inamic.

1952. De la fereastra biroului meu din aceeași clădire care aparținea Băncii Naționale, asistam mirat la cele ce se petreceau peste drum, la etajul conducerii Băncii. Forțata de acolo nu-mi prezicea nimic bun. Pe urmă am aflat că, în urma așa-zisei „devieri de dreapta” din sistemul financiar-bancar, întreaga conducere a Băncii, în frunte cu guvernatorul Aurel Vijoli, fusese arestată. A urmat anchetarea mea pentru a constata dacă nu cumva eram implicat în această deviere, eu care nici nu aveam imaginea exactă

despre această afacere. În cele din urmă, am fost eliberat din funcția pe care o dețineam și am devenit șomer.

1991. Am fost ales membru în Consiliul de Administrație al Băncii Naționale a României.

1998. Aceiași dragoste, dragostea pentru Banca noastră Centrală, dar o altă durere. Am aflat că Banca nu a aprobat sumele necesare redeschiderii Bibliotecii și Arhivei Băncii, aceste tezaure indispensabile pentru orice cercetător, care au fost desființate de un regim de tristă amintire. Ca urmare, cărțile din bibliotecă și neprețuitele documente de arhivă zac în saci, pradă mușgaiului.

Apreciez această măsură ca dăunând prestigiului instituției noastre.

Recunosc că a existat și o pagină luminoasă, aceea a organizării și deschiderii Muzeului Băncii, care a cerut eforturi materiale și financiare substanțiale. Trebuie să recunoaștem că nu sunt multe bănci centrale care dispun de un muzeu, dar cred că, pe de altă parte, nu sunt nici multe bănci centrale care sunt vădute de o bibliotecă și de o arhivă.

Amintesc în această privință spusele unui om de stat român, care a afirmat că: „Cei care ignoră istoria riscă să fie ignorați de istorie!” ■

TRUPE ÎN APROPIEREA FRONTIEREI ȘI ...

(Urmare din p. 29)

Un alt fapt și mai semnificativ: „În timp ce *brigada de marină română 29-vedete* staționa în portul Sevastopol, unii cetățeni sovietici s-au dat la provocări, inițiind discuții dușmănoase. Doi ofițeri români au fost salutați pe stradă cu formula nazistă «Heil!», urmată de injurii la adresa României”.

Românii din jurul Irkutskului

Iată ce li se întâmpla unor cetățeni români aflați în acele zile pe teritoriul U.R.S.S. Popovici Radu din Bacău, intenționând să se deplaseze într-un sat din apropierea orașului Cernăuți, a fost reținut de către ofițeri de miliție sovietici și internat pe timpul nopții într-un camping. În acest timp, spre Popovici Radu a fost dirijat un element provocator, care a încercat să-l determine să denigreze situația din U.R.S.S.

La fel au procedat autoritățile sovietice cu cetățeanul român *Gomberadze Ghenadije*, cu conducătoarea unui grup de turiști români și [cu] alții.”

Autoritățile de frontieră sovietice adoptă măsuri speciale pentru a limita cât mai mult cu putință circulația de persoane dintr-o țară în alta. „*Organele vamale sovietice* au o atitudine șicanatoare față de turiștii români, aceștia fiind reținuți la frontieră ore întregi, timp în care sunt controlate bagajele și percheziționați corporal, unora dintre ei desfășcându-li-se chiar căptușeala hainelor”. Au de suportat măsuri discriminatorii chiar și cetățenii sovietici de naționalitate română, cărora li se îngrădesc posibilitățile „de a-și vizita rudele din România, de a primi publicații sau sunt strămutați în regiunile din partea răsăriteană a U.R.S.S. Astfel:

– Cetățeanul român *Luca Clara*, de naționalitate rusă, vizitându-și recent rudele din Irkutsk, a relatat la întoarcere că în această regiune se află numeroși români originari din Basarabia, care locuiesc în lagăre și sunt folosiți la lucrările de construcții. De asemenea, în comunele din jurul Irkutskului, mulți basarabeni lucrează în colhozuri.

– *Tomșa Victor*, profesor din orașul Chișinău, a relatat că cetățenii sovietici de origine română obțin foarte greu și cu mare întârziere formalitățile pentru vizitarea României, din care cauză s-au înregistrat multe renunțări. El a mai relatat că la o consfătuire, *Bodiul*, prim secretar al C.C. al

P.C.U.S. din R.S.S. Moldovenească, a indicat „*să se strângă șurubul în problema plecărilor spre România sau a invitării de cetățeni români în U.R.S.S.*”, deoarece „vizitatorii români exercită o influență negativă asupra populației locale”.

– Cetățeanul sovietic *Colvalciuc Dumitru*, student la Facultatea de limbi străine din Cernăuți, a spus unui prieten din R.S. România că populației de naționalitate română nu i se permite să facă abonamente la presa sau publicațiile românești; tineri de naționalitate română sunt admiși foarte greu în învățământul superior; sunt folosite diferite elemente provocatoare pentru a dezbină pe localnici și pentru a «demasca» pe cei considerați «naționaliști»...”

Sunt în acest document suficiente motive pentru a aprecia că în prima jumătate a lunii august 1968, relațiile sovieto-române atinseseră o cotă înaltă de încordare, și aceasta nu se poate explica decât în contextul special al evenimentelor care au premers invazia din Cehoslovacia, țara noastră fiind considerată în toată perioada din primăvara și vara '68 un aliat declarat al „Primăverii de la Praga”. ■

¹ Printre publicațiile interzise de autoritățile sovietice se afla și revista *Magazin istoric* – n.r.

Album istoric

A trecut un an de la Conferința NATO la nivel înalt, desfășurată în capitala Spaniei, Madrid. Hotărârile luate atunci – inclusiv acceptarea de către țările membre ale Alianței Nord-Atlantice a trei noi state membre, Polonia, Cehia și Ungaria, care își desăvârșesc în prezent procedurile legislative și politice de integrare – sunt istorie. Tot atunci, la Madrid, comunicatul final preciza numele României și Sloveniei drept cel al țărilor susceptibile, datorită progreselor făcute, să fie luate în discuție într-o etapă ulterioară drept prioritare pentru a candida la al doilea val.

Personalități din conducerea NATO și din țările membre ale Alianței au continuat în acest

an să întrețină o rețea densă de relații cu țara noastră, fie la București sau Bruxelles, fie în diverse alte capitale. România a continuat să fie o prezență foarte apreciată în cadrul Parteneriatului pentru pace (PPP), pe care l-a semnat prima.

În acest context, cunoscutul realizator de televiziune CRISTIAN UNTEANU, autorul singurei emisiuni românești realizată în cooperare cu Academia Franceză – Millenium – a intervievat câteva personalități în legătură cu subiectul România – NATO. Magazin istoric reproduce câteva dintre aceste opinii, care au fost difuzate în extenso de către postul de televiziune Antena 1, în cursul acestui an.

– Cristian Unteanu: Am auzit vorbindu-se foarte mult despre „Un nou NATO pentru o nouă Europă”. Pentru dumneavoastră, ce înseamnă „un nou NATO” și ce înseamnă „o nouă Europă”?

– Javier Solana (Secretar general NATO): Cred că aceste lucruri nu sunt greu de explicat. Un „nou NATO” înseamnă o Alianță care încearcă să dea un răspuns sfidărilor prezentului și viitorului, care nu mai are mentalitatea din trecut. Este un NATO care are noi misiuni, noi membri, are stabilite noi relații cu ceilalți, cu Rusia și cu Ucraina, un NATO care participă la Consiliul Euro-Atlantic, un NATO care deschide mereu Parteneriatul pentru pace, un NATO care caută o cooperare în domeniul securității pe continentul nostru european. Și conceptul de „nouă Europă” este și el foarte clar. Este o Europă fără linii despărțitoare, o Europă în care toate țările vor face parte din instituțiile de bază, NATO și UE. NATO încearcă să construiască un continent care privește spre viitor și de aceea vom putea intra în secolul XXI în condiții cu mult mai bune decât am început secolul XX din

punctul de vedere al stabilității și, prin acestea, al prosperității.

– Domnule Secretar general, înaintea summit-ului de la Madrid, opinia publică românească era dominată de entuziasm și de un mare interes referitor la NATO. După Madrid, a existat un foarte puternic sentiment că, într-un anumit fel, am fost „lăsați de-o parte”, dacă mă pot exprima astfel, iar atenția Organizației este acum prioritar concentrată asupra celor trei țări care au fost deja invitate. Aveți ceva de spus pe acest subiect?

– Da, aș vrea să spun câteva lucruri. Primul este că țara dumneavoastră n-a fost „lăsată de-o parte”.

Sunteți un aliat foarte valoros, un partener, am lucrat împreună foarte bine și de o manieră foarte pozitivă și nu am nici un fel de îndoială că veți face parte din NATO. Nu mi-ar plăcea să dăm impresia că ne concentrăm numai asupra celor trei noi țări membre. Ne concentrăm în aceeași măsură asupra NATO, PPP, Consiliului Euro-Atlantic precum și asupra tuturor prietenilor noștri, deopotrivă. Aș vrea să transmit mesajul că Madridul este doar începutul unui proces, nu este sfârșitul a nimic. Este începutul a ceva. Țara dvs. va face parte din NATO și tot ceea ce trebuie să faceți este să continuați cu același entuziasm și să vă pregătiți în vederea acelui moment.

– În aproape toate întâlnirile noastre de până acum am discutat despre evoluția poziției rușilor privind extinderea NATO. Cum caracterizați poziția lor în acest moment?

– Sunt foarte mulțumit de cum merg relațiile dintre NATO și Rusia, de progresul acestora. Lucrăm împreună în cadrul Consiliului comun permanent, asta se petrece deja de câteva luni, nu e prea mult, dar este suficient pentru a putea face o estimare. Iar această estimare,

din punctul meu de vedere, este una foarte pozitivă. Am luat în discuție probleme extrem de importante referitoare la securitate pe continentul nostru. Sunt foarte satisfăcut de cum merg lucrurile. Sigur că au fost momente bune și rele, dar, pe ansamblu, sunt foarte mulțumit.

– *Care sunt, în opinia dumneavoastră, factorii decisivi de care depinde accelerarea drumului către NATO?*

– Este foarte greu să vă pot da un răspuns precis la întrebarea dumneavoastră. Singurul lucru pe care vi-l pot spune este că politica NATO a „ușilor deschise” este o realitate. Nimeni n-o va schimba. Țara dumneavoastră colaborează foarte bine cu noi și aceste două lucruri, politica noastră și atitudinea țării dumneavoastră, se vor potrivi. De aceea, eu cred că, în viitor, țara dumneavoastră se va număra printre aliați.

– *Pentru 1999, nu vor exista noi criterii?*

– Nu știu care va fi rezultatul final din 1999, dar, la Madrid, am decis că atunci va fi ocazia pentru o analiză a situației din Europa din momentul respectiv, a situației de stabilitate etc., precum și a țărilor care și-au manifestat interesul de a face parte din NATO.

– *Ce aveți de spus unui popor care trece printr-o perioadă de tranziție foarte dificilă, plină de frustrări economice?*

– Nu mi-ar plăcea să mă amestec în probleme de politică ale țării dumneavoastră, dar singurul mesaj pe care aș dori să-l transmit prietenilor mei din România este că, dincolo de greutățile de acum, speranța pe care o construim merită toate eforturile. În definitiv, încercăm să construim împreună. Nu sunteți singuri, suntem alături de dumneavoastră pentru a construi o nouă clădire, o clădire care are doi piloni principali: UE și NATO. Faceți parte din aceste două instituții de bază și astfel vom face față anilor ce vin într-un mod cu mult mai bun decât din punct de vedere al stabilității, al securității și, prin asta, și al prosperității dumneavoastră. Cred că vom putea face față viitorului într-un mod cu mult mai bun decât până acum.

* * *

– *C.U.: Ne apropiem de mijlocul perioadei cuprinse între momentul Madrid și analiza propusă pentru 1999. Care este, acum, evaluarea dumneavoastră asupra procesului extinderii?*

– *Chris Donnelly* (consilier special al Secretarului general al NATO pentru problemele Europei Centrale și de Est): În primul rând, continuă procesul de integrare în NATO al celor trei țări membre. În general, merge foarte bine și ușor. Ce se va întâmpla în aprilie 1999? În mare măsură, răspunsul va fi determinat de cât de ușor decurge procesul actual, dacă țările membre vor considera că acești trei noi membri pot fi pe deplin integrați în anii ce vin ca membri deplin ai Alianței. Dacă vor crede astfel, dacă va exista sentimentul că întregul proces decurge ușor, atunci este posibil ca în aprilie 1999 țările membre să se hotărască să anunțe invitarea unor noi țări.

– *Dar dacă nu?*

– Dacă nu, e probabil ca această invitație să fie amânată până va exista o idee clară asupra timpului de care cele trei țări invitate acum au nevoie pentru a se integra efectiv. Asta pentru că atunci când țările aderă în mod formal la Alianță, este doar începutul procesului și nu momentul său final, pentru că sunt multe lucruri care nu pot fi făcute decât după ce a fost dobândită calitatea de membru. Spaniei i-au trebuit 7 ani pentru a ajunge la calitatea de membru deplin al NATO și încă alți câțiva ani pentru a pregăti personalul care să lucreze la Cartierul general, ca să ia parte pe deplin la activitatea Alianței. Este un proces foarte lung. Alianții doresc să se convingă că a fost bine parcurs de către noii membri ai NATO. Cred că nu vor lua o decizie dacă să anunțe sau nu următorul val decât foarte aproape de 4 aprilie 1999.

– *NATO va fi capabil să ofere un răspuns adecvat tensiunilor în secolul ce vine? În ce mod?*

– NATO, singur, nu va putea da un răspuns adecvat acestor probleme. Și nici problemei amenințărilor la nivel intern, național. NATO nu se poate ocupa de problemele interne ale țărilor sale mem-

bre. Competența NATO începe atunci când o țară spune: „problemele interne ale vecinului meu devin problemele mele externe!”. Atunci când aceste probleme depășesc granițele și devin probleme de securitate. Dar, pentru moment, multe dintre aceste amenințări potențiale nu se află sub incidența mandatului de acțiune NATO. Contribuția pe care o poate avea NATO în rezolvarea acestor probleme este de a propune o securitate generală pentru a preveni conflictele și disputele între țări, pentru a le permite să-și dezvolte sistemele de apărare cu costuri mai reduse decât dacă ar fi țări independente sau neutre. Atunci ar trebui să-și realizeze un complicat sistem individual de apărare care ar solicita mai mult din bugetul național, mai mulți bani care, altfel, ar fi cheltuiți pentru rezolvarea problemelor sociale și de securitate internă.

– *Vorbind despre un nou context de securitate în Europa, România și-a anunțat participarea la o forță de reacție rapidă în Balcani. Cât de important este acest lucru din punctul dumneavoastră de vedere, cum se leagă de acțiunea SFOR și a viitoarei forțe de stabilizare în Bosnia?*

– Este vorba despre încă o demonstrație a capacității României de a exporta securitate și de a contribui la securitatea aliaților în cazul unei cauze comune. Este încă un motiv pentru care națiunile aliate vor considera România ca pe un bun partener și viitor membru al NATO... Aveți un foarte bun sistem militar, unul dintre cele mai bune din întreaga regiune, unul dintre cele mai competente și mai bine dezvoltate. Planurile pe care noul ministru al apărării și statul său major le au privind reforma și modernizarea apărării și restructurarea ei îmi par a fi foarte bune și foarte pozitive. Acesta este un avantaj al României. În al doilea rând, în relația dumneavoastră cu vecinii, rezolvarea tuturor problemelor, rezolvarea oricărei dispute privind frontierele. În al treilea rând, România este un model de stabilitate într-o regiune instabilă, care este cea a sudului în general. Activitatea dumneavoastră alături de celelalte țări din zonă, în cadrul

unor inițiative în regiune pentru a rezolva conflictele și a ajuta țările mai puțin norocoase din zonă, iată tot aștea domenii în care România a dobândit capacitățile necesare de acțiune, dar a și demonstrat voința politică de a acționa. Sunt niște exemple foarte bune pentru ce înseamnă exportul de securitate.

* * *

— C.U.: Cum definiți, în termenii militari, geografia post-Madrid precum și noua balanță de forțe în Europa și în întreaga regiune euro-atlantică?

General Claus Naumann (președintele Comitetului militar al NATO): Din punctul meu de vedere, ar trebui să reanalizăm folosirea acestei idei de „balanță a puterilor sau a forțelor”. Dacă suntem foarte serioși când vorbim despre o Europă care tinde spre stabilitate prin intermediul cooperării, problema „balanței forțelor” este o simplă frază oarecare...

— Dar care poate fi adevărată!

— Dar atunci, dacă acceptăm realitatea „balanței de forțe”, următoarea întrebare este: „Hei, mai avem un dușman? Mai există cineva pe care-l considerăm drept dușman?” NATO afirmă: „noi nu avem dușmani în Europa”. Telul nostru îl reprezintă obținerea stabilității prin cooperare, dar dincolo de ceea ce vrem noi să îndeplinim, trebuie să fim conștienți de faptul că instabilitatea există și că ar trebui să atingem ceea ce aș numi „o balanță a opțiunilor” pentru a putea menține pacea și stabilitatea în Europa. În acest scop, din partea NATO, suntem evident interesați să menținem forțe suficiente pentru a fi pregătiți pentru situații neașteptate, care ar putea surveni peste noapte. Nu trăim în situația unei păci eterne, deci ne păstrăm posibilitățile de apărare în stare bună, dar nu mai luăm în considerare „balanța de forțe” așa cum o făceam în zilele de odinioară, când ne număram de fiecare parte rachetele și capetele nucleare. Și, după cum bine știți, asta n-a dus la o stabilitate reală.

— Privind la viitorul mileniu, puteți totuși să dați o definiție „situațiilor nepre-

văzute”? Cum putem cuantifica acele situații neprevăzute, în vederea cărora NATO se pregătește și se înarmează?

— Ce este absolut extraordinar cu aceste situații neprevăzute este faptul că ele nu pot fi definite. Dar știm ce tipuri de risc mai există încă în jurul nostru, știm ce tipuri de nesiguranță se află pe primul plan. Asta dacă ne uităm la extremitățile Europei, dar și la alte zone, aflate nu foarte departe de minunata dumneavoastră țară, în Balcani... Acolo mai există încă nesiguranță și situația este fluidă. Pe noi trebuie să ne intereseze în primul rând acel tip de situații care să ducă la stabilizarea situației în Europa și, în al doilea rând, să asigurăm stabilitate la extremitățile continentului. Cred că misiunea noastră este de a face astfel încât să prevenim întinderea conflictelor în zona noastră de interes, adică în zona euro-atlantică.

— Puteți defini ce înseamnă Europa? Puteți defini granițele continentului? Vă amintiți de definiția celebră dată de generalul Charles de Gaulle care spunea că Europa se întinde de la Atlantic la Urali... Sunteți de acord cu ea?

— Nu pot defini Europa în termenii unor frontiere geografice. Cred că noi rămânem legați de principiul nostru care spune că toate statele europene, care sunt regimuri democratice, pot găsi o ușă deschisă

Militari români participanți la exercițiul „Strong Resolve”

la NATO și trebuie să lăsăm viitorului să decidă până unde se va întinde Europa, dar cu am dubiile mele dacă definiția dată de generalul de Gaulle mai este aplicabilă în acest moment.

* * *

— C.U.: Care este opinia dumneavoastră privind acest proces al extinderii NATO la ora actuală?

Dr. Jamie Shea (purător de cuvânt al NATO): După vacanța de vară, vom organiza o dezbateră, în luna septembrie, pentru a vedea cum vom asigura această analiză a procesului de extindere, lucru pe care am promis că-l vom face la următorul summit, la Washington, în luna aprilie 1999. Dar, la modul cinstit, acum este prea devreme să spunem ce va rezulta din această analiză. Ceea ce vă pot spune este că ne-am angajat cu fermitate să avem deschisă ușa Alianței. Asta înseamnă că această extindere, care are loc acum, nu va fi și ultima.

— Discuția din septembrie va fi una oficială?

— Decizia va fi luată de șefii de stat și de guvern ai NATO la summit-ul din aprilie 1999 de la Washington. Dar este o problemă extrem de importantă și trebuie să o pregătim la modul cel mai serios. Așa cum știți, și acesta este un punct care trebuie să fie subliniat, cele trei noi țări membre ale Alianței se vor alătura în mod formal Alianței doar în aprilie 1999. Așa că atunci când va trebui să fie luată decizia, nu vom avea nici un fel de experiență, mă refer la experiența practică, asupra modului în care funcționează NATO la nivel de 19 țări. Asta va veni doar mai târziu. Dar, așa cum am afirmat-o în declarația summit-ului de la Madrid, România și Slovenia sunt două țări care au ajuns foarte aproape de a atinge standardele de membru NATO și sunt țări cărora li s-a dat și li se va da atenție cu totul deosebită. Așa cum vă imaginați, este vorba despre o problemă extrem de delicată, o decizie politică foarte importantă și care trebuie pregătită cu foarte mare grijă.

A consemnat
Cristian UTEANU

APRILIE 1953. CONSILIUL DE MINISTRI

DEZBATE CODUL PENAL DUPĂ MODELUL SOVIETIC

IOAN LĂCUSTĂ

Cititorii noștri au putut urmări în numerele anterioare ale revistei unele dezbateri din cadrul Biroului Culturii de pe lângă Consiliul de Miniștri dintre anii 1952-1953 privind activitatea sportivă (nr. 8/1997), presa (nr. 9/1997), organizarea Festivalului Mondial al Tineretului (nr. 11/1997), cinematografia (nr. 1/1998) sau construcțiile și urbanismul (nr. 2/1998).

Prezentăm acum o altă astfel de stenogramă inedită – aceea a ședinței din 14 aprilie 1953, când la ordinea zilei s-a aflat discutarea proiectului noului Cod Penal al Republicii Populare Române. Adoptarea acestuia devenise necesară după ce, la 24 septembrie 1952, Marea Adunare Națională votase o nouă Constituție, abrogând-o pe aceea de la 13 aprilie 1948 (Magazin istoric, nr. 4/1998).

Și acest document – păstrat la Arhivele Naționale ale României –, ca și cele publicate anterior, este cât se poate de semnificativ pentru mentalitatea conducătorilor politici din anii de început ai dictaturii comuniste în România, când „modelul” sovietic era prezent în toate domeniile vieții din țară, după cum se va vedea și din aceste documente inedite.

În general se poate remarca obiceiul românesc, dar nu numai, ca legiuitorii să se inspire din legile străine, inclusiv în privința Constituției

(în 1866, 1923, 1991). Tot astfel, Regulamentul organic – elaborat sub președinția consulului rus în Principate, L.M. Minciaki, în 1830 – reprezenta o adevărată constituție care dădea Țărilor Române instituții moderne.

Punerea de acord a legislației românești cu cea europeană constituia, de fapt, o expresie a schimbului de valori la care România lua parte. Iar astăzi acordul dintre actele normative adoptate de Parlamentul României și legislația Uniunii Europene este nu numai necesar, ci și obligatoriu. Unificarea normelor de drept este una dintre condițiile și, totodată, consecințele integrării europene.

Atunci, în 1953, însă, modelul era cel sovietic. Și el era impus în condiții de dominație politică, economică și militară.

La ședință participă Iosif Chișinevski – prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, Augustin Alexa – procuror general, Alex. Voitinovici – procuror general adjunct, Anton Tatu Jianu – ministrul Justiției, Costache Petre – director general al Direcțiunii generale a treburilor Consiliului de Miniștri și juriștii Vasile Niculescu, Rosman, Feller.

Să urmărim, deci, câteva dintre intervenții, așa cum ni le-a păstrat stenograma.

Palatul de justiție din București

• O anumită poziție capitalistă • Legile obiective bat la geam • Când vinzi 10 ouă peste preț • „Vișinski are indicații foarte bune” • Ce pățește minorul care dă foc casei? • Ar fi răs toată lumea

Ședința este deschisă și condusă, ca de obicei, de Iosif Chișinevski, care precizează însemnătatea elaborării noului Cod Penal. Textul prezentat spre dezbatere „are un singur lucru bun și care constituie o bază de discuție pentru elaborarea unui adevărat Cod Penal. Acesta este spiritul lui, s-a prezentat un material pe baza căruia putem discuta”.

Se cuvine precizat în ce spirit este elaborat acest Cod Penal: „Îl privim în același fel cum îl privesc teoreticienii romani, îl privim cum îl privesc oamenii de drept ai Uniunii Sovietice, în faza actuală a construirii comunismului, sau ne orientăm după o fază asemănătoare prin care trece țara noastră?”

Bineînțeles, codul nu poate fi elaborat decât „pe baza experienței legislației sovietice, în baza studiului și cunoașterii social-economice a țării noastre”. Dar „nici copierea mecanică nu se poate face, nici nefolosirea experienței sovietice în domeniul legislației, pentru că dreptul sovietic este unicul izvor pentru noi”.

Totuși, unele legi nu pot fi la fel cu cele din U.R.S.S. „Nu putem elabora o lege a colectărilor exact așa cum este ea astăzi în Uniunea Sovietică”. Nici „legea noastră de organizare a rezervelor de muncă”, nu poate fi preluată de la sovietici, „pentru simplul fapt că, dacă acolo are nevoie de o mie de oameni, ministrul dă un telefon la șfat și președintele colhozului, adunarea generală dă brațe de muncă”.

Pentru elaborarea codului este vital „de a aprofunda studiul, altfel, noi singuri, prin legislația noastră, ne vom crea infractori în plus”. Unele legi anterioare

„constituie un abuz față de principiile legalității socialiste”. Este vorba de acelea „ai căror inspiratori au fost [Vasile] Luca, Ana Pauker, Teohari [Georgescu] și pe baza cărora au fost băgați în pușcărie și chiaburi, dar mai mult țărani săraci și nu întâmplător a fost o anumită poziție capitalistă față de oarecare probleme, neadâncite, nestudiate și datorită acestui lucru se pretindeau lucruri imposibile față de dezvoltarea noastră”.

Insistă „să ne orientăm asupra situației țării noastre și să aprofundăm studiul problemei. Pentru prima oară în istoria țării — continuă el — avem o situație reală a țării. Regimul de democrație populară are trei formațiuni [muncitorimea, țărănimea, intelectualitatea — *n. I.L.*] care există, care nu se pot nega. Dacă negi o stare de fapt, dacă negi legile obiective și mergi împotriva lor, ele bat la geam și te întrebă ce faci acolo”.

Noua legislație trebuie „să știe să judece drept, să fie necruțătoare față de infractori, de elementele de spionaj. Noi nu putem merge pe linia vechii justiții; aceasta condamnă un om pentru o crimă, pentru ucidere, la moarte și după un timp oarecare, până la executarea sentinței, se descoperă vinovatul adevărat și-l condamnă și pe acesta”.

Există „legi care se bat cap în cap, care se încăleacă”, ceea ce „ne îngreunează nouă, Consiliului de Miniștri, munca”. De asemenea, trebuie „lichidat cu acest sistem că pe baza unei poziții a unui ministru un om nu poate să intre în pușcărie. Dacă un țaran a vândut 10 ouă peste prețul fixat de Ministerul comerțului interior, îi dă 3-4-5 ani de pușcărie”. Bineînțeles, „Codul Penal nu poate să fie o carte

blândă, care să exprime faptul că suntem oameni buni; trebuie să știe să facă distincție între pedepse”.

Se trece apoi la discutarea pe articole. După ce mărturisește că nu este „specialist în această problemă — nu am studiat dreptul, nici măcar cel roman”, face observația că articolul 1, care „trebuie să dea definiția legii”, „nu este definitiv, mie nu mi se pare clar. Este o generalizare. Nu aveți aici Codul Penal sovietic? Nu este o copie bună?”. (Trebuie precizat că discutarea proiectului noului Cod Penal român se făcea cu textul celui sovietic, din 1926, alături).

Reținem câteva dintre precizările la discuția pe articole. Astfel, I. Chișinevski întreabă „care este deosebirea dintre mijloace și instrumente”. Răspunde un participant, Feller: „Prin instrument se înțelege când cumperi, de exemplu, un revolver; uneltele intră la fel aici, mijlocul are sferă mare; instrumentele sunt scule”.

Totuși, insistă I. Chișinevski, „se spune despre guvernele marionete care sunt în mâinile imperialiștilor că sunt unelte și instrumente”. „Instrumentul — precizează Al. Voitinovici — este obiectul fizic pe care îl folosesc ei, iar mijloacele sunt condițiunile din afară pentru a putea utiliza aceste instrumente”. Prim-vicepreședintele Consiliului de Miniștri stăruie și asupra stilului de redactare a fiecărui articol. „Dvs. știți ce importanță are stilul; un cuvânt de prisos strică aspectul articolului. În problema conținutului, stilului uitați-vă în acesta [probabil Codul Penal sovietic — *n. I.L.*], nu vă este drag când citiți definiția?”

În definirea tentativei și a infracțiunii, după ce este citit

textul sovietic, I. Chișinevski accentuează: „Cel mai indicat este Vișinski, are indicații foarte bune, apoi folosiți, studiați concluziile la raportul tov. Stalin despre rezultatele primului plan cincinal; este un capitol de ascuțirea luptei de clasă, unde dă o serie de definiții infracțiunii“.

Se stăruie și asupra definiției *vinei* și *vinovăției*. Intervine Feller care dă citate din codurile penale din Bulgaria, Cehoslovacia și U.R.S.S. „În ce constă slăbiciunea aceasta“ își exprimă I. Chișinevski dezacordul. Că „ați copiat. Trebuie să aprofundați, pentru că aci se dă o definiție. Definiția trebuie studiată și dezvoltată, prelucrată și aplicată la subiectul respectiv care ne preocupă. Ce spune legea penală sovietică, consideră crima... (citește rusește)“.

Insistând asupra definirii *infracțiunii*, Feller arată că ea „este, fără discuție, o noțiune de clasă“. Totuși, „considerând infracțiunea că are un conținut de clasă, că denotă o poziție de clasă, noi nu putem spune că atunci când lași acasă un copil de 10-11 ani și dă foc casei că el a luat o poziție de clasă; nu putem spune că nebulun care a făcut o infracțiune are o poziție socială sau de clasă“.

I. Chișinevski îl contrazice: „dacă ne luăm după părerea d-tale, cu conținutul de clasă, ar trebui să facem așa: un minor având o infracțiune, dacă el este de origină muncitorească să-l reeducăm, dacă este chibbur, îl pedepsim. Argumentul este că noi nu putem elabora legi fără a păstra structura de clasă în condițiile noastre. Uitați-vă cum este textul din R.S.F.S.R.“

Mai reținem din aceste discuții și pe cele referitoare la culpabilitatea celui care execută un ordin ilegal.

Iosif Chișinevski: – Ce, eu sunt obligat să execut ordinul

dacă constat că este ilegal? Eu nu execut așa; mă duc și spun superiorului.

Feller: – Dreptul penal nu se ocupă de ordine legale. Când este nelegal se pune problema.

Rosman: – Sunt situații când cei în subordine nu pot să-și dea seama de legalitatea ordinelor date de superiori. De asta se spune că n-a avut posibilitatea să cunoască aceste ordine.

I. Chișinevski: – Eu știu rusește și pot să înțeleg și sensul limbii ruse, care este foarte bogată. Uite ce spune aici“.

Și, în continuare, discuțiile se poartă mai mult în rusește, citindu-se alte și alte articole din Codul Penal sovietic spre mai buna formulare a celor din textul românesc.

În general, obiecțiile aduse de prim-vicepreședintele Consiliului de Miniștri și recomandările formulate privesc precizia redactării. Astfel, la infracțiunea privind portul ilegal de uniformă militară consideră că trebuie precizat și scopul în care este săvârșită infracțiunea. „Se îmbracă un ofițer de rezervă în uniformă, este o faptă; se îmbracă un locotenent în uniformă de colonel în scop de dăunare, este altă faptă. Dar dacă un tânăr se îmbracă în uniformă și vrea să meargă cu o fată ca să-l îndrăgească mai mult fata sau să se fotografieze... eu nu știu dacă n-ar trebui arătat scopul aci. Eu nu spun decât să vedeți aceasta, să aprofundați“.

La fel de imprecisă este formularea privind sancționarea „corpului didactic“ care folosește manuale vechi. „Acesta – arată I. Chișinevski – este un blam contra corpului didactic și d-ta bagi în pușcărie corpul didactic pentru folosirea manualelor. Dar ce, corpul didactic nu este al regimului nostru? Nu spuneți despre învățători sau profesori, spuneți corpul didactic și nu este o glumă ca pe toți împreună cu Murgulescu,

Săvulescu, Sadoveanu, să-i bagi în pușcărie“.

Tot improprie este și introducerea în textul Codului a referirilor la posturile de televiziune. („Televiziune nu este bine să se pună, să nu punem într-o lege ceea ce nu avem“.)

În legătură cu avutul se face trimitere la Codul Penal sovietic din „mai 1937“, în cel din 1926 neexistând referiri la aceasta. De asemenea, I. Chișinevski se interesează dacă „în Codul Penal sovietic problema în legătură cu viața sexuală există; v-ați orientat după el?“

În fine, prim-vicepreședintele Consiliului de Miniștri recomandă și reformularea articolului referitor la propaganda religioasă și superstiții: „Vreți să umpleți pușcăriile cu popi?“

Feller este de acord: „Este adevărat că text corespunzător nu este nici în materialul sovietic“.

În încheiere, să reținem și câteva aprecieri formulate de I. Chișinevski patru zile mai târziu, la 18 aprilie 1953, în ședința Biroului Culturii, când s-a discutat situația învățământului juridic. „Noi nu avem juriști – mărturiseste el. În ședința pe care am ținut-o noi, habar nu aveau. Unul este un bandit, un criminal, cu acela nici nu stăm de vorbă.“

Pentru ceea ce pot fi astăzi lăudați juriștii, din punct de vedere științific, politic – continuă prim-vicepreședintele Consiliului de Miniștri – este că știu să discute, iar metoda lor de discuție desigur că nu este metoda discuțiilor dialectice, ci sofistice. Așa știu să încurce lucrurile, că trebuie să ai o răbdare de fier. Îmi pare rău că n-ați participat la ședințele noastre, la care am discutat problemele Codului Penal. Am uitat la un moment dat că sunt de față tov. stenografe, ca să ne cerem scuze de expresiile auzite. Dacă legile ar fi apărut astfel cum au fost scrise, ar fi răs toată lumea“. ■

În ședința din 25 martie 1960, Prezidiul Marii Adunări Naționale lua în discuție o serie de cereri de comutare a pedepsei capitale și cereri de grațiere. La punctul doi al ordinii de zi sunt discutate următoarele cereri pentru comutarea pedepsei capitale: „1) Decei Aurel – trădare de patrie; 2) Dumitrache Marin – trădare de patrie; 3) Văduva Vasile – delapidare; 4) Magyari Iosif – delapidare; 5) Popescu Florian – înșelăciune în dauna avutului obștesc; 6) Pârvan Nicolae – omor săvârșit prin cruzimi și torturi; 7) Tudorache Andrei – omor săvârșit cu premeditare și cruzimi; 8) Dumitrașcu Milică – omor săvârșit cu premeditare și cruzimi. Se hotărăște, în unanimitate, comutarea pedepsei capitale în muncă silnică pe viață pentru următorii condamnați: Decei Aurel, Văduva Vasile, Magyari Iosif, Popescu Florian și Pârvan Nicolae“.

Dar cine era Aurel Decei, cel aflat în fruntea unei liste ce mai cuprindea condamnați pentru delapidare și omor?

AUREL DECEI – „DUȘMAN AL POPORULUI“

Să facem apel la microportretul pe care l-a consacrat în *Cuvântul înainte*, ce însoțește ediția pe care a îngrijit-o a *Istoriei Imperiului Otoman*, orientalistul Virgil Ciocăltan, care l-a cunoscut foarte bine.

Aurel Decei s-a născut la 15 aprilie 1905 în comuna Gura Râului, județul Sibiu. A fost student al Facultății de litere și filosofie a Universității din Cluj, unde a urmat cursurile de istorie ale profesorilor Ioan Lupaș, Silviu Dragomir, Alexandru Lapedatu, Nicolae Bănescu. Și-a luat licența în istorie (principal) și limbă română (secundar), în 1927. Și-a continuat studiile la Roma, Istanbul, Paris și Berlin. În ultimele două capitale a studiat cu Jean Deny și Oskar Jaschke (limba turcă), Gaudefroy-Demombynes și Walter Björkman (arabă), Henry Massé și Sebastian Beck (persană). Și-a luat doctoratul în 1937 cu teza *Românii din secolul al IX-lea până în secolul al XIII-lea în lumina izvoarelor armenesti*.

D. TĂNĂSESCU

Din 1940, a fost numit secretar de presă pe lângă Legația română din Istanbul. După 1947, a refuzat să se întoarcă în țară. A fost membru fondator al Societății Internaționale a Orientaliștilor, al cărei vicepreședinte devine în 1957. Din 1954 s-a numărat printre membrii Societății orientalistice engleze, iar din 1955 consilier al secției istorice a Academiei Internaționale Libere de Științe și Litere.

Despre modul cum a fost readus în țară povestește Mihai Pelin. Agentul „George“ – un grec originar din România, stabilit în Berlinul Occidental – a plecat în Turcia, pe cheltuiala Securității. El l-a atras pe Aurel Decei într-o capcană, vânturându-i prin fața ochilor o mare afacere. La Berlin „George“ îl

aștepta împreună cu un ofițer de securitate, Vasile Turcu, pe post de șofer. Acesta l-a trecut cu mașina în zona est-germană a Berlinului (încă nu se ridicase celebrul zid), unde a fost arestat și adus în țară.

Documentul din care am citat la început este însoțit și de o sinteză a dosarului lui Aurel Decei, din care aflăm ce anume îi reproșau autoritățile comuniste. El era considerat agent englez, pentru că la Istanbul tinuse legătura cu Archibald Gibson, corespondentul ziarului *The Times* la București și agent al Intelligence Service, și agent american, datorită conexiunilor cu Roy Melbourne, la Ambasada S.U.A. în România. De fapt, contactele cu cei doi se datorau unor misiuni primite din partea lui Iuliu Maniu și a altor lideri ai opoziției române, în perioada până la 23 august 1944.

(Continuare în p. 41)

PROFESOR FRANCESCO GUIDA:

„Comunismul a demonstrat lipsa

de respect pentru libertatea celui alt“

Profesorul Francesco Guida – care a avut amabilitatea să ne acorde la Roma acest interviu – s-a născut în 1950. În 1972 și-a obținut licența în istorie la Universitatea din Roma, cu o teză de istoriografie românească, specializându-se ulterior în istoria Europei răsăritene. După ce a beneficiat de mai multe burse de studii în străinătate, între care și în România, a fost cercetător, timp de peste un deceniu, la secția de istorie contemporană de la Universitatea La Sapienza din Roma. A predat apoi la universitățile din Cosenza și Padova, pentru ca, între anii 1992-1997, să

fie profesor asociat la catedra de istorie a Europei orientale de la Universitatea Ca' Foscari din Veneția. În prezent este profesor la Facultatea de științe politice a Universității Roma Tre.

Dintre lucrările sale cităm: *L'origine dei cattolici di Moldavia* (1987), *Studi balcanici* (1989), *La Bulgaria, dalla guerra della liberazione sino al trattato di Neuilly* (1987), *Mezzo secolo di socialismo reale* (1994). A scris numeroase studii despre istoria românilor, publicate în reviste de specialitate din Italia și din străinătate.

– Cum s-a născut interesul dumneavoastră pentru spațiul Europei Centrale și, în acest context, pentru România?

– În 1968, când a avut loc invazia sovietică în Cehoslovacia, eram preocupat să-mi pregătesc teza de licență. Îmi propusesem să mă ocup de o țară aflată sub regim comunist, pentru că mă interesa fenomenul. Mă gândisem la un stat care, în copilăria mea, se revoltase împotriva comunismului. Mă refer la Ungaria. Apoi – din motive, să le spunem, științifice și practice – n-am mai putut să-mi termin teza despre revoluția din Budapesta, din 1956, așa că m-am deplasat înapoi în timp și am elaborat o lucrare despre anul 1821, în Europa. Am schimbat și țara, hotărând să mă ocup de România. Așa s-a născut interesul meu, stimulat de profesorii din Universitate.

– Vorbiți bine limba română. Unde ați învățat-o?

– Am studiat-o în Italia, cu profesoara Rosa del Conte. În vremea aceea asistenta domniei sale era actuala profesoară Luisa Valmarin. Apoi am avut o bursă în România. Nu am făcut studii propriu-zise de limbă, dar am stat

o vreme destul de lungă în România, m-am întâlnit și am discutat cu mulți oameni, așa încât ceea ce îmi însușisem la cursurile din Italia am putut să perfecționez, prin contactul zilnic cu românii.

– Din punctul dv. de vedere, ca istoric, ce epocă vi se pare mai interesantă?

– Într-adevăr, istoricii sunt tot mai specializați, pe perioade, chiar pe spații. Eu m-am ocupat de ceea ce în Italia numim epoca contemporană, adică secolele XIX și XX. Dar mi s-a întâmplat adesea să fac cercetări și despre epoci anterioare, de altfel foarte interesante. Să vă dau un exemplu: unul dintre ultimele mele studii se referă la un locuitor din Ragusa, de cultură italiană, Raicevici – de altfel, bine cunoscut și de istoricii români –, care descrie, pe la sfârșitul veacului XVIII, într-un mod foarte detaliat, Valahia și Moldova.

– Aveți legături cu istoricii români?

– Da, am raporturi cu unii dintre ei, nu foarte frecvente și nici foarte numeroase. Unul dintre motive este că pentru a citi tot ce scriu ei mi-ar trebui o mare

bibliotecă. Oricum, am relații cu colegi români întâlniți la congrese internaționale sau în România.

– Am înțeles că ați scris o lucrare despre comunismul din România. Cum v-ați documentat, dat fiind că literatura de specialitate era foarte restrânsă?

– Lucrarea mea se referă la comunismul din întreaga Europă orientală. Nu se pretinde o cercetare aprofundată sau exhaustivă. Vrea să informeze un cititor cu o bună cultură despre ce a reprezentat comunismul în diverse țări din Europa de Est. Desigur, am utilizat și publicații din aceste țări, dar sursele folosite sunt precumpănitor occidentale. Aceasta și pentru că, așa cum spuneți, în țările din regiune – nu numai în România – au fost greu de găsit lucrări de un anumit interes și profunzime, dar și de o anumită sinceritate și obiectivitate. Desigur, ca anumite diferențe, pentru că, de exemplu, în Iugoslavia, Polonia sau Cehoslovacia, existau și publicații ce ieșeau adesea din cadrul oficial. Dar și aici condiționările regimului se făceau simțite.

— În legătură cu această dezbatere, adeseori polemică, din Occident, mai cu seamă după apariția volumului Căruța neagră a comunismului, care e punctul dumnea voastră de vedere?

— În mod foarte sincer, eu nu-mi pot aduce o contribuție absolut originală, ca mărturie, pentru că am avut șansa să trăiesc într-o țară din Occident. Dar ca istoric trebuie să vă dau un răspuns dublu. În primul rând, inevitabil, vorbind despre evenimentele atât de apropiate în timp, ale căror efecte le simțim și astăzi, le conferim poate fără să vrem o conotație politică. De pildă, eu mă situez sub aspect politic foarte departe de comunism, dar pot afirma că în secolul nostru a lăsat o urmă sângeroasă. Am fost frapat studiind comunismul de lipsa de respect pentru libertatea celuilalt, chiar dacă putem întâlni o asemenea atitudine, în grade diferite, și în alte regimuri. Acesta ar fi un răspuns la nivelul unui cetățean obișnuit. Ca istoric însă, cercetând ceea ce s-a petrecut timp de decenii în anumite țări, pot să-mi dau seama — chiar dacă cu greutate — ce anume a fost cu adevărat secundar, ce anume important, ce este de condamnat, ce este util de știut și de înțeles. Deci eu pot spune că judecata despre comunism este negativă, chiar dacă există excepții.

— Cum ar putea clarifica istoricii aspecte ce întunecă relațiile actuale dintre anumite țări? Are, așadar, istoricul un loc într-o posibilă și necesară îmbunătățire a unor asemenea relații?

— Eu nu aparțin acelor care cred că istoria este o sursă de înțelepciune pentru viață, o magistra vitae. Desigur, nu-ți poți ignora propria istorie, pentru că istoria dă o individualitate, o legitimitate, poate oferi idei. Dar ceea ce contează sunt opțiunile noastre de fiecare zi. Or, într-o dispută care izbucnește între două națiuni sau naționalități contează ceea ce gândești acum despre istorie sau anumite evenimente ale

ei. Nu are importanță ce a fost în urmă cu o sută de ani, important este cum arată prezentul și ce vrei să faci acum cu aceste relații. Astăzi, ideea precumpănitoare este că trebuie să trăim respectând dreptul de a trăi al celuilalt după propria cultură, potrivit propriilor convingeri. De exemplu, eu nu cred că istoricii pot să facă mai puțin periculos dialogul dintre români și maghiari. Ei pot, desigur, să facă mai ușor de înțeles anumite fapte din istorie. Dar, dacă-mi permiteți o observație — criticabilă, poate, pentru unii — aș spune că intelectualii și chiar istoricii au stimulat, au favorizat recentul conflict din fosta Iugoslavie. S-ar putea să vă surprindă o asemenea părere despre intelectuali, venită de la un intelectual. Bineînțeles că prin aceasta nu vreau să-i condamnez pe toți. Important este, așadar, să avem instrumentele mentale pentru a reuși să conviețuim cu alții, fără să ajungem la confruntări ce pot afecta condiția psihologică, materială și uneori chiar viața unei populații sau alteia.

— O ultimă întrebare. Cum vă găsiți izvoarele pentru cercetarea istoriei României? Vă sunt utile sursele românești?

— De la căderea comunismului, este mult mai ușor să avem acces la arhivele românești. Și, desigur, arhivele sunt sursa cea mai sigură și mai autentică. Dar mai există probleme de depășit în ce privește disponibilitatea oamenilor și a instituțiilor în acordarea de posibilități pentru copiere, microfilmare etc. Chiar și locurile de studiu nu sunt întotdeauna propice cercetării. Dar, oricum, s-au făcut mulți pași înainte față de perioada comunistă, când veneam în România să caut ceva și plecam cu mâna goală. Există și sursele de la noi, din Italia, dar și aici documentele despre România, de exemplu, le găsești pe anumite „insule”, unde trebuie să le descoperi.

A consemnat
Ștefan NICOLAE

AUREL DECEI...

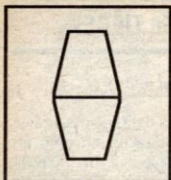
(Urmare din p. 39)

După aceea dată, pe măsură ce evoluția politică din țară arăta tot mai clar direcția în care se îndrepta România, Aurel Decei s-a implicat în organizarea emigrației române. Și a strâns relațiile cu serviciile de informații englez și american. În dosar erau consemnate „următoarele acțiuni împotriva statului nostru: a furnizat sistematic serviciului de spionaj englez date de deosebită importanță, privind politica și economia României și alte informații deținute de reprezentanța diplomatică română la Istanbul, a luat legătura și a ținut contact cu fugarii români ajunși în Turcia, culegând de la aceștia informații de ordin economic, politic și militar privind țara noastră și le-a transmis serviciului de spionaj englez, american și turc; a transmis aceluiași serviciu de spionaj o serie de date similare, culese personal în anul 1947, când a fost în țară, împreună cu alți transfugi; în 1947 și posterior, a participat la devastarea sediului Consulatului român de la Istanbul, de unde și-a însușit o serie de bunuri; în decembrie 1947 a făcut declarații publice, alături de consulul general român la Istanbul, prin care condamna abolirea monarhiei din România”.

Aurel Decei a activat în cadrul „Comitetului Național Român”, condus de Constantin Vișoianu, cât și la Radio „Europa liberă”.

Aflăm din sinteza citată că „în fața instanței de recurs condamnatul a criticat hotărârea primei instanțe, susținând că este netemeinică și nelegală sub aspectul pedepselor aplicate”.

După eliberare, Aurel Decei a lucrat o vreme la Arhivele Statului, apoi la Institutul de istorie „Nicolae Iorga”. A publicat și în paginile revistei *Magazin istoric*. A murit la 24 aprilie 1976. ■

COOPERĂRI INTERNAȚIONALE (III)

Am prezentat în numerele precedente ale revistei (5 și 6/1998) câteva extrase din raportul întocmit de cercetătorii David A. Scott, Vladimir Kucera și Bo Rendhal pentru The Getty Conservation Institute, din Los Angeles, privind starea Coloanei fără Sfârșit. Cu autoritatea specialiștilor, ei relevă situația dezastruoasă în care se afla capodopera lui Brâncuși de la Târgu Jiu, în urma agresiunilor și dezinteresului cras arătat în deceniile postbelice, până în 1992, și formulează opțiunea stringentă pentru restaurarea și conservarea ei.

Iată ce au evidențiat minuțioasele cercetări întreprinse de Swedish Institute of Corrosion, de la Stockholm, și de Getty Conservation Institute, începând cu faza inițială din 1994 a proiectului, când s-a stabilit natura deteriorărilor suferite de Coloană.

„1. Înscrisuri sub formă de incizii; pe suprafața alamei au fost zugrăvite nume și texte;

2. Înscrisuri aplicate: părți ale modulelor inferioare au fost folosite pentru aplicarea unor mesaje cu ajutorul cretei albe sau vopselei negre pulverizate;

3. Uzură: stratul exterior de alamă a fost îndepărtat prin uzură, în special la colțurile din partea inferioară a modulelor;

4. Modificarea culorii: suprafața alamei a căpătat prin coroziune, practic în întregime, o culoare maron-verzui întunecată și nu poate fi curățată prin frecare pentru refacerea aspectului;

5. Coroziune localizată: pe suprafețele modulelor pot fi văzute dungi (dăre) de culoare întunecată, probabil provenind din amestecuri de săruri de fier și cupru de pe suprafețele corodate, transportate pe suprafața modulelor prin scurgerea apei de ploaie;

6. Exfolieri ale suprafeței: anumite suprafețe, mai ales ale modulelor 8 și 9 numărate de la baza *Coloanei*, prezintă zone în care stratul protector de alamă lipsește cu desăvârșire;

7. Degradarea organică a stratului de rășină aplicat la exterior, de consistență recunoscută, care se intenționa a fi o rășină siliconică și care apare desprins prin bășicare, iar la ultimele examinări la microscopul electronic se prezintă sub forma unei pelicule

polimerice fisurate care acoperă suprafața alamei;

8. Coroziunea fontei: asociat dispariției stratului superficial de alamă, la modulele 8 și 9 s-a pus în evidență un proces extensiv de coroziune a fontei. Acest proces a determinat exfolierea pe arii întinse a stratului exterior de metalizare, totodată, părțile de strat rămase fiind relativ ușor de dislocat de pe suprafața de bază corodată a fontei; aceasta este una dintre cele mai serioase forme de deteriorare a *Coloanei*;

9. Coroziunea stâlpului central interior din oțel: examenul endoscopic și observațiile vizuale directe ale stâlpului central, în apropierea nivelului solului, au pus în evidență procesul interior de coroziune și condițiile de umezeală; la baza stâlpului au fost plăci din produși de coroziune care au fost reținute pentru analize ulterioare;

10. Încercarea autorităților comuniste de dărâmare a sculpturii care probabil a contribuit la fisurarea betonului pe adâncimea celor 4,5 m pe care *Coloana* este încastrată la sol; prin această încercare de demolare, *Coloana* a fost deplasată de la verticală cu șapte grade“.

Aceste observații, conchid cei trei cercetători, evidențiază „volumul considerabil de muncă, ca și de cercetare, necesar pentru a readuce sculptura într-o situație sigură și mai stabilă“.

FLORIN HERA

În îndelungata sa istorie, Franța a fost cărmuită de regi de drept divin și de monarhi constituționali, de împărați din familia Bonaparte și de demnitari republicani. Vorbind despre regimurile republicane, istoricul francez Maurice Agulhon făcea următoarea observație: „Ceea ce reține atenția în viața noastră publică este faptul că fiecare Republică este numerotată. Avem, în consecință, prima Republică, din 1792 până în 1804, urmată, peste un timp, de a doua Republică, apoi de a treia și așa mai departe... Împotriva ocupației naziste și a

regimului de dictatură de la Vichy a fost restabilit, după victorie, regimul republican și a fost făurită a patra Republică. În anul 1958, națiunea franceză s-a pronunțat pentru instituirea celei de-a cincea Republici, cea pe care o cunoaștem și acum, ca regim politic democratic al Franței timpului nostru.

În cele ce urmează ne propunem să amintim cititorilor Magazinului istoric cum s-au născut și cum și-au încetat existența primele patru Republici, precum și cum a fost fondată a cincea Republică franceză.

De la Valmy la „Eroica”

La 25 iulie 1792, ducele de Braunschweig, comandantul armatei prusace – într-o acțiune comună cu forțele imperiale habsburgice și cu trupele emigranților nobili francezi de sub conducerea prințului de Condé – lansează un *Manifest* adresat locuitorilor Parisului. Este o declarație oficială, care amenință în termenii cei mai severi că orice act de ulytraj față de rege, regină sau familia regală va fi pedepsit prin execuția celor vinovați. Orașului Paris, în caz de nesupunere, i se va aplica o pedeapsă colectivă, „pe care să o țină minte”. Capitala, promite *Manifestul* ducelui de Braunschweig, va fi supusă „unei execuții militare și distrugerii”.

Care este atmosfera în Parisul revoluționar? Încă de la 11 iulie 1792 Adunarea legislativă proclamase „Patria în primejdie”. Soseau mereu din provincie voluntari și gărzii naționale. În fruntea acestora, batalioane de

luptători din Marsilia care intonau *Cântecul de război pentru armata Rinului*, compus în Alsacia, la Strasbourg, de un căpitan din trupele de geniu, Rouget de Lisle. Adusă de marsiliezi la Paris, melodia va deveni un simbol etern, *Marsilieza* – imnul național al Franței.

Primul portret al lui Bonaparte, executat după natură de unul dintre discipolii săi

Manifestul ducelui de Braunschweig a avut, spre surpriza celor care l-au inspirat, efectul unui detonator într-un mediu exploziv: 47 din cele 48 de secțiuni teritoriale ale Parisului cer Adunării legislative detronarea regelui. La 10 august 1792, secțiuni din Paris și locuitori din suburbii atacă palatul Tuileries. Se produce un masacru cu sute de victime de ambele părți: atacanți parizieni și voluntari din provincie, apărători din gărzile regale elvețiene și nobili din serviciul de pază.

Ludovic XVI și familia sa se refugiază în Sala Manajului, unde se află în ședință Adunarea Legislativă. Aceasta va pronunța suspendarea monarhului și va hotărî convocarea unei Convenții naționale cu rol de Constituantă.

La 21 septembrie 1792, Convenția aleasă prin vot universal masculin, întrunită la Tuileries, a decretat desființarea monarhiei. Despre republică s-a vorbit abia a doua zi, în 22 septembrie,

Champs-Élysées în 1791...

când Convenția a hotărât: actele publice vor fi datate cu mențiunea „Anul I al Republicii franceze”. La 25 septembrie 1792 este adoptată formula de însemnătate istorică: „*Republica franceză este una și indivizibilă*”. Hotărârea a rămas ca un exemplu clasic de respingere a încercărilor separatiste.

La 16 decembrie 1792, în numele națiunii, Convenția prevedea pedeapsa capitală împotriva oricărei persoane care ar atenta „la unitatea Republicii, prin smulgerea unei părți din trupul ei”.

Astfel a luat naștere, în anul 1792, prima Republică franceză.

Respectul pentru memoria populară ne obligă să amintim evenimentul care îmbracă în lumina gloriei acele zile din septembrie 1792. La 20 septembrie, Franța înscrisa în istoria ei victoria de la Valmy. Acolo, la sud-vest de Varennes, localitatea unde regele și regina au fost opriți de populație în fuga lor din iunie 1791 către o fortăreață a nobilimii, — acolo, pe înălțimea de la Valmy, tînurile franceze marca Gribeauval au respins atacul prusacilor care se îndreptau în marș spre Paris.

Generalul François Kellermann, învingătorul de la Valmy, și-a aruncat în luptă regimentele de linie și trupele de voluntari cu strigătul „Trăiască națiunea!”.

Ducele de Braunschweig a fost silit să-și înlocuiască *Manifestul* cu un ordin de oprire a înaintării spre Paris. Cuvântul final a aparținut altui german, Johann Wolfgang Goethe, prezent la Valmy: „Din acest loc și din această zi, a spus marele scriitor, s-a deschis o epocă nouă în

istoria lumii”...

...Prima Republică franceză și-a încheiat existența la 18 mai 1804, când Napoleon I Bonaparte a fost proclamat împărat. Ludwig van Beethoven, care închinase *Simfonia a III-a* lui Bonaparte, a aflat cu mânie vestea despre Imperiu. A rupt atunci pagina de dedicație a *Simfoniei*, acuzându-l pe Napoleon că a pășit pe calea disprețului față de drepturile omului.

Simfonia Bonaparte se va numi *Eroica* și va rămâne închinată numai „amintirii unui mare om”... Un scriitor meloman făcea observația că genialul compozitor german ar fi avut dreptul să-l „sanctioneze” pe Napoleon încă de la lovitura de stat din 18 brumar (9-10 noiembrie) 1799. Puțin mai târziu, în ultima lună a anului 1799, Bonaparte devenea „prim consul pe zece ani”: acordurile funebre din *Eroica* lui Beethoven puteau fi inspirate, încă de atunci, de amurgul primei Republici.

Cu ochii lui Bălcescu și Tocqueville

La 24 februarie 1848, Nicolae Bălcescu îi scrie din Paris lui Vasile Alecsandri, la Iași: „...timpul îmi lipsește și sunt ostenit tare, de vreme ce trei zile trăit-am tot pe ulițe. Află că nația cea mare s-a ridicat... Îți alătur aci o ruptură din cатефеа ce acoperea tronul lui Ludovic

Filip, sfărâmat astăzi la unu și jumătate ore. Însumi am smuls-o în Tuileries și m-am gândit ca să-ți fac și ție o părtică și să-ți dovedesc că chiar în minutele cele mai mari și mai solenele ce am petrecut în viața mea, cugețarea mea s-a întors către tine”.

Ce se întâmplase? Nicolae Bălcescu mărturisise lui Vasile Alecsandri (pe care îl compătimește pentru absența de la Paris, în mari clipe istorice) participarea vie a tineretului român la evenimentele care au făurit a doua Republică franceză. „Un contingent însemnat de români” se află în capitala Franței, la

studii, confirmă Ion Ghica, președintele Societății studenților români, ales în 1845. Această societate se bucură de patronajul poetului și omului de stat francez Alphonse-Marie de Lamartine. Membru al Guvernului provizoriu, care a proclamat a doua Repu-

blică franceză la 25 februarie 1848, ministru de externe, Lamartine este, de fapt, conducătorul executivului în noul regim republican. Ion Ghica relevă relațiile de simpatie și solidaritate dintre Lamartine și

frații Dumitru și Ion C. Brătianu, participanți la evenimentele revoluționare din Franța și luptători pentru cauza unității și independenței națiunii române. Cei doi tineri patrioți, viitori frunțași ai Revoluției de la 1848 din Țara Românească, sunt inspiratorii unei manifestații simbolice pentru prietenia dintre România și Franța, descrisă impresionant de *Gazeta de Transilvania*, condusă la Brașov de George Barițiu. După cum se știe, programul politic al *Gazetei de Transilvania* a fost, de la primul număr, susținerea idealurilor naționale ale românilor.

„Câteva zile în urma proclamării Republicii franceze în Paris, scrie *Gazeta de Transilvania*, când reprezentanții tuturor popoarelor, câte au o însemnătate politică, mergeau între cântări de libertate la Guvernul provizoriu și-l gratulau, jumimea studioasă moldo-română din Paris încă și desfășura steagul național cu colorile albastru, auriu și roșu, ca semn al unirii moldovenilor cu muntenii”. Philippe Buchez, ajutor de primar al Parisului, îi saluta pe tinerii români cu aceste cuvinte: „Voi aveți a face lucruri mari, pentru că voi sunteți

avangarda Europei către Răsărit”. Primind tricolorul românesc, reprezentantul Primăriei Parisului declară că Guvernul provizoriu alături drapelul românilor steagurilor înălțate de națiunile Europei, reunite ca un simbol al drepturilor popoarelor. În aceleași zile din februarie 1848, Costache Negri se înscrie în prima listă a celor care își oferă ajutorul pentru răniții spitalizați – după luptele pe baricade – în localul „Bibliotecii române” de la Paris. Costache Negri, ca și Iancu Alecsandri (frate mai mic al lui Vasile Alecsandri) se numără printre românii care îi cer umanitaristului Lamennais, precursor al „socialismului creștin”, să-i accepte ca voluntari în sprijinul Republicii.

Aceste fapte, și multe altele, arată că oamenii de frunte ai generației de patrioți de la 1848, în toate pământurile românești, au avut o conștiință clară a intereselor României într-o Europă a națiunilor libere.

Viziunea avansată a pașoptiștilor români s-a bucurat de multă prețuire în Franța celei de-a doua Republici. Marele istoric Jules Michelet a popularizat în presa franceză Revoluția de la 1848 din Țările Române. Edgar Quinet – căsătorit cu fiica lui Gheorghe Asachi, Hermiona – a susținut cu prestigiu de profesor la celebrul Collège de France ideile din lucrarea sa, *România*. Sunt doar două ilustre exemple, dar numele republicanilor francezi filo-români sunt mult mai numeroase. Atitudinea pașoptiștilor – ca autentici reprezentanți ai elitei politice românești – a influențat apariția traică în Franța a unor

...și la începutul secolului XIX

importante simpatii pentru cauza națională a românilor.

Revoluția din februarie 1848, prăbușirea prestigiosului om politic și istoric, autoritarul François Guizot, urmată imediat de fuga regelui Ludovic-Filip, au surprins cercurile conducătoare de la Paris. Cu toate acestea, un avertisment extrem de serios fusese rostit în

Camera Deputaților, încă la ședința din 29 ianuarie 1848, cu mai puțin de o lună înainte de evenimentele revoluționare.

Alexis de Tocqueville, deputat din Normandia, autorul cărții de mare succes

Despre democrație în America (Magazin istoric, nr. 11/1997) se adresa colegilor săi parlamentari în acești termeni: „Cred că în clipa de față dormim pe un vulcan! Sunt profund îndreptățit că așa stau lucrurile!” Tocqueville continua: „Vechea stăpânire, domnilor, a fost mai puternică decât dumneavoastră. Și atunci, cum se explică faptul că a fost dată jos? Credeți că s-a produs, pur și simplu, un accident? Nu, domnilor, există cu totul altă cauză: faptul că prin nepăsarea ei, prin egoismul și prin vicile ei, clasa care guverna devenise incompetentă și nedemnă să mai conducă țara”.

Primul franc francez (care cântărea 5 grame) și Banca Franței

Odată proclamată, cea de-a doua Republică franceză a reintrodus dreptul de vot universal. Din păcate, din nou, o „universalitate“ care excludea jumătate din națiune, femeile. Totuși, Republica s-a arătat umană decretând desființarea sclaviei în coloniile franceze.

Pedeapsa cu moartea a fost formal eliminată ca sancțiune „în materie politică“. Era dorită această despărțire de spectrul ghilotinei, amintire odioasă a „Comitetului Salvării Publice“ și a Teroarei din anii 1793 și 1794.

Până în iunie atmosfera de frăție și unanimitate din februarie 1848 s-a risipit... Noua Adunare Constituantă a hotărât lichidarea „Atelierelor naționale“, nerentabile. Acestea întrețineau la Paris, din banii publici, 100 000 de muncitori. Declarați indezirabili în Capitală, muncitorii șomeri sunt sfătuiți să ceară intrarea în armată (Franța ducea lupte cu musulmanii din nordul Africii...) sau să plece la țară pentru desecări de terenuri.

Lipsiți brusc de resurse, o parte din muncitori recurg la armele pe care le posedă în calitate de membri ai gărzilor naționale. Sunt ridicate baricade în cartierele și suburbiile populare. Adunarea face apel la generalul Cavaignac, pe care îl numește șef al puterii executive. Prin intervenția masivă a forțelor armate, insurecția din iunie 1848 este înecată în sânge. „Zilele din iunie“ se încheie cu un bilanț de cruzimi, moștenire primejdioasă de resentimente. Încercând eroic să-i înduplece pe compatrioți să nu se ucidă între ei, arhiepiscopul Parisului, monseniorul Affre, își sacrifică propria viață, la 25 iunie 1848. Ia sfârșit astfel „perioada de farmec“ a celei de-a doua

Republici, inaugurată în februarie în plină atmosferă romantică, de poetul Lamartine, ca membru marcant al Guvernului provizoriu. Totul se termină în iunie, cu amara replică adresată de un cetățean din cartierul Saint-Antoine, ministrului François Arago, savant distins, astronom: „De fapt, aveți dreptate, stimate domn. Numai că se vede că nu v-a fost niciodată foame“...

„Prințul-președinte“

La 10 decembrie 1848, pe baza noii Constituții adoptate în noiembrie, s-au ținut alegeri pentru demnitatea de președinte al Republicii. S-au prezentat la urne 7 500 000 de francezi, în mare majoritate țărani. Rezultate: poetul Lamartine – 18 000 de voturi. Juristul reformist Ledru-Rollin – 371 000 de voturi. Generalul Cavaignac, învingătorul din iunie – 1 500 000 de voturi. Dacă alegerea președintelui Republicii s-ar fi făcut de către deputații Adunării, și nu prin vot direct universal, Cavaignac ar fi câștigat în mod sigur. Dar așa, votul universal, al „Franței din adâncuri“ cu o masivă majoritate rurală, a produs o „viitură“ uriașă: peste 5 500 000 pentru candidatul Ludovic Napoleon Bonaparte, nepotul împăratului Napoleon I!

În *Istoria Franței* – coordonată de academicianul Georges Duby – se subliniază: „La 20 decembrie 1848, Ludovic Napoleon Bonaparte a jurat solemn să fie credincios Constituției. Aceasta îl obliga în mod clar ca după patru ani să redevină un cetățean obișnuit“. Constituția celei de-a doua Republici nu permitea realegerea în continuare. Pentru a dobândi un nou termen de conducere era necesară o așteptare de cel puțin patru

ani, în care timp alt cetățean ocupa postul de președinte al Republicii.

„Dar, precizează istoricul Maurice Agulhon, președintele Ludovic Napoleon Bonaparte era... bonapartist. În dezbaterile din presă și din Adunarea legislativă nu vedea decât pălăvrăgeală și încurcătură. Bonapartismul era pentru Ludovic Napoleon nu numai o doctrină politică sau o stare de spirit. Era o moștenire care trebuia repusă integral în drepturi, un fel de misiune care reprezenta o obligație de familie și, în același timp, o datorie personală“.

Statul major al loviturii de stat din 1851: Morny, Persigny, Saint-Arnaud și Maupas (sus)

Lupte pe străzile Parisului, în decembrie același an

Președintele celei de-a doua Republici a ales data simbolică de 2 decembrie pentru o lovitură de stat. La 2 decembrie 1851 se aniversau: încoronarea, la catedrala Notre Dame din Paris, a împăratului Napoleon I (1804); strălucita victorie militară a împăratului la Austerlitz, în 1805. Cei mai însemnați oameni politici republicani sunt arestați în noaptea de 1 spre 2 decembrie

1851. Deputatul Baudin este împușcat pe o baricadă, în timp ce cheamă la apărarea Republicii. O seamă de adversari ai lui Ludovic Napoleon sunt proscrși. Președinția „prințului-președinte” este prelungită cu zece ani. Apoi, la 2 decembrie 1852, Ludovic Napoleon Bonaparte se proclamă împărat al francezilor, sub numele de Napoleon III. Titlul de

Napoleon II rămâne rezervat, în amintire, „regelui Romei”, fiului lui Napoleon I, un tânăr care a murit în 1832 și pe care scriitorul Edmond Rostand l-a evocat în piesa romantică *L'Aiglon* („Puiul de vultur”).

Deși atacat cu mare duritate de criticii săi (Victor Hugo l-a numit cu cruzime Napoleon-cel-mic...), Napoleon III a avut și admiratori talentați, unul dintre ei fiind Vasile Alecsandri, care i-a fost

recunoscător pentru susținerea cauzei Unirii. În anul 1994 a apărut, în limba română, documentata lucrare a lui Philippe Séguin, cunoscut om politic al celei de-a V-a Republici franceze, intitulată polemic *Ludovic Napoleon cel Mare*. Ediția română a cărții lui Philippe Séguin (*Magazin istoric*, nr. 1/1995) este însoțită de un admirabil *Extract din istoria misiilor mele politice* de Vasile Alecsandri. Excelent diplomat, marele nostru poet, trimis al domnitorului Alexandru Ioan Cuza, l-a întâlnit de trei ori pe Napoleon III – care a manifestat un constant interes față de mesajele aduse de Alecsandri. În audiență la palatul Tuileries, în 1859, anul Unirii, Vasile Alecsandri este întrebat de Napoleon III: – „Bun soldat e românul?” Răspunsul lui Alecsandri: – „Eu considerez, Sire, soldatul român ca pe unul dintre cei mai buni din Europa”.

De la Sedan la Sedan

Sedan este o așezare din nord-estul Franței, pe fluviul Meuse, în departamentul Ardenilor, numele unei regiuni cu climat aspru, acoperită de păduri și de mlaștini. Cea mai mare parte a zonei Ardenilor se află în Belgia. Cine străbate Ardenii spre Franța, trecând prin păduri și printre mlaștinile exploataților

de turbă (astăzi circulația este cu mult mai ușoară, căile sunt mai accesibile...), poate ajunge la Sedan. Pentru istoricii francezi, formula „De la Sedan la Sedan” are o semnificație tragică.

La 2 septembrie 1870, în timpul războiului franco-prusian, Napoleon III a fost înfrânt dezastruos și a capitulat la Sedan. În mai 1940, spulberând dogmele „frontului continuu”, impuse celei de-a treia Republici de potențai care dominau posturile de comandă ale apărării strategice, diviziile blindate ale lui Hitler, îmbinate cu o eficientă forță aeriană de vânătoare-bombardament, au străpuns dispozitivul defensiv francez, în punctul principal de la Sedan.

Astfel, existența în timp a celei de-a III-a Republici franceze se situează între două catastrofe militare ce poartă numele Sedan:

cea din 1870, când s-a prăbușit al doilea Imperiu, cea din 1940, când Franța a fost invadată de naști, care au ocupat centrele vitale

de pe teritoriul național și au creat condițiile pentru instalarea, în așa-zisa „zonă liberă”, vremelnice tolerată, a regimului de la Vichy.

Generalul Charles de Gaulle, în spiritul căruia Republica și Franța erau una și aceeași ființă care „trebuie să stea cu fruntea sus”, amintea, într-o cuvântare rostită în 1958, în fața cetățenilor Parisului, cu prilejul prezentării proiectului de Constituție a celei de-a V-a Republici:

„La 4 septembrie 1870, imediat după Sedan, Republica a apărut în ochii țării spre a deschide calea de vindecare a urmărilor dezastrului”.

Cum s-a petrecut evenimentul istoric care inaugurează existența de 70 de ani a Republicii a III-a? ■

(Va urma)

„A doua alfabetizare” – iată o formulă foarte bine aleasă pentru a descrie fenomenul pe care îl trăim – direct sau indirect – cu toții. Calculatorul ne modifică, încet-încet, viața. Pentru mulți istorici, el tinde să înlocuiască metodele clasice de lucru, cu fișe scrise de mână, texte bătute la mașină și date la cules. Pentru iubitorii de istorie, formula de prezentare se modifică. Locul clasiceilor cărți, cu foi de hârtie, este luat de dischete sau CD-Rom. Termeni noi pătrund în vocabular: Internet, World Wide Web (Rețeaua cu cuprindere mondială), server (un fel de stație de transmitere, care asigură accesul la Internet și WWW), site (sau sit, în română, care ar corespunde, oarecum, unei biblioteci sau videoteci specializate pe o problemă), home-made page (pagină făcută în casă, un program pe care oricine dispune de un calculator cât de cât performant îl poate introduce într-un sit, pe Internet).

Transformarea presupune, desigur, și foarte mulți bani. Iată de ce sunt țări în care accesul la Internet este mult mai larg și altele în care este abia la început. Revista Asociației istoricilor americani, *The Journal of American History*, a publicat, în numărul din luna iunie anul trecut, un amplu articol despre prezența istoriei americane pe WWW. Îl reproducem într-o formă adaptată, pentru a-i familiariza pe cititorii noștri cu noul în cercetarea și difuzarea istoriei.

Autostradă sau fundătură

În luna august 1995, Netscape Communications Corporation a vândut prima oară acțiuni, la preț de 28 dolari bucata. În toamnă, a atins un vârf de 174 dolari, o cifră incredibilă pentru o companie care nu obține un profit real și al cărui principal produs era, practic, pe gratis. Chiar și la sfârșitul anului, când prețul unei acțiuni se stabilizase la 130 dolari, valoarea sa pe piață era de peste 5 miliarde dolari, adică mai mult decât New York Times Corporation și United Airlines la un loc. Evoluția ful-

În imagine: pagină de pe WWW, despre taberele în care au fost internați americanii de origine japoneză în vremea celui de al doilea război mondial.

O ALT FEL DE ISTORIE

MICHAEL O'MALLEY, ROY ROSENZWEIG

gerătoare a prețului unei acțiuni corespundea descoperirii de către investitori a Internetului, rețeaua globală a computerelor conectate care comunică între ele folosind un set comun de protocoale. În noiembrie 1969, predecesorul Internetului, Arpanet (numit după creatorul său, Agenția pentru proiecte de cercetare avansată a Departamentului apărării al S.U.A.) se rezuma doar la două computere care asigurau legăturile, unul aflat la Los Angeles, celălalt la Palo Alto, California.

Un rol și mai mare în explozia prețului unei acțiuni Netscape l-a jucat crearea lui World Wide Web. Acesta utiliza rețeaua globală a Internetului, dar cu un set de protocoale mult specializate. Computerele conectate la WWW pot afișa pe ecranul monitorului fotografii și filme și pot reproduce

sunete. Utilizatorii se pot deplasa de pe un sit pe altul mult mai ușor. Iar fiecare pagină de pe Web capătă o singură adresă, distinctă. Drept urmare, WWW devine un „hipertext” global, un set de documente și texte legate în mod dinamic. Concret, atunci când intri pe WWW este ca și cum ai citi o carte și când ajungi la o notă de subsol, apeși pe buton și începi să citești cartea care este menționată acolo.

În iunie 1993, erau doar 130 situri WWW în lume; în iunie 1995 numărul lor ajunsese la 23 500; peste un an erau 200 000. În curând, de 14 companii multinaționale până la elevii de colegiu își creaseră propriile „home-made pages”. Acestea sunt un fel de tablă de materii, care introduce alte „pagini” pe WWW. Într-un articol publicat pe prima pagină, în noiembrie 1995, *New York Times*

anunța (probabil îngrijorat de propria-i eclipsă) sosirea WWW drept o „forță socială, culturală și economică”, comparabilă cu „tiparul și mass media electronică, ce l-au precedat”.

Dar după numai un an, entuziasmul s-a potolii și au apărut criticele. „Internetul nu face distincție între adevărat și fals, important și comun, etern și efemer” – spune Gertrude Himmelfarb, istoric. Pentru alți critici, WWW nu este decât „o grămadă de legături”. Pentru cei de stânga, există teama că Internetul va agrava „inegalitatea informației”, datorită imposibilității, pentru mulți, de a achiziționa echipamente adecvate sau de a plăti taxele de acces tot mai mari. Autostrada informației s-ar putea transforma într-o fundătură.

Pentru difuzarea cunoștințelor de istorie, WWW prezintă multiple avantaje. Trecutul este încadrat în prezent în forme care ne scapă atenției în arhive sau biblioteci obișnuite. Capacitatea de a avea acces la informație la distanțe mai mari și la viteze sporite oferă posibilitatea de a face noi conexiuni între idei disparate, între trecut și prezent, care altfel ar putea scăpa. În sfârșit, WWW oferă utilizatorilor posibilitatea să producă propria lor versiune a istoriei.

Amenințarea comercialului

Cum putem explora trecutul în „ciberlume” – lumea virtuală a computerelor? Există adevărate „mașini de căutat”, care utilizează programe ce urmăresc legăturile WWW. Ele se mișcă de la o legătură la alta, de la o pagină la alta. Nici una dintre „mașinile de căutat” nu oferă precizia și ierarhizarea cu care s-au obișnuit istoricii utilizând catalogele clasice sau computerizate ale bibliotecilor. Caracterul deschis al WWW face mult mai dificilă și mai complexă munca de catalogare decât cea dintr-o bibliotecă obișnuită. Dacă urmezi, pe WWW, fluxul normal de la „Arte și studii umaniste” la „Studii umaniste”, apoi la „Istorie”

și „Istoria S.U.A.”, poți găsi 873 situri legate de istoria americană, împărțite în subcapitole precum „Secolul XVII”, „Muzei și monumente” și „Drapelul american”.

Căutarea cu ajutorul cuvintelor-cheie nu este nici ea foarte ușoară. Apelând la sistemul Alta Vista, poți găsi situl Emma Goldman Papers, dar abia după ce ai trecut prin alte 121 de locuri în care apare numele Goldman. Poți găsi imediat locul pe care îl cauți dacă știi exact ce anume vrei, dar pentru cineva aflat la început sau nefamiliarizat cu subiectul este mai greu, ba poate chiar să treacă pe lângă el. Chiar și dacă apelezi la combinația Emma Goldman Papers și Berkeley (unde se derulează proiectul de cercetare), obții 55 de trimeri. Dacă folosești formularea Emma Goldman Papers Project, ai doar 18, ceea ce cauți fiind în fruntea listei.

Cu toate noutățile tehnologice apărute, rămâne o mare problemă de rezolvat: introducerea pe WWW a datelor, cărților și documentelor publicate înainte de 1990. Este o problemă nu numai tehnică, ci și de cost. Atunci când hotărâște ce anume să scaneze, Biblioteca Congresului ține cont de utilitatea pentru școli, caracterul unic și cât de potrivit pentru Internet este materialul respectiv (hărțile, de exemplu, sunt mult mai greu accesibile decât fotografiile). Intervine și dreptul de autor, care ridică foarte mult prețul. Atingerea obiectivului fixat pentru anul 2000 – 5 milioane de „articole” – se dovedește extrem de scump. Reuters America a donat un milion de dolari pentru transpunerea electronică a documentelor lui George Washington și Thomas Jefferson.

Cu toate acestea, avantajele sistemului sunt evidente. Studenții din Florida, elevi de colegiu din Oklahoma, absolvenți din Buenos Aires au acum acces la incredibile resurse de cercetare. Desigur, există mai multe puncte de acces pe Internet în Europa Occidentală decât în Africa. Dar costurile pentru a obține un asemenea acces sunt în scădere. În S.U.A. o școală

are nevoie de un computer de 1 200 dolari, o linie telefonică și o taxă de 20 dolari pe lună pentru a aduce Internetul în clasă.

Un alt avantaj îl constituie posibilitatea de a face rapid cercetări aprofundate. Să luăm subiectul Central Park. În 23 secunde am obținut de la Biblioteca Congresului 253 de referințe; unele dintre ele ne-ar fi rămas probabil, printr-o căutare obișnuită, necunoscute.

WWW oferă nu numai versiunea computerizată a unor arhive deja existente, ci și arhive special create pentru el. Astfel, un proiect inițiat de Universitatea statului Virginia oferă posibilitatea de a compara viața în două orașe – unul nordist, celălalt sudist – în timpul războiului civil. „Valea umbrelor” – cum a fost denumit proiectul – permite studenților să-și construiască propria narațiune istorică.

Multe universități americane oferă, în clipa de față, studenților tehnologia necesară pentru a crea și a avea acces la asemenea situri. Dar rămâne de văzut cât vor putea ține pasul cu cheltuielile tot mai mari pe care le implică realizarea unui sit performant. În clipa de față, există nenumărate situri făcute artisanal. Cele mai multe acoperă subiecte de interes tradițional: războiul civil, istoria militară, Vestul Sălbatic.

Capacitatea WWW de a lega rapid situri create în locuri diferite, de oameni diferiți, de a avea acces de acasă la materiale aflate la mare distanță, de a căuta anumite cuvinte în cele mai diferite contexte, îl transformă într-o extraordinară unealtă pentru a realiza noi conexiuni între trecut și prezent, între diferite noțiuni sau domenii ale cunoașterii.

Teama cea mare rămâne că entuziasmul oamenilor de știință va fi strivit de implicarea comercialului. În decembrie 1996, Microsoft a anunțat că va transforma rețeaua sa Microsoft Network în ceva asemănător televiziunii. Oamenii de știință trebuie să lupte pentru ca WWW să rămână deschis și accesibil tuturor. ■

Adaptare de
Dorin MATEI

STATELE UNITE ALE AMERICII –

CINE ȘI CÂND?

Unul dintre punctele de atracție ale istoriei, care contribuie la farmecul acestei științe, este faptul că ea rămâne mereu deschisă dezvăluirilor, descoperirilor, cercetării sau chiar răsturnării unor teze și concluzii. Altfel spus, că în istorie nu întotdeauna unu și cu unu fac doi, evitându-se monotonia. În ce se poate transforma o asemenea trăsătură sub pana unui ziarist? Evident, într-o parodie. Una reușită, atunci când numele lui este William Safire.

V-ați pus vreodată întrebarea cine a dat numele Statelor Unite ale Americii? William Safire și-a pus-o și a scris un articol apărut în *International Herald Tribune*, dar nu a reușit să afle încă un răspuns convingător.

Thomas Paine, autorul lucrării *Common Sense* (Bunul simț) a fost considerat cel care a utilizat prima oară în scris numele de Statele Unite ale Americii, la 13 ianuarie 1777. Cu un an înainte, în cartea citată mai sus, el încă folosea apelativul „Coloniile unite” sau pe cel de „Statele americane”.

Numai că în ultimul paragraf al Declarației de independență, semnată la 4 iulie 1776, se vorbește de „reprezentanții Statelor Unite ale Americii”. Cei mai mulți dintre istoricii americani au acceptat

punctul de vedere al lui George Stewart, care susține că Thomas Jefferson a fost cel care a introdus formula în Declarația de independență. *Concise Dictionary of American History* sprijină teoria lui, arătând că în 1775 Benjamin Franklin prefera formula „Statele Unite ale Americii de Nord”.

William Safire a avut curiozitatea să consulte și ultima ediție – pe CD-Rom – a celebrului *Oxford English Dictionary*. Și a găsit o trimitere la „statele americane unite” și alta la „Statele Unite”, din *jurnalul Congresului Continental*, la data de 10 octombrie 1776. În schimb, lipsea trimiterea la utilizarea anterioară, din Declarația de independență. Om de acțiune, William Safire nu

În imagine: momentul Declarației de independență, surprins într-un tablou de epocă.

a stat cu brațele încrucișate. A pus-o pe asistenta care îi face documentarea să semnalizeze inadvertența editorilor de la Oxford. Iar aceștia i-au cerut omului lor de la Biblioteca Congresului să găsească musai o dată anterioară lui 4 iulie 1776. Ceea ce Jon R. Simon a și făcut.

El a dat peste o scrisoare publicată în *The Pennsylvania Evening Post*, la 29 iunie 1776, semnată Republicus, în care apare formula „Statele Unite ale Americii”.

Bingo? Nu.

Nu, pentru că, demonstrează William Safire – cu ajutorul unui istoric, Julian P. Boyd, care a scris în 1943 o carte despre Declarația de independență – acest text a fost predat Congresului Continental la 28 iunie 1776, dar scrierea lui a început, evident, mai înainte. Jefferson s-a apucat de treabă la 11 iunie. Deci, numele de Statele Unite ale Ameri-

George Washington, primul președinte al Statelor Unite, în ținută de mason

cii a fost folosit între 11 și 28 iunie, adică înainte de 29 iunie. Bingo? Nu.

Nu, pentru că Jon Simon a mai găsit o scrisoare scrisă de Elbridge Gerry, membru al Congresului Continental, datată 25 iunie și adresată generalului Horatio Gates, rivalul lui George Washington. El îl informa că se prevedea pedeapsa capitală pentru toți spionii „sau orice altfel de inamici ai Statelor Unite ale Americii”. Nu știm când a început Gerry să scrie scrisoarea, dar era evident că data coboară de la 29 iunie la 25 iunie. Este un pas important.

Până la stingerea controversei, Statele Unite ale Americii rămân la locul lor, între 24°33' și 49° latitudine nordică și 66°57' și 124°45' longitudine vestică.

Și o ultimă întrebare: știți cine a creat numele de România? ■

D.M.

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

• **Nicolae Cajal, Iosif Sava – DUBLU RECITAL – PLEDOARIE PENTRU REAL-SERMITISM, CAIETELE CULTURALE, REALITATEA EVREIASCĂ**, cu comentarii inspirate de **Julia Deleanu și Dorel Dorian**; transcrierea seratei muzicale din octombrie 1996, care, recitită, confirmă înalta clasă intelectuală a protagoniștilor.

• **Ioan Lăcustă – ZECE ALEGERI INTERBELICE. 1919-1937. CINE A CĂȘTIGAT?**

Editura PRO, București, 1998, 226 pp.: cartea colegului nostru este una dintre cele două lucrări cu care a debutat noua colecție „Biblioteca națională politică”, lansată la inițiativa și sub coordonarea scriitorului Dinu Săraru. Ne propune o microistorie a vieții electorale în România interbelică sau, cum ne lasă autorul să înțelegem, o reconstituire a drumului parcurs de electoratul românesc de la votul universal la dictatură.

• **Lavinia Betea – ALEXANDRU BĂRLĂDEANU DESPRE DEJ, CEAUȘESCU ȘI ILIESCU.**

Editura Evenimentul Românesc, București, 1997, 250 pp., 20 000 lei: cunoscută pentru o carte anterioară cu I. Gh. Maurer, autoarea publică convorbiri revelatoare nu numai pentru personalitatea unuia dintre conducătorii P.C.R., iar după 1990 primul președinte al Senatului României libere și democratice, dar mai ales pentru substraturile și mecanismele puterii în această țară în ultimii 50 de ani.

• **Carol Stieber – SPÄTE VERSUCHUNG – AUSGEWÄHLTE LYRIK**, volum de poezii ale unui cunoscut profesor universitar de medicină român ce trăiește la Köln, Germania.

• **Stelian Țurlea – FĂ-ȚI PATUL ȘI DORMI.**

Editura PRO, București, 1997, 142 pp.: un excelent comentator de politică externă, dublat de un original, prolific și talentat romancier.

• **Dr. Șerban Beligrădeanu, dr. Ion Traian Ștefănescu – DICȚIONAR DE DREPT AL MUNCII.**

Editura Lumina Lex, București, 1997, 223 pp., 20 000 lei: un excelent și necesar instrument de lucru la zi, scris de doi specialiști de marcă ai acestei ramuri a științelor juridice.

• **Mihai Retegan – ÎN BALANȚA FORTELOR. ALIANȚE MILITARE ROMÂNĂȘTE INTERBELICE.**

Editura Semne, București, 1997, 200 pp., Fundația Culturală Onisifor și Octavian Ghibu: teza de doctorat susținută cu brio de autor (vechi colaborator al *Magazinului istoric*) la Facultatea de istorie a Universității București.

La Beijing, într-o sală de muzeu, o hartă ilustrând relațiile comerciale din epoca dinastiei Tang, perioadă de aur în istoria Chinei, înscrie Dobrogea pe celebrul drum al mătăsii.

O ENIGMĂ ISTORICĂ: DRUMUL DOBROGEAN AL MĂTĂSII

Acad. MIRCEA MALIȚA

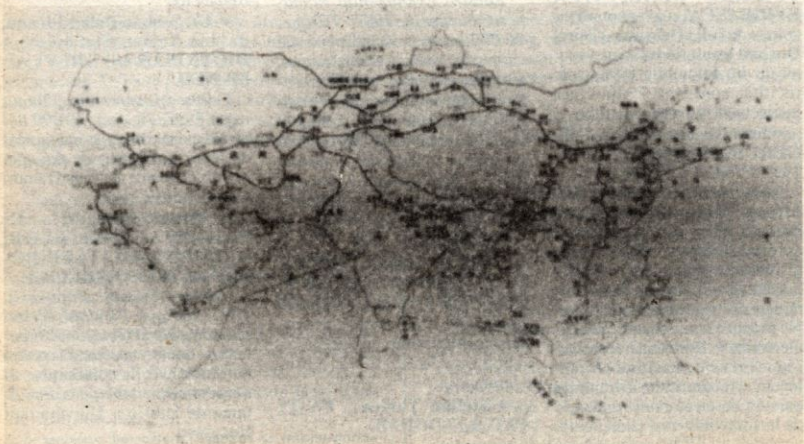
Curatorul Muzeului de istorie din Piața Tiananmen din Beijing mă primește însoțit de colaboratorii săi, cu ceaiul tradițional și ospitalitate amicală. Suntem în mai 1997. Am primit mesajul vostru, spune el, prin prietenii de la Ambasada română și am înțeles interesul ce-l purtați unei hărți expuse la muzeu, înainte de a intra în renovare. Acum nu puteți vedea sălile dinastiei Tang pe care le-ați vizitat cu ani în urmă. Suntem în plin șantier și reorganizare totală. Dar am vrut să

venim în întâmpinarea dorinței dvs.

Într-adevăr, la etajul doi, deasupra vitrinelor cu cărți – primele cărți tipărite ca și primii bani de hârtie datează din perioada Tang – a fost expusă o hartă arătând relațiile comerciale, vaste și înfloritoare, ale acestei epoci. Pentru noi, dinastia Tang stă alături de dinastia Han, ca cele două perioade de aur ale Chinei. Ea a durat trei secole, între 618-907, și a numărat 21 împărați. La curtea din Chang'an (azi Xi'an) se perindau musulmani perși și creștini nesto-

rieni. Pelerinii budhiști veneau și plecau. Există un transfer de idei spre Japonia. O viață internațională bogată. Ei bine, am făcut pentru dvs. o copie a acestei hărți cu nenumărate drumuri, majoritatea în interiorul imperiului la acea dată unificat. Dar ele se prelungesc în exterior spre India, Orientul Mijlociu, Europa. Iată și cele care v-au trezit interesul. În Bizanț se ajungea pe un drum ce, ocolind Caspica, ajungea la coasta Mediteranei, urca apoi prin Anatolia și marfa era descărcată la Constantinopol.

Harta expusă în Muzeul de Istorie din Beijing, ilustrativă pentru relațiile comerciale din epoca dinastiei Tang

Celălalt drum însă trecea peste Caspică, ajungea în Crimeea și continua deasupra Mării Negre, coborând pe țărmul ei răsăritean, până la aceeași destinație.

Nu este greu de imaginat emoția cu care iei în mână un asemenea document. Vorbește despre legătura dintre două centre ale civilizației umane, China și Bizanțul, cu un veac și mai bine înainte de anul 1000. Bezna care acoperă această perioadă ce aparține mileniului nostru de supraviețuire subliminală și tăcută, se dă la o parte din când în când pentru a dezvălui fragmente de pietre și inscripții. Sfidând precaritatea datelor privind așezările, căpeteniile, etniile, știrea despre un drum ce străbătea regiunea dobrogeană ar fi capabilă să ateste un minim de siguranță și ordine, ce permiteau comerțul la scara mare a lumii. Carol cel Mare era contemporan cu ultimii împărați Tang. Mai modestă și mai puțin influentă decât vecinii arabi și depărțată chinezi, Europa își croia un drum anevoios în civilizație, mai având să aștepte două-trei veacuri până la iuțirea pasului.

Simțeam că un paragraf nou completează lacunara noastră istorie la capitolul secolului IX și posibil XIII. Dar nu mă gândeam doar la tratatele de istorie amendată, noi completări la excelența carte a lui G. Brătianu despre Marea Neagră sau noi studii pentru revista de mare tinută internațională a profesorului Papacostea – *Il Mar Nero* –, ci vedeam pur și simplu cum trec caravanele venind din Crimeea prin livezile de piersici dobrogene, când privești din sălile de cursuri ale Universității Mării Negre, de pe litoral.

Alte motive mă conduceau spre satisfacții suplimentare. O mare campanie fusese construită ani în sir de UNESCO pe tema drumurilor mătăsii. I-a fost de-

dicat un deceniu, început în 1987, dată la care România pierdea toate caravanele. UNESCO invita țările de culturi și credințe diferite să redescopere firele pe care se prelingeau în trecut nu numai bunuri, ci și idei. În toate hărțile publicate lipsea bucla dobrogeană. Mă uit peste una din ele. La Constantinopol se ajungea venind din Samarkand, prin Bagdad, Damasc și Alep. Alte multe hărți refăceau o rețea uriașă. Părea că toată omenirea, de la Osaka, Manila, Brunei, Malacca, Madras și Colombo, Karachi, Lisabona, Tanger, până la Mombasa și Zanzibar este prinsă în țesătura drumurilor mătăsii. Într-una din ele, de la Tașkent drumul înainta peste Marea Caspică, în Caucaz, ajungea la Trabzon, unde părăsea pământul ferm și continua pe valurile Mării Negre până la Constantinopol. Alte hărți conțin indiciul prețios al unui drum peste Marea Neagră, dar vai, el se oprește în Crimeea, de unde corăbiile iau încercătura pe mare spre Constantinopol. Bucla dobrogeană nu apare în publicațiile UNESCO, în studiile și albumele somptuoase publicate cu zecile în această campanie. Proiectul UNESCO a avut proporții mari, a antrenat șefi de state și guverne, instituții de cultură, exploratori, lingviști, istorici, economiști, în sute de evenimente: reuniuni, mese de lucru, conferințe internaționale. Istoria era explorată cu un sentiment al viitorului. Milenarul drum sugera că secolul XXI va fi acela al rețelelor, realizate în epoca transporturilor facile și a comunicațiilor instantanee, dincolo de orice vis al încercărilor drumeți pedestri.

Euforia celui ce ținea în mână harta cu bucla dobrogeană n-a durat mult. Curatorul muzeului a continuat: Din păcate, nu putem să vă ajutăm în privința celei de a doua cereri. Nu găsim atestări

documentare. Cum? am întrebat. Faimoasele cronici tipărite ce stăteau în vitrină nu vorbeau despre realizările epocii Tang? Ba da, dar prin tradiție, relatările istoricilor chinezi se opreau la marginea imperiului ceresc. Atunci, cum s-a redactat harta? Experții noștri au fost la multe reuniuni pe acest subiect, una din ele importantă, fiind organizată în Japonia; acolo au discutat cu istoricii din Rusia, Grecia și alte țări și au aflat elemente cuprinse în arhivele străine. Regretăm că nu am putut găsi pe autorul hărții pentru a ne spune pe ce s-a bazat. Avem doar notițe în limba chineză, care v-ar putea servi, dar cel mai bun lucru ar fi consultarea arhivelor bizantine.

Bucla dobrogeană reîntra astfel în zona cenușie a enigmelor. Dar ce provocare pentru un tânăr cercetător, însuflețit de dorința de a înscrie un rezultat, mai puternic decât zece teze de doctorat! Corabia care duce bunuri din Crimeea în Bizanț este aproape o certitudine. A fost practicant drumul și pe coasta Mării Negre? Cine se afla acolo să dea soldați însoțitori și ghizi? Cine lua taxa? În ce limbă se vorbea? La Constantinopol, unde se descărca marfa și unde erau hanurile și piețele ce răspăteaua truda călătorilor? Poate erau duși și în fața împăratului, în sala cu leii de bronz și păsărelele metalice ce scoteau sunete, care uluiau și pe episcopul diplomat al Cremonei?

Harta chinezească este începutul unui proiect de cercetare, care, deși deceniul UNESCO e consumat, poate duce la dezlegarea unei enigme mai provocatoare decât un rezultat. Partenerii sunt binevoitori și cooperanți. E vorba de un proiect internațional, pe care Universitatea Mării Negre și *Magazinul istoric* îl vor sprijini fără rezerve. ■

Reacții necunoscute la demiterea lui Titulescu

29 AUGUST

1936:

O „MAZILIRE

PERFIDĂ“

G.G. POTRA

Reacția majorității diplomaților români cu prilejul înlăturării lui Nicolae Titulescu din fruntea Ministerului afacerilor externe nu a fost numai un semn de prețuire față de persoana marelui diplomat, ci și o expresie a atașamentului lor față de politica externă tradițională a statului român (Magazin istoric, nr. 6/1998).

În noile împrejurări deosebit de dificile pentru Nicolae Titulescu, adversarii săi au inaugurat o nouă și intensă campanie de intrigi împotriva sa, pentru a-i anula orice posibilitate de acțiune politică. Spre rușinea sa, guvernul s-a așezat în fruntea acestei acțiuni, apelând la toți dușmanii lui Titulescu, din țară și străinătate, așa cum făcuse, de fapt, și în întreaga campanie de intrigi din anii 1935-1936, care dusesse la înlăturarea lui.

Dușmani vechi „reactivați“

Mai puțin circumspect ca altă dată, Anton Bibescu, pentru care înlăturarea fostului șef al diplomației românești a fost un motiv de satisfacție aparte – și-a dat în lunile următoare întreaga măsură a urii sale irepresibile față de N. Titulescu. La sfârșitul lunii mai 1937 a conferit cu Leon Blum și Yvon Delbos, primul ministru și, respectiv, ministrul de externe al Franței, încercând să prezinte „caracterul nedorit“ al întoarcerii lui N. Titulescu pe scena

politică românească. Întâlnirea din localitatea Talloires, de la sfârșitul lunii mai 1937, dintre N. Titulescu și M.M. Litvinov, îi crea emoție și îngrijorare, apreciind-o ca pe o luare de poziție a Sovietelor în favoarea lui Titulescu. Îngrijorarea răzbate și dintr-o scrisoare trimisă Marthei Bibescu: „Sovietele se fac forte pentru a readuce pe Titulescu ca ministru. Vor triumfa oare?“. În mai 1937, Anton Bibescu se întâlnise cu noul titular al externelor, Victor Antonescu, care încurajase neîndoiește noi intrigi împotriva lui N. Titulescu. La începutul lunii iunie 1937, Anton Bibescu era primit de președintele Republicii Franceze, Albert Lebrun. Împărtășindu-și impresiile în urma vizitei la președinte, cerută prin trimisul extraordinar și ministrul plenipotențiar al României la Paris, Constantin Cesianu, vechi și

neîmpăcat adversar al lui N. Titulescu, ca și despre atmosfera politică din Franța, Anton Bibescu scria: „Am văzut ieri pe președintele Republicii, la curent cu totul, nelăsându-se prins de toate calomniile pe care amicul nostru le răspândește la Paris cu privire la România, cu speranța de a ajunge la putere. Titulescu are câțiva prieteni la Paris, dar el are, de asemenea, mulți oameni care-l judecă cu aceeași clarviziune ca mine și ca aceia care l-au părăsit“. Acțiunea lui Anton Bibescu în Franța a fost precipitată de prezența lui N. Titulescu la Paris, unde, în perioada 24-28 aprilie 1937, avusese convorbiri cu Albert Lebrun – președintele Republicii –, cu Leon Blum – primul ministru, Yvon Delbos – ministrul de externe, Edouard Daladier – ministrul de război, Pierre Cot – ministrul aerului, cu André

În imagine: București, 9 mai 1935, la primirea ministrului de externe francez Joseph Paul-Boncour (la stânga lui Titulescu), în fața clădirii Camerei Deputaților.

Tardieu, Pierre Laval, -Albert Sarraut, Joseph Paul-Boncour, foști prim-miniștri, cu alți miniștri și înalți funcționari.

Campania lui Anton Bibescu împotriva lui N. Titulescu a continuat în Marea Britanie. În perioada 2-14 iunie 1937, Titulescu fusese și el la Londra, având întâlniri și convorbiri cu Anthony Eden - ministrul de externe, Winston Churchill - președintele Comitetului pentru Pace și Apărare, cu lordii Robert Cecil, David Lloyd George, Wilhelm Tyrel, cu Sir Leith-Ross și Sir Robert Vansittart, cu deputații Rotschild și Angel, cu fostul ministru Clynes și cu Dalton - președintele Partidului Laburist. Într-o scrisoare trimisă în țară la mijlocul lunii iunie 1937, Anton Bibescu nota: „La Foreign Office mulți oameni îl preferă pe [Victor] Antonescu lui Titulescu. Detalii în curând“. Neîndoindu-l, în momentul trimerii acestor rânduri către soția sa, Anton Bibescu se afla sub impresia întâlnirii avute, cu numai o zi înainte, la 11 iunie 1937, la Foreign Office. Reținem din minuta întocmită la Foreign Office pe marginea acestei convorbiri: „Prințul Anton Bibescu a venit să mă vadă în această dimineață (din propria lui inițiativă), la cererea lui. El mi-a explicat că a fost luat înapoi în Serviciul Diplomatic Român cu misiunea, după câte am înțeles, de a rezolva probleme suplimentare.

Scopul principal al vizitei sale se dovedi a fi prevenirea guvernului Maiestății Sale împotriva mașinațiilor domnului Titulescu... A subliniat că domnul Titulescu era foarte proroc, că a trăit întotdeauna în afara țării, că nu reprezenta România și că, pe scurt, era o persoană demnă de tot disprețul. Apoi m-a întrebat dacă l-am întâlnit de-a lungul anilor pe domnul Titulescu. I-am spus că l-am întâlnit de-a lungul a câțiva ani, la Geneva, și că, mie personal, mi-a plăcut foarte mult. Avea o poziție foarte însemnată chiar la Geneva. În același timp l-am putut asigura că plecarea domnului Titulescu nu va schimba nimic în relațiile între Marea Britanie și România, care erau bazate pe rădăcini mult mai adânci decât personalitatea oricărui om“.

Pe această notă, un superior al celui care îl primise pe Anton Bibescu preciza că acestuia din urmă „i s-au dat 2 000 lire sterline pentru a-i cheltui pe propagandă anti-Titulescu aici. A fost ales pentru această problemă deoarece Titulescu l-a concediat - nu fără motiv“.

Conținutul notei de convorbire permite câteva constatări absolut indubitabile. Vizitele și întrevederile lui Anton Bibescu în Franța și Marea Britanie s-au înscris într-un demers organic, gândit, programat și susținut financiar de autoritățile din București. Argumentele folosite în campania anti-Titulescu nu au strălucit prin inteligență și forță de persuasiune, limitându-se, în principal, la placa pericolului rusesc al politicii lui Titulescu.

Fidelitate, demnitate și curaj

Fiind ordonate de București, demersurile lui Anton Bibescu au fost cunoscute de către miniștrii români din capitalele Franței și Marii Britanii, fără ca aceștia - după informațiile de care dispunem acum - să fi participat la întrevederile cu oficialitățile franceze și britanice din cele două capitale. Dispunem de informații doar în legătură cu suma pusă la dispoziția lui Anton Bibescu pentru campania din Marea Britanie. Nu avem nici un motiv să credem că nu ar fi dispus de o sumă echivalentă și pentru acțiunea din Franța. La data respectivă, 2 000 de lire reprezentau o sumă considerabilă, arătând că guvernul din București era generos când se punea problema acțiunii împotriva lui Titulescu. Presupunem că Anton Bibescu și-a folosit și propriile mijloace financiare pentru a-și duce la bun sfârșit acțiunea pe care se iluziona a o crede de un autentic interes național.

Trebuie spus, însă, că uneori Anton Bibescu a confundat rezultatele demersurilor sale cu propriile dorințe. Aminteam mai sus de scrisoarea trimisă în țară, a doua zi după primirea la Foreign Office, în care Anton Bibescu afirma: „La Foreign Office mulți oameni îl preferă pe Antonescu lui Titulescu. Detalii în curând“. Dar textul notei de convorbiri nu confirmă nici pe departe acest lucru. Nu vrem să spunem însă, prin aceasta, că N.

Titulescu n-ar fi avut adversari în Marea Britanie, mai ales după confruntarea cu Anthony Eden în cadrul Conferinței de la Montreux privind regimul strămoșilor Mării Negre, care a determinat luări de poziție ostile din partea unor oameni politici și organe de presă.

Vizitele lui Nicolae Titulescu au determinat o activizare din partea reprezentanților diplomatici ai României în diverse capitale (de bună seamă impusă de București). Trimișii noștri, ascultând ordinele Bucureștilor, au intervenit și atunci când era vorba doar de intenția unei vizite și atunci când era vorba de o vizită propriu-zisă. Dacă în primul caz încercau s-o blocheze, să-i reducă dimensiunile și semnificația, în cel de-al doilea caz nu se sfiau să ceară oficialităților din țara unde erau acreditați informații și amănunte care depășeau normele diplomatice general-admise, să exprime dorința, lipsită de orice echivoc, de a nu se mai repeta asemenea gesturi. Avem toate motivele să afirmăm că asemenea intervenții se produceau chiar în timpul respectivelor vizite.

La capătul acestor rânduri este firesc să ne întrebăm ce semnificație și ce urmări au avut manifestările corpului diplomatic românesc?

Gestul diplomaților care și-au manifestat intenția de a demisiona a fost un avertisment adresat celor care încercau o îndepărtare (subliniem, o îndepărtare și nu o abandonare) de liniile directe ale politicii externe italiene. Ei aveau temeiuri să creadă că gestul lor era normal și necesar, căci numeroase cancelarii diplomatice și cercuri de presă au reacționat viguros față de demiterea lui Nicolae Titulescu, avertizând asupra pericolului schimbării politicii externe românești. În nici un caz, gestul diplomaților români nu poate fi considerat un act de rebeliune, un act responsabil, cu efecte negative asupra acțiunii politico-diplomatice a României.

Atitudinea celor care nu s-au asociat intenției de demisie, dintr-un motiv sau altul, pune și mai mult în relief - prin numărul redus al celor ce au subscris unei asemenea poziții - valoarea gestului „rebelilor“.

Sub imperiul reacțiilor interne și externe (și vrem să subliniem că cei care au condamnat demiterea, atât în

interior cât și în exterior, au fost majoritari), cercurile guvernamentale din București au fost obligate să reculeze și să reafirme, prin primul ministru Gh. Tătărescu, prin ministrul de externe Victor Antonescu, continuitatea politicii externe a României. Pe acest fundal, gestul corpului diplomatic românesc avea semnificația unui act de angajament politic și moral față de politica externă tradițională, care nu numai că nu putea fi trecut cu vederea, dar trebuia – din multiple rațiuni, interne și externe – luat în considerare. Era un gest de fidelitate și demnitate, un gest onest și curajos, fără precedent, dar nu mai puțin important.

O diversitate de factori au oferit diplomaților români suficiente motive pentru a-și reconsidera poziția inițială și pentru a servi în continuare interesele țării în exterior. Se cuvine spus că în acest cadru – pentru o dreaptă judecată a lucrurilor – că cei care nu și-au manifestat dorința de a demisiona nu pot fi considerați că ar fi subscris, indirect, unor reale sau presupuse intenții de schimbare a politicii externe românești sau că ar fi acceptat îndepărtarea lui Nicolae Titulescu (cu atât mai puțin că ar fi salutat-o). Să nu uităm însă că în spațiul nostru istoric au funcționat și funcționează toate oportunitățile. Observarea unor înalte principii morale a fost la noi mai curând o excepție decât o regulă de comportament în lumea politică. Rigorile oricărui sistem au obligat pe unii șefi de misiune – și cu atât mai mult pe unii subalterni ai acestora – să dea curs cererilor venite de la București, amăgindu-se cu ideea că urmărind mișcările lui N. Titulescu pe scena politică europeană nu subminau politica externă de până atunci, politică de care erau realmente atașați.

Sceptici în legătură cu identificarea a noi mărturii – cel puțin în țară – privind acest episod, dar salutând orice date și considerații care ar putea completa informația și care ar putea nuanța și mai mult interpretarea, apreciem că, la mijlocul deceniului al patrulea, în România s-a consumat un eveniment de semnificație și importanță aparte, legat nu de apărarea unui om – oricum nu în primul rând –, ci a unei politici. ■

Arhiva foto Magazin istoric

COLABORATOR INTIM AL LUI TITULESCU

Cu câta timp în urmă ne-a sosit la redacție o scrisoare expediată de doamna Alexandra Maria Dimitriu din București, al cărei conținut ne-a provocat o mare bucurie. Este un prim răspuns la apelul lansat de noi acum câteva luni, în legătură cu constituirea unei arhive fotografice inedite, beneficiind de concursul cititorilor noștri posessori de astfel de documente. Ne face plăcere să reproducem această scrisoare:

„Cunoscând interesul dumneavoastră pentru publicarea unor imagini legate de istoria noastră, vă ofer o copie a fotografiei care îl reprezintă pe Savel Rădulescu [personajul din dreapta], diplomat, prieten și colaborator intim al lui Nicolae Titulescu, împreună cu unchiul mamei mele, Mihai Ispasiu. Originalul fotografiei mi-a fost înmănat, împreună cu alte amintiri, de Mihai Ispasiu însuși, care m-a rugat să le păstrez cu grija cuvenită. El a fost înalt funcționar, cu rang de ministru plenipotențiar, al Ministerului Afacerilor Externe, având răspunderi în problemele financiare ale ministerului, în timpul în care Nicolae Titulescu a fost titularul acestei instituții. Titulescu l-a apreciat în mod deosebit pentru cinstea și profesionalismul său.

Mihai Ispasiu s-a născut la București, la 1 iunie 1883, ca fiu al lui Petre și al Gherghinei Ispasiu. La 21 noiembrie 1905 a obținut licența în drept la Universitatea din București. S-a căsătorit cu Elena, născută Arghir. A murit la București, la 6 decembrie 1974.

La demiterea de către Carol II, în împrejurările cunoscute, a lui Nicolae Titulescu din funcția de ministru al afacerilor externe, a fost demis și pensionat și Mihai Ispasiu, fiind notorie strânsa legătură de natură profesională dintre cei doi”.

Doă ceremonii, învestitura și încoronarea, se desfășurau în Moldova și Țara Românească medievale pentru ca noul domn ales, „unsul lui Dumnezeu“, să fie consacrat stăpân al țării. O reconstituire.

Un lung șir de domni s-a succedat pe tronurile Țărilor Române. Despre unii dintre ei avem știri mai multe, alții s-au pierdut în negura timpului, amintirea lor fiind păstrată doar în câte un pomelnic de mănăstire.

Cum se trăia la curțile domnești de odinioară? Care erau ceremonialurile legate de momente însemnate?

Magazin istoric a prezentat cititorilor săi unele evocări ale vieții de la aceste curți, așa cum le-au păstrat cronicile, documentele vremii, însemnări ale călătorilor străini ș.a.

Colaboratoarea noastră, cercetătoare la Arhivele Naționale din Iași, înfățișează acum momentul solemn al începutului de domnie.

Singuri stăpânitori

Despre ceremonialul încoronării domnilor Țărilor Române izvoarele istorice dau informații cu parcimonie, iar istoriografia a abordat sumar și tangențial această problemă. Mai toate cronicile românești și descrierile călătorilor străini conțin, totuși, câteva știri referitoare la încoronare, însă cel care va socoti „că merită osteneala să spunem câte ceva despre obiceiurile și ceremoniile care se făceau la înscăunarea domnilor de odinioară“ este Dimitrie Cantemir. În a sa *Descriere a Moldovei*, dedică un capitol exclusiv acestui subiect. Tot el face și o periodicizare a ceremonialului încoronării.

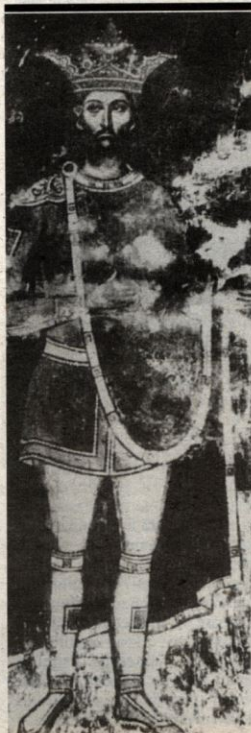
Astfel, a existat o primă etapă „de puține ceremonii“, o alta de „mai multe solemnități“ și o a treia contemporană lui, când ceremonialul devenise mai complicat și când „cu totul altul este modul de a se înscăuna domnul Moldovei“,

„CU CELE

MAI ÎNALTE

CEREMONII...”

MARCELA IFRIM

după ingerințele otomanilor în desemnarea domnilor români. *Condica lui Gheorgachi* (1762) descrie a treia etapă, însă pentru secolul XVIII.

Forma de organizare instituțional-statală a statelor medievale românești Țara Românească și Moldova a fost monarhia, fiind conduse de un domn sau voievod (principe, duce, palatin), ajutat de sfatul domnesc. Potrivit principiului de drept *dominium eminens*, atribuțiile domnului erau foarte largi. Astfel, atât domnul Moldovei – „singur stăpânitor a toată țara Moldovei“ cât și cel al Țării Românești – „domn stăpânind și domnind peste toată Țara Ungro-Vlahiei“ – erau stăpâni de drept divin, invocând moștenirea imperială bizantină prin vocabula „Io“ din titulatură, ocupând tronul „din mila lui Dumnezeu“.

În sec. XIV-XVI la domnie s-au aflat dinastiile fondatorilor statalității: în Moldova, Bogdanizii sau Mușatinii, iar în Țara Românească, Basarabii. Succesiunea dinastică a funcționat până la sfârșitul secolului XVI în baza sistemului ereditar-electiv, respectiv domn ales dintre membrii familiei domnitoare – exprimat în sintagma: „să fie neam de domn și tot neamul său domni!“ Această cvasi-permisivitate la tron a tuturor descendenților pe linie masculină de „os domnesc“, revenind atât fiilor, cât și fraților unui voievod anterior și chiar urmașilor pe linie nelegitimă, a împietat asupra statutului dinastic în ambele țări românești, provocând perioade de instabilitate internă.

Pentru preîntâmpinarea unor asemenea situații, voievozii români își asociau la domnie, în viață fiind, un frate sau un fiu. Domnul își desemna succesorul, pe care îl dorea să fie ales de boieri la moartea sa. Astfel, Alexandru cel Bun și I-a asociat pe fratele său, Bogdan, iar contemporanul său, Mircea cel Bătrân, pe fiul său, Mihail.

Noul domn ales, „unsul lui Dumnezeu“, trebuia consacrat ca „stăpân al țării din mila lui Dumnezeu“ prin cele două ceremonii distincte, *investitura* și *incoronarea*.

Cum avea loc această *investitură în câmp*? Iată ce scrie Grigore Ureche în *Letopisețul* său, când relatează despre venirea lui Ștefan cel Mare, la 14 iulie 1457, pe tronul Moldovei: „Deci Ștefan Vodă strâns-au boierii și mari și mici și altă curte măruntă, dimpreună cu mitropolitul Theoctist și cu mulți călugări, la locul ce se chiamă *Direptate*, și i-au întreat pre toți, este cu voia tuturor să le fie domn. Iară ei cu toții au strigat într-un glas: în mulți ani de la Dumnezeu să domnești! Și de aici cu toții l-au rădicat domn cu voia tuturor, și l-au pomăzuit spre domnie mitropolitul Theoctist, și de acoloa luă Ștefan Vodă steagul Țării Moldovei și se duse la scaunul Sucevei“. Intervenția aceleiași domn pentru alegerea succesorului său, Bogdan al III-lea, a avut loc tot *în câmp*, după cum consemnează Leonardo da Masari.

„Cu sfântul untdelemn“

Deși nu este atestată și pentru Țara Românească, ceremonia întronării domnilor și aici, în câmp, probabil că exista. Cert este că ea încă se mai păstra în Moldova peste un secol. Despot vodă a refuzat însă să participe la înscăunarea sa „în câmp, precum este obiceiul în Moldova“, după cum relatea, la 24 aprilie 1562, în raportul său, Dandolo, trimisul dogelui Venetiei.

După *investitură* urma ceremonia *incoronării*, desfășurată în biserica mitropolitană și oficiată de mitropolit, asistat de alți reprezentanți ai clerului, membri ai sfatului domnesc și curtenii.

Ceremonialul *incoronării*, prin ungerea cu mir de către mitropolit a domnului ales și înmănarea însemnelor puterii – buzduganul și sceptrul (steagul sau alte obiecte de consacrare) – este marcat de influențe bizantine conferindu-i-se caracteristici religioase.

Mari voievozi ai românilor, purtându-și coroana domniei, primită în sumptuoase ceremonii: Ștefan cel Mare într-o broderie de la Dobrovăț (c. 1504); în p. 57: Mircea cel Bătrân, frescă din sec. XVI de la biserica episcopală din Curtea de Argeș

Moștenirea bizantă. 1 în Țările Române, ferit exprimată prin sintagma lui „Iorga, „Bizanț după Bizanț“, ilu rată în formularul diplomatic, în sinonimia insti itilor, în costum (folosirea *granatzei* antia imperială), motivul vulturului bicefal, în oficierea slujbelor religioase, în arhitectură, în pictura religioasă etc., a insulflat dom...or români *ideea imperială*. Astfel se explică titlul de *țar* pentru domni români prezent în *Letopisețul anonim al Moldovei* din însemnarea donatorului *Tetraevangheliarului* de

la Humor: „Binecredinciosul și de Hristos iubitorul țar Io Ștefan voievod, domn al Moldovlahiei“. Titlul de *țar* îl aflăm și pe un manuscris, dat lui Neagoe Basarab, sau în continuarea listei împăraților bizantini cu „țarii“ Moldovei în *Cronica sârbo-moldovenească*.

Încoronarea datează, probabil, de la întemeierea mitropoliilor românești. Ceremonia religioasă, identică în descrierile stolnicului Constantin Cantacuzino sau ale lui Dimitrie Cantemir, cu cele relatate de Gheorgachi, nu a suferit prea mari schimbări în timp.

Dar să urmărim ce se întâmpla în ziua *incoronării*.

În sala tronului, după moartea celui ce domnise până atunci, sfatul domnesc, prin logofăt, desemna pe noul domn și îl ruga să accepte domnia. Acesta rostea un discurs și, însoțit de asistență, se deplasa la mitropolie pentru consacrarea cu sfântul mir a *investiturii*. Mitropolitul, împreună cu episcopii și egumenii marilor mănăstiri, îl aștepta pe domn în fața catedralei. Protocolul cerea ca domnul să urce câteva trepte, iar mitropolitul țării să coboare, cădelnițând, în întâmpinarea lui.

Când se întâlneau, domnul își făcea semnul crucii, săruta *Evanghelia* și crucea întinse de mitropolit. Intrând în biserică, cu capul descoperit, se îndrepta spre altar, oprindu-se în dreptul ușilor împărătești. Îngenunchea pe rând în fața icoanelor iconostasului. Cei doi episcopi, ai Romanului și Rădăușilor, în Moldova, și ai Râmnicului și Buzăului, în Țara Românească, îl luau de braț și-l conduceau pe rând în altar, rotindu-se în pași de dans în jurul mesei sfinte cântând *Isaia dănuiește*. Apoi domnul îngenunchea în fața altarului, cu capul sprijinit de prestol (masă din mijlocul altarului), iar mitropolitul rostea *Molitură de încoronare*. Acest moment al *incoronării* este descris în întregime într-un manuscris aflat la Biblioteca Centrală Universitară din Iași, copiat de Axinte Uricariul, după o traducere mai veche a unei scrieri bizantino-slave, intitulată *Rânduiala ce să face la încoronafia domnilor*.

După ce mitropolitul îl ungea „cu sfântul untdelemn” ca domn și-i săruta creștetul capului, la rândul său domnul, sărutând mâna înaltului ierarh și icoanele din altar, se îndrepta spre centrul naosului. Aici mitropolitul îi puneia pe cap o coroană de aur împodobită cu pietre scumpe și îl apuca de brațul drept, iar postelnicul de cel stâng și-l urcau pe un tron cu trei trepte, așezat în partea dreaptă a bisericii. După primirea „straielor domnești”, domnul se întorcea, călare, la reședința sa, însoțit de mitropolit și de sfatul țării și, urcat „pe tronul domnesc”, primea jurământul supușilor „întru deplină încredere și dreptate și credința lor nestrămutată”.

La Patriarhia din Constantinopol

Din sec. XVI, întronarea în câmp nu mai este atestată, iar în ceremonialul încoronării, în timp, vor surveni schimbări. În primul rând, încoronarea va fi făcută fără... coroană, locul ei fiind luat de „cuca de aur” sau „gugimața”, iar însemnele puterii vor deveni „sangiaca” (steag verde cu semiluna) și cele două „tuiuri” (cozi de cal). Aceste substituiri au loc după amestecul Porții în numirea domnilor Țărilor Române. S-a spus, pomindu-se de la lipsa unor dovezi arheologice, că nici înainte de intervenția otomanilor domnii n-ar fi purtat coroană. Reprezentanții de pe frescele bisericilor, mențiunile călătorilor străini și documente (semnalate de regretata Corina Nicolescu) care atestă că domnii români făceau comenzi pentru realizarea unor asemenea coroane la meșterii din Transilvania infirmă această ipoteză.

Astfel, Ioan Besius (? - după 1563), Johann Sommer (1542-1574) și Martin Literat (1574 - după 1563) relatează despre pierderea coroanei în Moldova după fuga lui Alexandru Lăpușneanu (1561) și porunca lui Despot de a se face două coroane, dintre care cu una s-a încoronat la „sărbătorea Bobotezei”, 6 ianuarie 1563, „cu cele mai mari ceremonii ale acestui neam,

purtându-i-se înainte sceptrul, coroana, sabia și două buzdugane (?) de aur, ..., după ce i s-a pus pe cap coroana... a încălecat și s-a întors purtând coroana pe cap”.

Prima investitură a unui domn român sub supravegherea Porții s-a desfășurat în 1538, la Suceava, în prezența lui Soliman Magnificul și a fost a lui Ștefan Lăcustă. Ea este descrisă în cronicile turcești. După această dată, consacrarea noului domn va fi urmată de confirmarea Porții, repetată, prin trimisul sultanului, în sala tronului, devenită sala divanului - relatată pe larg de Cantemir și Gheorgachi.

Viitorii domni ai Țărilor Române erau desemnați acum de Poartă, la propunerea vizirului, printr-un act scris, iar numirea se făcea de către sultan. Iată cum se desfășurau ceremoniile la Poartă.

Întrunind aprobarea sultanului, candidatul la tron era primit în audiență la vizir cu mare fast. Vizirul îl saluta cu noul titlu de *domn*, iar acesta săruta *caftanul* dăruit, apoi îl

îmbrăca. Sărutând mâna vizirului, cerea protecția sultanului pentru el și capucheia sa la Constantinopol. La reședința acestui agent diplomatic avea loc apoi sărbătorirea noului domn, timp în care imbrohorul vizirului (cel ce răspundea de grajduri) îi aducea un cal frumos împodobit, însoțit de o sută de cavaleri, 24 de ceașci (curieri) călări și patru alergători pedestri, care țineau scările calului. Domnul încăleca și împreună cu alaiul se îndrepta spre biserica Patriarhiei din Constantinopol, unde clerul în frunte cu patriarhul îl întâmpina. I se cântau *axionul* și rugăciunile de încoronare a împăraților bizantini și era uns cu mir. La ieșirea din biserică domnul era preluat de suita otomană, care-l însoțea până la reședință.

A doua zi, urmau felicitările ambasadorilor străini, iar a treia zi i se trimiteau steagul de domnie și două tuiuri. Ceremonialul investiției la Constantinopol lua sfârșit prin primirea domnului la sultan, care îi înmăna cuca. Domnul înainta cu capul plecat până la pământ și părea să se retrăgându-se cu spatele spre ușă. Sultanul îi dăruia, de asemenea, un cal împodobit cu aur și pietre prețioase, un covor cu fire din aur și argint, o sabie și un buzdugan (topuz). După un nou drum la Patriarhie, domnul și boierii care-l însoțiseră porneau la drum spre țară.

Întoarcerea de la Constantinopol este amplu descrisă de Franco Sivori la urcarea pe tronul Țării Românești a lui Petru Cercel (1583) și de Gheorgachi la înscăunarea lui Grigore Calimachi în Moldova (1761). La întoarcere, domnii Țării Românești erau întâmpinați la Giurgiu de delegația boierilor și a banului Craiovei, iar în Moldova, la Galați. Înainte de intrarea în capitalele celor două țări se făcea popas la „saivantul” (cortul) domnului, prilej de închinare a boierilor care-i „sărutau mâna și poala”.

A doua zi după intrarea în orașele de domnie se oficia slujba de încoronare la Biserica Sf. Nicolae Domnesc din Iași sau la Mitropolia din București, cu ritualul religios al încoronării descris mai sus. ■

Mihai Viteazul, frescă de la ctitoria fraților Buzesti de la Căluș (1579)

UN CONCEDIU ÎN 1886

IANCU CERKEZ

- Un domn Sturdza care fuge de orașe • Târgul Neamțului – plin de ovrei
- Nemtenilor nu le plac clopotele de la cai • Regele Carol ne-a luat-o înainte
- Sora Brătienilor în haine de atlas • La Bălțătești – proprietatea lui Știrbey • Toată lumea atacă borșul • Catinca Balș – cocoană mare, în toată puterea cuvântului

Iulie a fost întotdeauna o lună a concediilor. Chiar și acum mai bine de un secol bucureștenii părăseau zăpușeala Capitalei, căutându-și adăposturi mai răcoroase, la Sinaia, Predeal ș.a. După 1878, unii au început să se simtă atrași de briza mării, iar cei cu mai multă dare de mână luau calea străinătății.

În vara anului 1886, Iancu Cerkez s-a hotărât să-și petreacă concediul la mănăstirea Agapia. Licențiat în drept la Paris, înalt consilier la Curtea de Casație și Justiție, om de litere, membru al Junimii bucureștene, prezent și altă dată în paginile revistei noastre (nr. 2/1993), Iancu Cerkez, împreună cu soția, cei doi copii și „unguroaica Maria, care cumula funcțiile de bonă și bucătăreasă”, s-au urcat în acceleratul de Pașcani în ziua de 7 iulie, la ora 23. Au călătorit noaptea „la lumina lunii” și când au „făcut ochi definitiv” se aflau „dincolo de Pufești, pe pământul Moldovei”. Au trecut în goana trenului prin Adjud, Sascut și Bacău și au ajuns la Roman, de unde începea „drumul de fier al Companiei Lemberg-Cernăuți, cu gările în formă de vile cu grădinițe dinainte”.

În gara Mircești, „se suie în tren o doamnă înaltă, brună, însoțită de un domn blond, îmbrăcat cam extraordinar [excentric]. Niște cizme elegante de lac, lungi până aproape de mijloc, un spencer de postav verde, strâns pe talie și încheiat cu un rând de nasturi de metal, o

casquettă mică pe un maldăr de păr blond, mănuși albe și biciușcă; nu știam cărui conținut să atribui acest înveliș. Vreunui student german, vreunui Jäger [vânător], vreunui ofițer străin? Am aflat însă că e un domn Sturdza, care locuiește veșnic la Miclăușeni un palat gotic, că fuge de orașe și că acolo, sustrăgându-se cu totul mijlocului împrejurător, duce o viață fantastică de castelan din veacul de mijloc sau de erou de prin cărți. Mereu în cavalcade și vânători. Această întâlnire originală în acele locuri noi pentru noi ne mărește interesul acestei călătorii”.

Ajunși la Pașcani, călătorii au servit, „la excelentul restaurant al frumoasei gări, un dejun suculent”, după care au tocmit o trăsură și o cărucioară pentru bagaje, continuându-și călătoria spre Agapia. Drumul până la mănăstire, șederea acolo, oamenii pe care i-au întâlnit și excursiile făcute în împrejurimi sunt descrise cu farmec în câteva pagini din jurnalul inedit al lui Iancu Cerkez, pe care am avut prilejul să-l consult cu mulți ani în urmă, prin bunăvoința distinsului academician Constantin Bălăceanu-Stolnici, căruia îi reînnoim vtile noastre mulțumiri. Cu îngăduința domniei sale, am făcut câteva extrase, reproduse în aceste pagini. Precizăm că titlul și subtitlurile, ca și explicațiile între paranteze drepte ne aparțin.

M. ȘTEFAN

Îeșind din Pașcani, ni se întinde înainte o șosea frumoasă ca o panglică. Aceasta e una din minunatele șosele cu care a acoperit tot județul Neamțului d-nul colonel Rosnovanu în timpul prefecturei sale de vreo

cinci ani. A fost destul un singur om energic și cu simțul binelui public ca să transforme un județ întreg. 32 de prefecți așa și fața țării s-ar schimba ca prin minune...

Coborâm, trecem printr-un sat cu mulți țigani și mai departe la dreapta se ridică o serie de clădiri. E o velnită mare [fabrică de rachiu] și fațada nesfârșită, cu nenumărate coșuri, a unui palat, însă ars acum. Dindărăt se

observă o grădină și într-o cută a coastei se ascunde un sat. Sântem la Cristești, moșia prințului Grigore Sturdza.

M.S. Carol a vizitat locul

Trecem Moldova pe un pod de lemn, care a fost bun odată. Odihnim caii la o cârciumă lângă pod, unde un scripcar atacase o horă veselă. E duminică și pe drum e lume multă... Ce ne-a frapat și ce e iarăși caracteristic Moldovei sunt acele brișculițe *ca de jucărie* numite *nadijence*, înhamate cu câte un călușor, care mai sărăcuțe, care mai gătite, și care circulă ușoare pe toate șoselele județului Neamț, cărând țărani, țărance, popi, ovrei, negustori, târgoveți și târgovețe.

Dar să ne reluăm drumul: trecem un crâng de stejari și începem a zări în fund peste dealuri, la o mare depărtare, un vârf de munte. Ni se spune că ar fi Ceahlăul; mai încoace vedem lucind ceva, ni se spune că e mănăstirea Văratecul. Intrăm în Târgul Neamțului, plin de ovrei și compus dintr-o stradă lungă principală; mai întâi sântem obligați să scoatem clopotele de la cai, căci nemțenilor se vede nu le place zgomotul.

La ieșire vedem ruinele Cetății Neamțului și după vreo oră intrăm în mănăstirea Agapia, într-o înfundătură la întâlnirea a două văi formate de vreo trei șiruri de dealuri nalte coperite cu brad de sus până jos. Numai unul e mai pleșuv, Muncelul, în fața mănăstirii; are însă și el un covor de iarbă verde. Mănăstirea e un pătrat închis, cu poartă-turn deasupra și un călugăr olog, portar.

Galerii de lemn vopsit înconjură mănăstirea și pe afară și pe dinăuntru. Cele dinăuntru, cu diferitele lor scări, cerdace sau pridvoare și grilajuri de culoare închisă pe albeața pereților au o înfățișare originală...

La metochul Agapia în Deal, urci ca vreo oră pe poteci de brazi; ajungi mai întâi la doi stejari bătrâni, lângă o stâncă rotundă, zisă Piatra lui Aron. O inscripție săpată cu litere moderne arată că M.S. Carol a vizitat locul.

Legenda pretinde că Aron Vodă, în copilărie, se afla adăpostit la unchiul său, starețul Silvan, din Agapia în deal, unde pe atunci era schit de călugări; că într-o noapte, lipsind din mănăstire, la întoarcere, părintele Silvan i-a aplicat o bătaie bună; că tânărul Aron, rușinat, a fugit și

când s-a întors, s-a întors domn, făcând multe danii și întărituri pentru care și azi, în vale la mănăstire, i se pomenește numele printre fondatori...

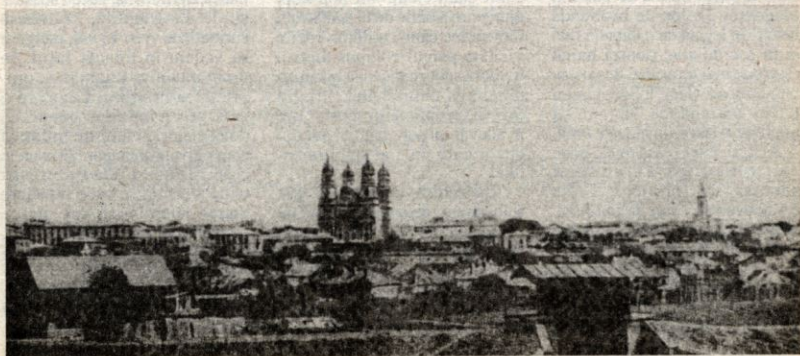
Pe o zi frumoasă (nu prea sânt multe, căci plouă des), mergem să vizităm faimoasa mănăstire a Neamțului. Trecem prin satul Humulești – un faubourg al Neamțului, interesant mie din cauza *Amintirilor* d-lui Creangă din *Convorbiri literare*. Apoi, prin Vânători, urmând mereu valea râului Neamț, din orice parte punctul dominant al privirii e cetățuia [Cetatea Neamțului], ai cărei păreți nalți și turnuri pătrate se ridică peste pădure cam la mijlocul coastei, pe o răpă înaltă și nisipoasă. Prin urmare, versul poetului nu e tocmai exact, căci nu e nici o „stâncă neagră”. Soarele la asfințit pune în relief și colorează detaliurile cetății și crește frumusețea priveliștii...

Maica Negri și păcatul eleganței

Într-o altă dimineată pornim la faimoasa iarăși mănăstire Văratecul (județul acesta pare bogat în asemenea așezăminte religioase). Eram trei și cu conductorul patru, într-o nadijencă trasă de o biată mărtoagă

De pe Dealul Repede, „priveliștea e de toată frumusețea; se vede lașul adunat pe clina lui”

Cetatea Neamțului (p. 60) „se ridică peste pădure cam la mijlocul coastei...”

și în care abia unul putea încăpea bine. Din norocire, cum am zis, drumurile sânt șoseluite. La poartă parcă era bălci. Înăuntru ne atrage privirea multimea florilor dintr-o grădiniță și albeața caselor unde șade maica Negri. Ne urcăm să-i facem cuvenita vizită. Sântem primiți într-un salon mobilat vesel, plin de tablouri, de obiecte frumoase, de soare și de lume. Maica Eughenia Negri, deși numai cu un ochi, vede însă cât cu patru și te captivează imediat. Reprezintă într-un înalt grad tipul acelor călugărițe *grandes dames* care a existat numai în Moldova și va dispărea cu puținele bătrâne care au mai rămas prin aceste locașuri. La Agapia au mai rămas abia două-trei: stareța, maica Cerkez, sora generalului [Mihail Cerkez (1839-1884)], maica Casimir, maica Millo.

Nu mai o singură călugăriță am cunoscut așa, în partea aceasta a țării, Maica Maximila, sora Brătienilor, stareța de la schitul Ostrov, la Călimănești, ale cărei haine de atlas și încăperi numai covoare, mi le aduc din copilărie, ca prin vis, aminte. Căsuța ei stă ascunsă în verdeața insulei, înconjurată de o grădiniță cu cele mai frumoase varietăți de *dălii*.

Maica Negri, cu toată pietatea, nu s-a putut apăra de păcatul eleganței. În loc de broboadă neagră, e legată cu o dantelă fină și în loc de șiac poartă haine răscoite mai femeiești de postav față *mousse*. Ține locul stareței Lazu, bătrână de 90 ani, și împrejurul său se învârtete totul.

Alături, într-o casă mică, unde e azi școala de fete, a murit marea băneasă și prințesă Safta Brâncoveanu, care, lăsând lume și mării, a venit de s-a închis aici. A dăruit, pe lângă moșii, diferite odore prețioase, dar nu le putem vedea, căci biserica e ceruită de curând. Pe din afară e asemenea sulemenită cu portocaliu și dungă albastră. Curtea

O imagine mai puțin obișnuită a Bisericii Trei Ierarhi

mănăstirii n-are forma unui patrat regulat ca la Agapia și casele care o împresoară sânt mai toate numai cu un rând. Afară din mănăstire este un sat întreg de călugărițe cu vreo alte două biserici. Mănăstirea aceasta fiind cea mai mare și importantă și azi conține vreo 500 maici. E așezată la poale de dealuri, la loc mai deschis ca Agapia.

La vreo 20 de minute de aci, calul clant-clant, noi hop-hop, ajungem la băile de la Băltătești, într-un loc cam jos, fără vedere; vizităm parcul compus dintr-o bordură subțire și câțiva brazișori dinaintea unui chalet. Prințul Știrbei, proprietarul moșiei, are în adevăr un parc bătrân, dar din nenorocire nu e al stabilimentului.

Apele însă, se vede că sânt folositoare, deoarece, la sunetul clopotului de prânz, numeroasele mese se ocupă ca prin minune și toți, cu limba în mână, cu șervetul la gât, atacă borșul...

Una din aducerile aminte cele mai plăcute ale șederii noastre la Agapia sânt serile

petrecute la doamna Catinka Balș, soția răposatului Tode-riță Balș. Cicoană mare în toată puterea cuvântului. Una din ultimele reprezentante ale acelei societăți înalte, care a strălucit la Iași prin timpul lui Mihalache Sturdza și Grigore Ghika prin deosebita frumusețe și vioiciune. D-na Balș locuia chiar în interiorul mănăstirii o casă confortabilă ce i-o lăsase moștenire o maică și unde îi plăcea să se adune lumea seara. Veneau mai obicinuit d-na Catia Ghika, cu fetele și cei doi fii ai săi, d-na Balș din Basarabia, d-nul Andrei Millo, d-na Lupu, d-na Tufelcică, mătușa-mea Smaranda, cu fetele, și alții.

Conversația sa atrăgătoare făcea să treacă orele pe nesimțite; știa sumă de anecdote și istorii asupra tuturor personajelor importante din țară și din străinătate și, ce e mai rar, știa să le spună. De multe ori era aproape să sune clopotele pentru serviciul de miezul nopții, când aprindeam fanarul ca să ne întorcem acasă.

Verbul care domină la Iași

După ce sfârșim șederea la Agapia și ne luăm ziua bună de la maica Hermioana, gazda noastră, și de la Natalița, frumoasă surioară de vreo 15 ani, mergem să vedem în treacăt Iașul. În drum întâlnim Ruginoașă, proprietatea prințului Cuza, cu o casă, pe cât îmi aduc aminte, cu două etajuri și ferestre în formă cam ogivală și un parc în spatele casei; Târgul Frumos, Strunga unde și acum se vede o pădure mare; sperăm că nu mai e populată de „cei cu pușca lungă”, cum zice balada d-lui Alecsandri și că vizitatorii apelor minerale de acolo își pot lua băile în tîcînă.

La Iași, sau că nu a plăcut strămbul, sau că a fost vreo autoritate mai energică care a

impus regula, căci nu s-au clădit casele pocit și neregulat ca în București. Stradele sânt drepte, cele mai multe așternute cu asfalt și bordate cu trotuare excelente. Pe strada principală, care-i zice Lăpușneanu, circulă mereu: claf-claf, prea elegante droșci cu un cal și doi, conduse de birjari muscali. Un alt contrast cu Bucureștiul, unde la fiecare 2-3 case găsești o cafenea, o berărie sau o cârciumă puturoasă, în Iași, prea puține. Ovreei nu prea pierd banii pe beutură. Asemenea nu te asurzesc dimineața, ca în Capitală, acele sălbaticе strigăte ale oltenilor precupeți. N-am auzit strigând decât poame și apă. Vânzătorii acestui element poartă pe umeri în curmeziș un fel de jug sau cumpănă de lemn de care atarnă cofele.

O altă stradă frumoasă și cu vedere plăcută asupra dealurilor de la Repedeș e strada Păcurarii, care domină gara, căci orașul e așezat cam pe o clină. Repedeș constituie fundul perspectivei mai tuturor stradelor: cotind colțul frumoasei case unde e cofetăria Tufli și unde seara staționează lumea elegantă, apuci pe strada numită Carol – largă, dreaptă, pavată excelent, bordată numai de grădini, case și vile boierești.

Din nenorocire însă, timpul verbului care domină la Iași e timpul „a fost”. Acea casă mare unde sânt astăzi Belle Arte, a fost a Ghicilor, palatul celălalt, pe dreapta, a fost al Cosadinilor,

celălalt al unui Sturdza, casa cea mare din oraș, unde e azi Banca Națională, a fost asemenea a Ghicilor și așa mai departe. Școala militară ocupă un palat restaurat, prea frumos, mai departe, pe stânga, e o grădină publică cu un monument urât, compus din patru lei colorați și o piramidă, deasupra cu inscripția „Augustilor monarhi” etc. Apoi vine o cazarmă frumoasă și după ce treci toată această serie de case frumoase și grădini, începe Aleul Copoului. Ce diferență cu intrarea Șoselei și cu capul Podului Mogoșoaiei, compus numai de simigierii barbare și cârciume infecte înconjurate de vagabonzi și ungureni.

Iașul a conservat mai multe urme care-l leagă cu trecutul. Palatul administrativ, în formă de semicerc, restaurat acum, în față statuia impozantă a lui Ștefan cel Mare în bronz auriu, pe un soclu de marmură roșie; biserica Tresfete, mică dar toată în piatră săpată (se restaurează), se află într-o curte înconjurată de șiruri de case și la stradă un turn înalt cu ceasornic; Mitropolia, probabil cea mai mare biserică a Regatului, prefăcută din nou, îmbrăcată în stuc și poleială și zugrăvită de bătrânul pictor de biserici Tattarescu. În față sânt casele mari ale familiei Rosnovanu și cam prin dos imensele dar dărăpănate case ale lui Mihalache Sturdza, astăzi ocupate de printrul Grigore. Palatul Universității, cu un gang ca o

poartă de cetate, pe unde coboară strada la gară. Casele unde se află cancelariile așezămintelor Sf. Spiridon și spitalul cu o curte vastă și o poartă cu armele domnului Moruzi. Mai departe, turnul nalt și zidurile vechi și mari ale mănăstirii Goliei. Sânt însă și cartieruri infecte pe jos pe la Bahlui, pe la strada care se cheamă, mi se pare, Târgul Cucului sau al Vechiturilor, numai ovreei și trențăroși.

Ca să mergem sus în Deal la Repedeș, luăm o șosea unde praful este poate de o palmă și înaintăm printre vii înconjurați de un nor, ca zeei. Întâlnim o vilă prea frumoasă și cu o vedere admirabilă, poartă numele de Villa Grier. Sus la Repedeș e un stabiliment de hydrotherapie. Priveliștea însă e de toată frumusețea; se vede Iașul adunat pe clina lui, Miroslava mai spre stânga, ondulațiile spre Prut și, în fund de tot, un punct alb, lucind în zare, care, ni se spune că e Stânca, moșia familiei Rosnovanu.

După o scurtă și plăcută ședere de trei zile în fosta capitală a Moldovei, pornim înapoi. La Mărășești, seara, trenul nostru lovește un vagon de mărful în gară, vagonul s-a spart, capetele călătorilor însă au scăpat, unele intacte, altele, precum și al subscrisului, contuzionate, dar chip nesparte. Și a fost atât... ■

(Vă urma)

SUNTEȚI PREGĂTIȚI?

Doar două luni de zile ne mai despart de noua ediție a concursului *Magazin istoric*. În numărul din luna septembrie, 1998, prima serie de întrebări a concursului

MAREA UNIRE – 80

Bibliografie: colecția revistei din anii 1990-1998.

Regulamentul de desfășurare și premiile concursului – în *Magazin istoric*, nr. 9, septembrie, 1998.

Asigurați-vă, din timp, procurarea lui!

Aleksandr II

Țarului Aleksandr II îi plăcea să se plimbe seara, prin Piața Senatului, în uniformă de ofițer. Odată i-a ieșit în cale o doamnă ce i-a trezit interesul. A abordat-o, s-a recomandat - doar ofițer, bineînțeles - și a aflat că era văduva unui colonel. Din vorbă în vorbă, ea i-a sugerat că l-ar primi cu plăcere în vizită, acasă la ea, dar numai pe ușa de serviciu. Ceea ce pe ofițer nu l-a deranjat deloc. Oricum nu vroia să fie recunoscut. Zis și făcut. Într-o seară a căutat adresa, a ajuns în fața casei și a văzut o slujnică spălând scările. A întrebat-o cum poate ajunge la d-na colonel și femeia i-a răspuns: „Aici, boierule, dar grăbește-te. Acuși, acuși vine țarul!”

Evident, Aleksandr II a șters-o englezește.

*

Un ofițer beat era de serviciu la Amiralitate. Împăratul Pavel I a poruncit să fie arestat.

Pavel I

- Conform regulamentului, înainte să mă arestați, trebuie să mă schimbați din post, le-a atras atenția ofițerului.

- Deși e beat, își cunoaște serviciul mai bine decât mulți alții treji, a comentat împăratul și l-a înălțat în grad pe chefliu.

*

Un boier îi cerea unui mujiu vești despre moșia proprie, pe unde el nu mai trecuse cam de multșor.

- Și ia zi, câți prostovani mai sunt pe acolo, tot câți erau înainte?

- Nu, nu, boierule - a răspuns țăranul - când locuiati dv. acolo erau mai mulți.

*

Împărăteasa Ecaterina cea Mare stătea întinsă pe divan și asculta raportul secretarului de cabinet, prințul Feodor Uhtomski. Părea a fi foarte atentă. Dar brusc l-a întrerupt pe prinț, chiar în mijlocul cuvântului, și i-a poruncit să învârtască cheia în ușă. După ce acesta a executat ordinul, țarina și-a întins spre Uhtomski buzele-i fremătând de dorință și i-a spus pe un ton cochet:

Ecaterina II

- Ce nas minunat poți să ai...

În aceeași zi, Potiomkin, favoritul oficial, îi atrăgea atenția celui nou:

- Se pare că știi unde să-ți bagi nasul, prințe...

Și, jignit, Potiomkin i-a depus împărătesei cererea de a pleca în misiune la Novgorod, pentru inspectarea trupelor. De atunci grațiile împărătesei, cunoscută

pentru sângele-i fierbinte, s-au vărsat cu generozitate asupra proaspătului favorit.

*

Contele Orlov, căpetenia jandarmilor, îl însoțea peste tot pe țarul Nicolae I. Odată, în calească, Orlov a ațipit și a căzut peste țar. Nicolae I s-a supărat, la care jandarmul-șef i-a replicat:

- În vis, înălțimea Voastră, suntem egali cu toții. Nu există țari.

*

Un soldat a cumpărat de pe stradă o plăcintă și în umplutură a găsit o cârpă. Infuriat, soldatul a strigat la vânzătoare:

- Ce dracu femeie, ai pus cârpe în plăcinte?

- Ei na acum, n-oi fi vrând pentru o copeică să pun catifea? i-a răspuns vânzătoarea.

*

Prezent la Congresul de la Viena, din 1814, prințul Narișkin l-a întrebat pe Talleyrand (cu care era, de altfel, un fel de rudă de a șaptea spiță, printr-o contesă germană):

- Unchiule! Spune-mi, te rog, de fapt de ce a venit Napoleon în Rusia?

Pe un ton glacial, fără să se întrerupă din jocul de cărți, ministrul francez de externe i-a răspuns:

- Din pasiunea lui pentru călătorii, prietene, din pasiune.

*

După bătălia de la Moscova (decembrie 1941) toată lumea spera că în curând se va termina războiul. Dar pe cine să întrebi cât va mai dura? Cine să știe cel mai bine? Dacă nu mareșalul Jukov? Dar nimeni nu îndrăznește să-l abordeze. Atunci mai mulți l-au rugat pe șoferul lui să o facă. Acesta a prins un moment când erau singuri în mașină și tocmai când se pregătea să deschidă gura, l-a auzit pe Jukov oftând.

- Of, când o să se termine și războiul ăsta...

*

Prințul Menșikov și generalul Ermolov, doi cunoscuți oameni de spirit ai vremii, făceau deseori deliciu celor de la Curte cu limbile lor ascuțite. Aflat în Franța, într-o misiune, prințul i s-a plâns generalului că slujile i-au rătăcit briciul și nu s-a bărbierit de trei zile.

- De-asta te plângi? i-a răspuns Ermolov. Scoate-ți limba și bărbiereste-te.

Nicolae I

Talleyrand

Jukov

clio
zâmbeste
po-russki

BUCUREȘTI, MAI 1857.

SE APRIND PRIMELE

LĂMPI CU PETROL

DIN LUME

- În laboratorul farmacistului Curtii Domnești
- La Ploiești, cea dintâi rafinărie din istoria tehnicii
- Producția românească de petrol din 1857, prima înregistrată oficial pe plan mondial

Omul a simțit întotdeauna nevoia de lumină.

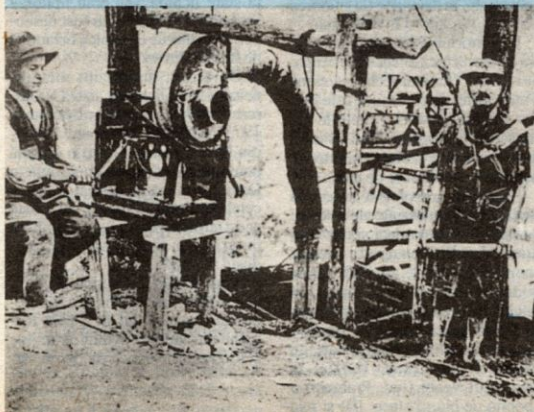
De la cele dintâi scântei ale focului primitiv și până la ultrasofisticatele sisteme de iluminat din acest final de mileniu, lupta cu întunericul a marcat un lung drum de descoperiri și invenții.

Între ele, multă vreme prioritare au fost cele legate de folosirea uneia dintre cele mai mari bogății naturale ale Pământului – petrolul.

O istorie a petrolului este, deci, și o istorie a ascensiunii omului spre lumină, spre civilizație.

Vom prezenta, în acest număr, și în altele viitoare, câteva pagini din istoria românească a petrolului, cu priorități mondiale în prelucrarea și valorificarea acestei neprețuite surse de energie.

Puț de petrol la Câmpina, în a doua jumătate a sec. XIX

Să începem călătoria noastră în trecutul petrolului românesc cu... un popas în laboratorul farmacistului Steege (în alte surse Hege) al Curtii Domnești din București. Ne aflăm în 1856. Împreună cu profesorul de chimie Alexe Marin și comerciantul Teodor Mehedințeanu încearcă să găsească o nouă substanță pentru iluminat. Până atunci se foloseau – pe lângă „clasicile” lumânări – un lichid provenit din sisturi bituminoase sau uleiul de rapiță, ori de nucă, undelemnul inferior ș.a. Acestea nu erau însă practice. Produceau fum, un miros greu și se congelau, fiind deci dificil de utilizat.

Iluminatul stradal se făcea, la 1853, cu lămpi cu lumânări de seau. G. Potra (*Din București de ieri*, București, 1990, vol. I) arată că în capitala Munteniei erau 708 lămpi, dintre care 13 ardeau (până la ora 2 noaptea), la Palatul Domnesc.

La îndemnul profesorului Marin, cercetările s-au concentrat asupra unor mostre de țitei, adus din puțurile de la Păcureți. În alambicul în care farmacistul distila esența de flori și plante, a fost încălzit acest petrol brut și au avut surpriza să constate că rezultase un lichid deschis la culoare care, într-o lampă, ardea cu mult mai bine decât celelalte substanțe.

Astfel s-a născut petrolul lampant, dintr-o experiență unică pe continentul european. Fără să știe unii de alții, cu un an mai înainte în 1855, la Pittsburg – S.U.A., un anume întreprinzător Kier obținuse și el, printr-un procedeu asemănător, petrol lampant.

Tot în 1856, T. Mehedințeanu obține, la o licitație organizată pentru iluminatul Bucureștilor, dreptul de a desface în oraș noul său produs. Era mai ieftin: 335 lei pe an și lampă, față de 600 lei, cât pretindeau cei care foloseau uleiul de rapiță sau de nucă.

Astfel Bucureștii devin *primul oraș din lume iluminat cu petrol obținut din țitei*, contractul fiind semnat – după cum consemnează Theodor Foșenescu și Tudor Dobrescu în capitolul *Petrolul*, din *Enciclopedia României*, vol. III, București, 1939 – la 8 octombrie 1856. Primar era Simion Marcovici, caimacam Alexandru Ghica, vornic Costache Ghica, iar agă Dimitrie Ghica.

În mai 1857 au fost instalate primele 16 lămpi cu petrol.

Cu câteva luni mai înainte, în martie 1857, a avut loc pe pământ românesc o altă premieră mondială: construirea celei dintâi rafinării, „fabrică de gaz”, la Râfov, lângă Ploiești. După unele surse ea s-ar datora aceluiași Teodor Mehedinteanu, după altele (Constantin M. Boncu, *Contribuții la istoria petrolului românesc*, București, 1971, lucrare pe care o vom mai cita în cursul lucrării noastre în timpurile petrolului românesc) ar fi fost construită de Marin, fratele lui Teodor.

Oricum, fapt este că în primăvara lui 1857, rafinăria de lângă Ploiești a fost pusă în funcțiune, și ea distila anual 271 tone petrol brut.

În fine, zăbovind la cota anului 1857, să reținem încă o prioritate mondială românească: prima înregistrare oficială a unei producții de petrol. O consemnează lucrarea *The Science of Petroleum* (Știința petrolului) vol. I, Oxford University Press, London – New York – Toronto, 1938: „The first recorded production of crude petroleum was in 1857, when Romania had an output of 275 tons”. (Prima producție de petrol brut a fost înregistrată în 1857, când România a obținut 275 tone).

Începea atunci, în urmă cu 141 de ani, un nou capitol în cronică petrolului românesc, îmbogățită în deceniile următoare și în secolul nostru cu noi și noi realizări și contribuții, care vor conferi României un loc de prim rang în ansamblul țărilor producătoare și prelucrătoare de petrol.

Dar, până la acel an de răscruce, 1857, această cronică înregistrase alte și alte pagini. Să le rafsoim și noi, ghid fiindu-ne amintite *Contribuții...* ale cercetătorului Constantin M. Boncu, precum și alte lucrări și publicații de specialitate. Cuvântul petrol vine din latinescul *Oleum petrae* (ulei de piatră), consemnând originea sa (în germană Erdöl – ulei de pământ). În românește se mai numește țitei sau păcură. Este un mineral lichid, de culoare brună verzui, verzuie deschisă sau chiar incolore.

În vechime, petrolul brut oxidat, care se găsea la suprafața Pământului, era cunoscut sub numele de catran sau bitum. Exploatarea se făcea în puțuri puțin adânci. Era știut

Miniglosar

Bitum – produs negru, obținut prin oxidarea la cald a reziduurilor de petrol; este întrebuințat în construcția drumurilor, ca material izolat în construcții și în industria electrotehnică, în fabricarea unor lacuri.

Rafinare – proces tehnologic prin care se îndepărtează impuritățile din unele substanțe, în scopul îmbunătățirii calității lor, folosind diferite metode (distilare fracționată, tratare cu agenți chimici, cu absorbantți, cu solvenți selectivi etc.).

Păcură – fracțiune reziduală, rămasă de la distilarea petrolului, cu aspect de lichid vâscos, negru sau brun-închis; se întrebuințează drept combustibil și ca materie primă din care se obțin motorină, uleiuri ș.a. În vechime, în Țările Române, păcura se obținea prin mijloace rudimentare. Țiteiul era depozitat vara în gropi și expus căldurii soarelui și bății vântului, îndepărtându-se astfel fracțiile mai ușoare, solubile. Câteodată, se dădea foc petrolului, pentru arderea acestor părți mai ușoare.

În sec. XVIII, în București, iluminatul Palatului Domnesc, al mănăstirilor, al instituțiilor mai importante se făcea cu *masalale* cu păcură. În anumite ocazii (serbări, primiri de înalte oficialități etc.) noaptea în București se punea pe unele uliți butoaie cu păcură aprinsă. Așa s-a întâmplat – notează G. Potra – la 6 iulie 1812, când, la Herăstrău, s-a dat o mare serbare în cinstea generalului Engelhardt și a împuterniciților sultanului la tratativele de pace ce aveau să aibă loc la București.

Masala – torță, faclă sau lumânare lungă și groasă, alcătuită din sfori unse cu rășini sau păcură, care se purta aprinsă (mai ales la unele procesiuni) sau era folosită la iluminat. Cel ce o purta se chema *masalagiu*. Ion Ghica, într-o scrisoare către V. Alecsandri (*Băltărețu*, datată Londra, 15 august 1884), evocă o „butcă” (trăsură) „care cobora la vale spre curtea banului Ghica, urmând la pas după un țigan desculț și zdrențaros cu o masala mare pe spinare”. În curtea banului, „aproape de scară, stau o mulțime de masalale înfipite în pământ, cu masalagii roată pe lângă ele”. În fine, când boierii au plecat de la acea întâlnire conspirativă „pe când ieșise cloșca pe cer”, ei „întrau, unul după altul, în butcile lor, fiecare precedată de două masalale”.

Șist – rocă a cărei proprietate este de a se desface în plăci subțiri sau în foi paralele (ex. ardezia), datorită creșterii mineralelor sub influența presiunii.

de asirieni, babilonieni, chinezi, chaldeenii, egipteni, fiind folosit în construcții, în navigație (la smolirea corăbiilor), chiar și în medicină.

Pe teritoriul țării noastre petrolul era cunoscut încă dinainte de ocupația romană. Cea mai veche mențiune a unor astfel de zăcămintele este însă din vremea acestora – focurile nestinse de la Lopătar, jud. Buzău, unde ardeau gazele emenate de depozitele petrolifere de aici.

Săpăturile arheologice au scos la iveală dovezi materiale ale folosirii petrolului de geto-daci și daco-romani. La Poiana (jud. Galați, sec. IV – î.e.n.), au fost găsite podoabe din bitum și argint; la Sucidava, o cană romană cu urme de bitum (sec. II e.n.); la Tomis – mai multe ulcele împregnate cu bitum și sulf (sec. II-III); la Târgșorul Vechi (jud. Prahova) o „bobiță de bitum” (sec. III) și mai

multe vase care, susțin specialiștii, serveau pentru păstrarea petrolului în stare lichidă, sau erau lipite cu smoală. Și la Histria au fost descoperite resturi de ceramică bizantină cu bitum, din sec. VI.

De altfel, după cum menționează C.C. Giurescu și D.C. Giurescu (*Istoria românilor*, București, 1975), „păcură, termenul însuși din latinul *picula* – este o dovadă peremptorie că ea era cunoscută în Dacia romană și numai aici; în celelalte limbi romane nu există acest termen, pentru bunul motiv că nu exista, în țările respective, produsul aferent”.

Vom urmări, în numărul viitor, alte mărturii ale exploatarei și întrebuințării petrolului în Țările Române din vremea evului de mijloc și începuturile epocii moderne. ■

(Va urma)

Ioan LĂCUSTĂ

În**exclusivitate****SIR WILLIAM DEAKIN -****ISTORICUL CARE A FĂCUT ISTORIE**RADU R. FLORESCU,
Boston College, S.U.A.

William Deakin este un nume cunoscut cititorului român. Revista Magazin istoric a publicat trei episoade din cartea sa The Embattled Mountain (Meterezele muntelui; nr. 9-11/1972), în care relatează experiența celor zece luni petrecute alături de partizanii iugoslavi, la cartierul general al lui Tito. William Deakin a fost prezent și la București, la Congresul internațional de științe istorice, în august 1980, ca vicepreședinte al Comitetului internațional de istorie a celui de al doilea război mondial.

Profesorul Radu R. Florescu, care l-a cunoscut îndeaproape, ne-a încredințat un cald portret al lui William Deakin.

• În atenția lui Churchill • O jumătate de milion de cuvinte • Întâlnirea cu Tito • La Cairo, cu SOE • Ca un roman polițist • O poveste tipic oxfordiană

Vechiul foc se stinsese

Este greu să vorbești în mod imparțial despre Bill Deakin, istoricul. Ca director la Wadham, mi-a fost examinator și mi-a condus teza de licență. Ca director al Colegiului St. Antony din Oxford m-a invitat să țin seminarii privind istoria României. Iar ca prieten, el și soția sa, de origine română, Pussy Nasta, m-au ajutat în cariera mea. Sarcina este dificilă pentru că Bill, istoricul și cercetătorul, s-a impus în multe alte roluri: militarul, care a făcut parte din SOE, diplomatul cu legături politice cu Churchill și Tito, administratorul de colegiu și colecător de fonduri. El merită o monografie (precum Talleyrand al lui Duff Cooper) pentru a limpezi multiplele-i vieți.

Axată pe istorie, pregătirea sa a fost printre cele mai bune pe care Marea Britanie le putea oferi. A studiat la Westminster când acesta rivaliza cu Eton, între cele mai bune

școli publice englezești. „Student” la Christ Church de la Oxford (doar membrii „Casei”, familiarizați, asemenea mie, cu mediile universitare locale tradiționale înțeleg sensul titlului aparent fără pretenții), a dobândit onorurile supreme ale principalei școli de istorie din țară, cea de istorie modernă (1934). A câștigat un premiu în istorie (Mary Preston Read), a devenit cercetător asociat și asistent la Wadham (1936-1949), găsim timp să studieze cu Mathiez la Sorbona, să urmeze cursurile Universității din München în perioada ascensiunii lui Hitler la putere.

La fel ca toți intelectuali englezi, a făcut un stagiu în Italia, care l-a transformat într-un lingvist desăvârșit. Calități atât de neobișnuite l-au adus în atenția lui Churchill, probabil prin intermediul lui Keith Feiling, în vara anului 1936, pe când viitorul lider din perioada războiului era membru în subcomitetul pentru apărarea anti-aeriană. Churchill locuia cu soția sa,

Clementine, la Chartwell, în Westham, Kent, o fermă pe care o cumpărase în 1922. El avea nevoie de un istoric să îl ajute să parcurgă și să organizeze imensul material pe care îl adunase pentru cele patru volume ale biografiei strămoșului, ducele de Malborough. Putem aprecia eficacitatea lui Bill care acționa ca un tutor al unui om ce avea talentul unui ziarist, dar nu și disciplina riguroasă și metodologia cerute unui istoric. Practic, Bill trebuia să interpreteze și să explice pasajele dificile din izvoarele primare. Bill și Churchill începeau lucrul dimineața devreme, în dormitor, și încheiau noaptea târziu. Apoi, învățând lecția, Churchill a dictat versiunea finală a textului. „Erau datele mele - spune Bill - dar el le vedea ca un politician. Schița mea era un cadru. Ea i-a declanșat imaginația”. Bill, asistentul de istoria Angliei de la sfârșitul secolului XVII și începutul secolului XVIII, a avut rolul preponderent în pregătirea lui

Churchill ca istoric. Aportul lui a fost mult mai mic când l-a ajutat pe Churchill să scrie jumătatea de milion de cuvinte a cărții *History of the English Speaking People* (Istoria popoarelor de limbă engleză), pe care a dictat-o înainte de 1939, când era Prim Lord al Amiralității (cele cinci volume au fost întrerupte de război, fiind terminate abia în 1956). Bill mi-a lăsat impresia că a vizitat mai rar Chartwell și că a avut un impact mai mic atunci când Churchill redacta cele șase volume ale lucrării *History of the Second World War* (Istoria celui de al doilea război mondial). Primul volum – *The Gathering Storm* (Furtuna care se apropie) – a fost publicat prima oară în 1948. Deși fostul prim-ministru a acceptat corecturi pe text, Bill remarca cu tristete: „vechiul foc și energia în manevrarea unei mari cantități de material, acum împrăștiate în jurul patului, se duseseră”. Bătrânul om politic, obosit, nu mai era capabil „să găsească ritmul compoziției inițiale, care fusese fixat în anii Malborough”.

Cuibul de viespi

Bill, care l-a vizitat mai rar pe Churchill până la moartea lui în 1965, putea încă să-i smulgă un zâmbet când, stând împreună în birou, l-a întrebat pe fostul său elev: „Câte milioane de cuvinte credeți că au fost dictate în această cameră?”. Răspunsul – dovedind cinismul lui Churchill – a venit cu altă ocazie, când Bill l-a ajutat să ridice un gard în grădină: „ce crezi, aceste cărămizi vor fi excavate ca o relicvă a Angliei epocii lui Baldwin?” (prim-ministru al Marii Britanii, al cărui miopism față de ascensiunea Germaniei naziste între 1935-1937 a fost foarte criticat).

Nu începe îndoiială, că relația intimă stabilită între Churchill și istoricul Deakin în acei ani de început a avut un impact asupra deciziei lui Churchill de a sprijini pe partizanii lui Tito și a-i abandona pe ceticicii lui Mihailovici, în 1943, și apoi pe regele Petru și guvernul de la Londra. Să urmărim cariera lui Bill din momentul în care a intrat

în SOE (Londra, 1941), transferul la Cairo, în 1942, saltul cu parașuta în Muntenegru, pentru a stabili un contact cu Tito, în mai 1943, cele 10 luni de experiență periculoasă, când tancurile lui Hitler au încercat să-i încercuiască pe partizani pe Muntele Durmitor (doar 10 000 dintre cei 15 000 au reușit să își croiască drum spre Bosnia de Vest); legătura lui Bill cu misiunea lui Fitzroy Maclean la Tito, predarea forțelor italiene ale mareșalului Badoglio la Split (septembrie 1943), întâlnirea cu Churchill la Cairo (decembrie 1943), când Bill a alcătuit „rezumatul ostil” care a jucat un rol decisiv în rupțura cu etnicii lui Mihailovici, inițial recunoscuți de către guvernul britanic; trimiterea lui Bill la Cartierul general al lui Tito (SOE fusese numit acum forța 033), alăturarea lui echipei lui Harold McMillan în Italia, cu gradul de colonel (1944), având sarcina să aleagă ținte strategice pentru Forța aeriană anglo-americană din Balcani, numirea lui ca prim secretar al Ambasadei britanice din Belgrad (1945). Toată această puternică dramă a „istoriei în devenire” a afectat în mod inevitabil gândirea unui istoric, lucru pe care Bill l-a admis cu promptitudine în prefața la *The Embattled Mountain*, când a afirmat că nu a tratat subiectul cu „imparțialitate olimpică”.

Cred că o altă influență asupra gândirii conservatoare în esență a lui Bill a exercitat-o Pussy Nasta, cea de a doua soție, pe care a întâlnit-o la Cairo în 1942, o persoană deosebit de dinamică. Cele mai importante cărți ale lui Bill îi sunt dedicate. Oponență a Gărzii de Fier și a lui Antonescu – asemenea tatălui ei, ziarist, care a scris sub pseudonim (Liviu Popescu pentru ziarul *Adevărul*) – Pussy mi-a povestit că a scăpat din România în 1941, cu ajutorul lui Băzu Cantacuzino, cunoscutul pilot, prin Iugoslavia și Ungaria, ajungând apoi la Cairo, unde a lucrat ca expert SOE pentru România. Cel de al doilea fiu al lui Bill, Nicholas, profesor de științe la Universitatea din Birmingham, mi-a scris că odiseea lui Pussy ar fi servit ca sursă

de inspirație pentru best-seller-ul Oliviei Manning, *Balkan Trilogy*, deși Pussy neagă acest lucru. În orice caz, atmosfera de la cartierul general SOE din Cairo – admirabil prezentată în romanul lui Artemis Cooper și descrisă mie de regretatul Lord Killearn, al cărui tată a fost ambasadorul britanic la Cairo în acea vreme, era un cuib de viespi și de intrigă, aflat doar teoretic sub conducerea conservatorului Lord Selborne (al cărui fiu, azi decedat, Edward Palmer, mi-a fost unul dintre cei mai buni prieteni la Christ Church College; luna de miere mi-am petrecut-o la proprietatea lui). Lipsa de autoritate a Londrei asupra secției SOE din Cairo devine evidentă atunci când rememoram rolul predominant jucat de cel care mi-a fost examinator la proba pentru titlul de B. Litt. în istorie, Hugh Seton-Watson. Acesta era un om de stânga, al cărui prestigiu ca specialist pe problemele balcanice se baza în întregime pe reputația câștigată de tatăl său, R.W. Seton-Watson, încă înainte de primul război mondial.

O instituție americană

Este mai ușor acum de înțeles de ce Bill, istoricul, a fost atât de reticent să scrie cartea despre lupta partizanilor iugoslavi sau pe cea despre activitatea SOE în Balcani. Era perfect conștient de toate acestea atunci când a scris *The Embattled Mountain*, 20 ani după ce avuseseră loc evenimentele. Dincolo de experiența sa de 10 luni alături de partizanii lui Tito, Bill a căutat să extindă cercetarea pentru a acoperi toate operațiunile militare din Iugoslavia, pe baza relatărilor altor membri ai SOE, precum colonelii Bill Bailey și D.T. Hudson, ambii atașați cartierului general al lui Mihailovici, și a documentelor germane și italiene capturate.

Potrivit lui Bill, *The Embattled Mountain* era un preludiv impresionist la un studiu care să incite curiozitatea și să servească drept imbold pentru controverse mai largi, ce sigur ar fi urmat. Lucrarea este mai utilă celui ce cercetează

fenomenul atunci când Bill descrie evenimentele la care a fost martor. Este controversată unde Bill începe să scrie ca un istoric ce interpretează probleme politice mai largi din punctul său de observație limitat. Bill a devenit apoi un bun specialist în problemele iugoslave, deși spre deosebire de Hugh Seton-Watson, nu avea pregătire ca specialist în sud-estul european. Poate că în vâltoarea războiului i-au scăpat câteva nuanțe subtile privind una dintre cele mai complicate zone din Balcani (nu vorbea sârbo-croata în acea vreme).

În plus, prin chiar natura muncii de informații, documente importante lipseau. În schimb, Bill a scris o carte remarcabilă, împreună cu G.R. Story, un coleg de la St. Antony, care a cules aprecieri unanime din partea criticii. *The Case of Richard Sorge*, povestea unui spion german comunist în Japonia, în vremea celui de al doilea război mondial, care a fost executat. Cartea se citește ca un roman polițist, dar se bazează pe importante izvoare germane și japoneze.

Nu pot să închei această scurtă prezentare fără un cuvânt despre Bill, istoricul de la St. Antony, pe care l-am urmărit personal, în 1962. A fost o poveste tipic oxfordiană cea a magnatului francez din Adea, Antonin Besse, care a făcut nenumărate încercări pentru a dona 1 500 000 lire sterline, o sumă importantă pe atunci, pentru un colegiu de la Oxford sau pentru întemeierea unuiu nou. A fost nevoie de doi ani, de doi cancelari (Stallybrass și directorul colegiului meu, John Low) și de decanul de la Worcester, Masterman, pentru a convinge Congregația să accepte darul. Alegerea lui Bill ca „director”, încrederea completă a lui Besse (un mare admirator al lui Pussy Nasta) în viziunea lui și „spiritul său de aventură” i-au permis lui Deakin să transforme

Își va afla oare războiul de partizani din Iugoslavia istoric - se întreba Deakin

un modest convent anglican de pe Woodstock Road în prima instituție în stil american, în care se punea accentul pe studiile privind anumite zone - între care Rusia și Europa de Est - total neglijate la Oxford în acele zile. Accentul cădea pe istorie și, potrivit lui Bill, pe prelungirea acesteia, științele politice. Încet-încet, Bill și Pussy au atras în jurul lor o echipă formată din oameni ale căror serii au marcat domeniile respective de cercetare: Theodor Zeldin (Franța), Michael Kaeser și Constantin Brâncoveanu (România), Harold Shukman, George Katkov (Rusia), Harry Willits (Rusia și Polonia). Au fost apoi visiting fellows: foști partizani iugoslavi Vlada Dedijer și Milovan Djilas, prietenul nostru Dennison Rusinow. Iosif Korbelt, tatăl lui Madeleine Albright (Cehoslo-

vacia) Roger Owen, acum la Harvard (Middle East), Richard Pipes, atât de cunoscutul istoric al Rusiei și fost consilier în consiliul securității naționale în vremea lui Reagan, Gabre Zewde Selassie (Etiopia). Îmi aduc aminte cu plăcere de vechea sală de mese, cum beam acasă la Bill, împreună cu un lama tibetan, Hugh Gaitskell, liderul partidului laburist, și cu savanți precum prințul Dimitri Obolensky, R.H. Butler, generalul Alon din Israel și talentatul filosof al istoriei, care s-a sfârșit din viață, Sir Isaiah Berlin, care l-a ajutat pe Churchill să își scrie memoriile și pe care Roosevelt l-a confundat odată cu compozitorul Irving Berlin.

Stimulentul intelectual al unor asemenea întâlniri era extraordinar, mult mai puternic decât îl prezenta o duzină de cursuri, pe care, oricum, Oxfordul o descu-raja. Colegul meu, profesorul Owen, de la Harvard, a primit un răspuns revelator atunci când l-a întrebat pe Bill care era modelul său pentru St. Antony. Lui Bill îi plăcea at-

mosfera neprotocolară de la colegiu și, în particular, viața socială, în genul focurilor de tabără ale partizanilor, când, în ravinele și pădurile din Bosnia și Muntenegru el și partizanii puteau aborda, în ciuda barierelor limbii, orice subiect și în special viitorul Iugoslaviei.

Același dinamism

Când mă aflu la St. Antony, în 1962, Bill își termina masivul volum (818 pagini), în trei părți, *The Brutal Friendship 1942-1945* (Prietenia brutală 1942-1945), axându-se pe relația, ce înregistra tot mai multe dificultăți, dintre Hitler și Mussolini, fiind ajutat pentru problemele tehnice de Marry Worthington, secretara sa de la St. Antony, acum doamna Rusinow. Și de data aceea, era conștient de „munca de pionierat”,

în așteptarea unei biografii definitive a lui Mussolini. Bill, ca istoric al epocii contemporane, suporta nu numai critica colegilor săi, dar și a supraviețuitorilor regimului fascist. Spre deosebire de *The Embattled Mountain*, de data aceasta documentația – în mare parte confiscată de către Aliți din Germania și Italia; pe măsura înaintării armatelor către nord – era enciclopedică și cartea, dincolo de lungimea ei, a căpătat aprecieri favorabile. Bill mi-a spus să nu îmi pierd vremea cu altă carte a sa – *Istoria lumii comuniste* – un text didactic, pentru studenți, scrisă împreună cu Harry Shukman, în 1956. Era mult mai mândru pentru că organizase primul Seminar important despre *Rezistența europeană în Europa în vremea celui de al doilea război mondial* (1962). Bill a prezentat și el un text (*Marea Britanie și rezistența europeană*) și a regretat că lucrările prezentate la simpozion nu au fost publicate. Nu la fel s-a întâmplat cu o altă conferință importantă, ținută la Londra – *Politica militară strategică a Marii Britanii în Europa centrală și de sud-est* –, ale cărei referate au fost editate în 1988 de Bill, Elizabeth Barker (care a murit în vreme ce cartea se afla sub tipar) și Jonathan Chadwick. Din păcate, Bill s-a ocupat de operațiunile SOE din Ungaria, Bulgaria și România, nu și de cele din Iugoslavia. În 1967, Comitetul internațional pentru istoria celui de al doilea război mondial, al cărui membru și apoi vicepreședinte Deakin a fost mulți ani, i-a cerut lui Bill să conducă o secție engleză a lui *Imperial War Museum*, din Londra, asigurându-i un secretariat ca să invite istorici pentru a organiza acolo conferințe internaționale și bilaterale cu ajutorul unor donații de la Fundațiile Wolfson și Astor. Unul

dintre ultimele mari simpozioane, la care nu am participat, a fost organizat de Richard Clogg și Phyllis Auti, la School of Slavonic and East European Studies, dominată de Hugh Seton-Watson, Universitatea din Londra și Phyllis Auti au apărut acolo punctul de vedere al lui Bill. Până la retragerea sa la Le Castelet, în 1968, și chiar și după aceea, cu greu a fost vreo conferință sau simpozion despre Iugoslavia sau istoria SOE în Europa sau America în care Bill să nu fie implicat personal.

Un subiect fără istoric

Atunci când Churchill, Fitzroy Maclean și mulți alții au început să se îndoiască de utilitatea sprijinului pentru Tito, a devenit evident că în Iugoslavia se instaurase un regim comunist – „cea mai mare greșală a războiului”, cum nota Churchill, în 1944. Cu vremea, chiar și unii partizani ai lui Tito, precum Dedijer sau Djilas, s-au orientat către „revisionism”. Totuși, Bill s-a încăpățânat în optimismul său, izvorât din cele zece luni când a împărțit pericolele războiului și s-a împrietenit cu oameni fără nume, dar atât de curajoși – și pe care germanii îi numeau „bandiți” – care erau gata să moară pentru cauza lui Tito. Veneau din toate părțile țării: sloveni, croați, bosniaci, albanezi, macedoneni, din Voivodina, sârbi, unguri, români; aparțineau tuturor credințelor: musulmani, catolici, uniți, evrei, ortodocși, protestanți și atei. Proveneau din toate clasele sociale: țărani, muncitori, preoți, artiști, meșteșugari, profesori, universitari, oameni ai legii, toți uniți de credința de a crea o Iugoslavie, după prăbușirea celei dinainte, o cauză pierdută, reprezentată de regele Petru și ministrul apărării, Mihailovici. Acest ideal

era puternic. Punctul de vedere al lui Deakin și-a găsit confirmarea atunci când Tito a rupt-o cu Moscova, în 1948, și a fost din nou curtat de Occident drept liderul forțelor nealiniate, ce s-au opus U.R.S.S. în timpul „primăverii de la Praga”, din 1968. Când i-am luat lui Bill un interviu, la Le Castelet, o întrebare mă rodea. Ar accepta el, ca istoric, să își revizuiască unele dintre opiniile exprimate în trecut despre Iugoslavia, după colapsul din 1989? El mi-ar fi putut răspunde că indiferent care au fost lecțiile istoriei, istoricul nu este un profet. Câți dintre universitarii noștri distinși au prezis prăbușirea comunismului și a imperialismului rus? Anul 1989 nu a fost anul 1943, când lumea liberă nu câștigase încă războiul crucial cu nazismul și deciziile vitale, tactice și strategice, așteptau abia să fie luate. Ca istoric al războiului de partizani din Iugoslavia, putea argumenta că nici una dintre numeroasele relații publicate deja (Davidson, Fitzroy Maclean, Bailey, Hudson, Dedijer etc.) nu era o „biblie” și, ținând cont de masivele distrugerii de documente, războiul din Iugoslavia nu-și va afla vreodată istoricul.

Bill Deakin era preocupat și de organizarea arhivelor de la St. Anthony College. Am primit sarcina să mă ocup de documentele românești. Ca urmare a tuturor acestor eforturi – militare, politice și academice – prestigiul lui Bill a devenit foarte mare și el a primit mai multe decorații: Distinguished Service Order (1943), Legiunea de onoare (cavaler, 1983), Grosse Verdienstkreuz (1958), Steaua partizanilor iugoslavi, clasa întâi (1969). În 1975 a fost înnobit de de către regină, iar în 1980 a fost ales membru al Academiei britanice. ■

UN GÂND PE LUNĂ

„Există crime mai grave decât arderea cărților. Una dintre ele este de a nu le citi”.

Iosif Brodski, scriitor rus, laureat al Premiului Nobel

NELSON MANDELA: O LEGENDĂ VIE

„- Aveți vreun amestec în recenta hotărâre a președintelui de a părăsi conducerea Congresului Național African?

- Nu, nici unul. El singur a decis să se retragă, imediat după ce a fost ales președinte. Nu mai este tânăr și funcția prezidențială te solicită mult. Fiindcă veni vorba, el mă consultă asupra hotărârilor sale, discutăm despre toate ca niște prieteni foarte apropiați.

De altfel cred că a luat o hotărâre foarte înțeleaptă. Să sperăm că pentru prima oară în viața lui va avea un pic de intimitate pentru el. Niciodată nu a avut șansa unei vieți de familie normale. Vreau să-l ajut să facă lucruri care-i plac, ca orice ființă umană și nu numai cele care se așteaptă de la el.

Vreau să-l las să se trezească dimineața și să spună: «Uite ce mi-ar plăcea să fac azi» și nu să fie constrâns să urmeze cele dictate de programul lui¹⁴.

(Extras dintr-un interviu acordat, în februarie 1998, de Graca Machel, văduva președintelui mozambican Samora Machel, mort în 1986, într-un accident de avion, și actuala prietenă a lui Nelson Mandela, cu 27 de ani mai tânără decât el).

VIOREL CRUCEANU

La 18 iulie 1998, Nelson Mandela împlinește 80 de ani. Născut într-o țară în care in justiția friza incredibilul, el s-a impus ca simbolul rezistenței la opresiune. Procedând la un exercițiu comparativ, opinăm că, în istorie, se aseamănă cu Giuseppe Garibaldi: un personaj croit să fie luptător, dar nu pentru sine, ci pentru semenii săi. Iată de ce, dintru-început, varianta unei vieți consumate în limita banalului cotidian era exclusă.

Mandela a optat de foarte tânăr pentru o încercare heroică: îndreptarea relor unui sistem ce nu-și avea corespondent în această lume. Conștient, și-a asumat numeroase riscuri, inclusiv pe cel capital. Cine ar fi

crezut, în 1963, când Mandela avea 45 de ani și a fost condamnat la închisoare pe viață, că ideile pentru care a militat vor învinge și că va ajunge, la senectute, președintele celei mai puternice țări africane?

Astăzi, el este mai mult decât „unul dintre marii oameni politici ai secolului nostru” (cum îl numea secretarul de stat al S.U.A., doamna Madeleine Albright, în ianuarie 1998); este marele nostru contemporan, intrat deja în istorie. Prin urmare, o scurtă incursiune în extraordinara sa existență pare extrem de incitantă.

Nelson Mandela a văzut lumina zilei în familia regală Tembu, componentă a însemnatului grup etnic Xhosa. Spre

deosebire de agresivii vecini Zulu, conduși numai de șefi autocratici, populațiile Xhosa aveau o profundă „vocație democratică”, orice conducător putând fi înlăturat dacă provoca nemulțumirea supușilor.

Printre șefii de trib ai Xhosa s-a aflat și Gadla Mandela, tatăl lui Nelson. Deși provenea dintr-o familie aristocratică, el era un om sărac. Ruinarea familiei Mandela încapse odată cu schimbările determinate de sosirea burilor, în 1652. Pornind de la această realitate concretă, șeful de trib scăpătat i-a dat fiului său și un nume tradițional, Rolihlahla, ce se traduce prin „Cel ce-și atrage necazurile”. Apelativul se va dovedi predestinat.

După moartea prematură a tatălui, tânărul vlăstar regal este preluat de un unchi, Jongintaba, care-i îndreaptă

¹⁴ În imagine: președinții Clinton și Mandela, în spatele ferestrei închisorii unde cel de al doilea și-a petrecut mulți ani.

pașii spre școlile misionarilor europeni. Inteligența și seriozitatea sa impresionează familia adoptivă. Pentru tânărul studios, adolescența înseamnă, în primul rând, obținerea baccalaureatului (1937). În anul următor, grație sânguinței sale și preocupării paterne a unchiului, Nelson se înscrie la Universitatea Fort Hare, din Johannesburg (singura ce admitea studenți negri).

Încă din ultimul an de liceu, Nelson manifesta un interes particular față de privarea populației de culoare de drepturi politice. Așa se și explică opțiunea pentru avocatatură, studiile juridice oferindu-i cele mai bune șanse pentru dezvoltarea subiectelor ce începuseră să-l atragă.

La Fort Hare, Nelson se împrietenește cu Oliver Tambo, membru al Congresului Național African (A.N.C.), primul partid al populației de culoare, creat în 1912. Se știe că, sub influența lui Mahatma Gandhi, A.N.C. și-a însușit doctrina rezistenței non-violente, elaborată de marele indian, pornind tocmai de la experiența anilor petrecuți în Africa de Sud, la începutul secolului. Tinerii Tambo și Mandela credeau atunci, în 1940, că forța acestor principii nu este epuizată. Astfel, Mandela a fost câștigat la cauza A.N.C. și, în scurt timp, pentru el politica a devenit o pasiune.

Consemnat la domiciliu

Anii războiului au determinat o serie de modificări la nivelul mentalului politic sud-african. Pe de o parte se plasau albi, cărora li s-a hipertrofiat sentimentul de stăpâni. Ascensiunea la putere, în 1948, a Partidului Național și constituirea guvernului Daniel François Malan au marcat oficializarea regimului „dezvoltării separate a raselor”. Noua realitate este redată prin cuvântul *apartheid*, ce-și face intrarea în toate dicționarele.

De cealaltă parte se aflau negrii și, mai ales, tineretul de culoare, care solicitau o revitalizare a A.N.C. Sub această presiune, din 1944, în partid se impune un nou curent, animat inițial de Anton Lembede, singurul licențiat autohton în filosofie.

Împreună cu Oliver Tambo, Nelson Mandela și Walter Sisulu, Lembede pune bazele „Congress Youth League” (C.Y.L.). „Liga Congresului Tinerilor”. Obiectivul C.Y.L.: „unificarea negrilor pentru mobilizarea protestului de masă”, astfel încât autoritățile să consimtă instaurarea „unei societăți non-rasiale”. În numai șase ani, liderii C.Y.L. vor înlătura vechea gardă a A.N.C., inaugurând etapa militantismului politic.

Fidelă scopului propus, în iunie 1952 C.Y.L. declanșează o campanie națională de nesupunere civilă (greve, boicoturi, sfidarea legilor discriminatorii). Rolul crescând al lui Mandela este evidențiat de alegerea sa ca președinte al filialei provinciale Transvaal a A.N.C. Entuziasmul generat de inițiativa C.Y.L. a făcut ca numărul membrilor A.N.C. să sporească vertiginos de la 7 000 la 100 000. Atmosfera acelor ani este surprinsă de ziaristul Lewis Nkosi, care o descrie ca fiind „perioada marilor speranțe și posibilități; atunci, precizarea că guvernul naționalist [rasist – V.C.] va avea un sfârșit iminent nu părea o exagerare”.

Campania tineretului A.N.C. nu a rămas fără urmări. Arestările se abat în valuri. Printre cei reținuți se află și Mandela, condamnat, în decembrie 1952, la nouă luni muncă forțată. Deoarece închisorile erau arhipline, el primește o suspendare a pedepsei pe doi ani, fiind consemnat la domiciliu.

Reacția autorităților nu a putut stăvilii avântul populației de culoare. Din aceeași pornire euforică, în zilele de 25-26 iunie 1955 s-a organizat, pe stadionul din Kliptown, un „Congres al poporului”. Au participat 3 000 de delegați și 700 de observatori, care au adoptat un „text fondator”, pentru noua strategie a A.N.C., intitulat *Charta libertății*.

Cererea imperativă a respectării drepturilor individuale, indiferent de rasă, provoacă cea mai amplă razie polițienească din istoria țării. Pe fondul stării de urgență, 500 dintre participanții la Congres primesc domiciliu forțat. Apoi, la 5 decembrie 1956, urmează marea captură: 156 dintre fruntașii A.N.C., printre care și Nelson Mandela. Începe lungul proces al „înaltei trădări”, ce se va desfășura pe durata a cinci ani. În timpul audierilor, Mandela se

Desen din publicația Daily Mail, apărut după pronunțarea sentinței în procesul lui Nelson Mandela

remarcă din nou: el își apără colegii de detenție și pledează pentru nevinovăția lor, de pe poziția de... avocat al apărării (rol ce nu și l-a asumat nimeni, cu excepția curajosului jurist de culoare Duma Nokwe, de teama represaliilor). A fost un succes personal imens: din „lipsă de probe“, toți deținuții sunt eliberați.

Momentul Sharpeville

În timp ce Mandela hărțuia mașina juridică a regimului, în stradă evenimentele au luat o întorsătură dramatică. La 21 martie 1960, Congresul Panafrican (o grupare radicală desprinsă din A.N.C.) organizează, la Sharpeville, o manifestație pașnică împotriva permisului de „liberă trecere“, cu participarea a peste 20 000 de persoane.

Forțele de ordine ripostează cu deosebită brutalitate: se deschide focul, înregistrându-se 69 de morți și 178 de răniți (examele balistice au dovedit că s-au tras nu mai puțin de 743 cartușe de război). Gradul de premeditare al represiunii a fost probat de faptul că peste jumătate dintre victime erau împușcate în spate. Optând pentru o politică de confruntare, guvernul alb interzice A.N.C. și P.A.C. Dincolo de încălcarea sa, momentul Sharpeville reprezintă o cotitură: pentru prima dată, situația din Africa de Sud devine un caz de conștiință pentru comunitatea mondială.

Totodată, în rândurile A.N.C. se delimitează două curente: unul pacifist, condus de președintele Albert Luthuli, adept al strategiei non-violente (recompensat pentru aceasta, în toamna lui 1960, cu Premiul Nobel pentru Pace), și un altul, radical, animat de N. Mandela, O. Tambo și W. Sisulu, convins că nu mai exista o altă variantă decât lupta armată. Partidul își păstrează unitatea, deoarece A. Luthuli a admis ca

adeptii căii radicale să poată constitui o organizație paralelă, în interiorul A.N.C. De altfel, în 1961, în fața unor cameramani B.B.C. (interviu pus la index în R.S.A. timp de 28 ani și al cărui text ne-a parvenit prin amabilitatea Ambasadei noii R.S.A. la București), Mandela se întreba: „mai este corect din punct de vedere politic să predicăm în continuare pacea și non-violența?“

Astfel, după o jumătate de secol de rezistență pasivă, s-a constituit aripa militară a A.N.C., cunoscută sub numele de „Umkhonto we Sizwe“ („Vârful de lance al națiunii“). De la început, gherila și-a propus, pe cât mai mult posibil, să nu provoace victime omenești. De aceea țintele sale au fost stațiile electrice, unitățile economice și clădirile guvernamentale, atacate cu bombe artizanale, cu precădere în cursul nopții sau după orele de program.

„Procesul Rivonia“

Mandela și-a dat seama că noua manieră de exprimare a partidului său are nevoie de sprijin internațional. Deghizat și cu acte false, el trece frontiera și pleacă în străinătate pentru a pleda cauza A.N.C. Spre stupoarea lor, autoritățile află din presă itinerarul liderului de culoare: Addis-Abeba, Alger (unde perfectează un acord privind instruirea oamenilor săi în lupta de gherilă) și Londra (unde are întâlniri cu opoziția laburistă).

Graca Machel și Nelson Mandela, în iulie 1997, în timpul călătoriei oficiale în Marea Britanie

Revenit în patrie, se prinde într-un „joc de-a șoarecele și pisica“, timp de 18 luni, cu poliția premierului Verwoerd, una dintre cele mai bine informate din lume. Parcurge mii de kilometri, adresându-se mulțimii unde nu te așteptai. Schimbă frecvent locuințe clandestine. Acordă interviuri presei străine prin legături telefonice secrete. Este de la sine înțeles că un asemenea mod de viață, foarte riscant, nu putea dura la infinit.

La 5 august 1962, travestit în șofer, Mandela este recunoscut și arestat la un baraj rutier, organizat de poliție în apropierea localității Nowick (Natal). De la 22 octombrie i se intențează un nou proces, al treilea, sub acuzația de incitare la grevă și părăsirea ilegală a țării. Pe baza capetelor de acuzare este condamnat la cinci ani închisoare.

Autoritățile cautau însă un motiv prin care să-l neutralizeze definitiv. Astfel, s-a declanșat o

discretă dar atentă supraveghere a liderilor din libertate ai A.N.C. Pe baza informațiilor culese, în zorii zilei de 12 iulie 1963 (orele trei dimineața), poliția descinde la ferma Lillisleaf, din cartierul Rivonia (nordul Johannesburgului). Aici sunt surprinși șapte apropiați ai lui Mandela (din cei șapte, trei erau albi!), printre care Walter Sisulu, Govan Mbeki și Ahmed Kathadra (s-a salvat doar O. Tambo, plecat peste hotare). Pe masă se aflau numeroase acte, inclusiv „un document-cheie”, *Operațiunea Mayibuye*, întocmit de Mandela și care stabilea detaliile operațiunilor de gherilă. Acest document a devenit punctul de sprijin al incriminării întregii elite A.N.C.

Marele proces, numit și „procesul Rivonia”, a început la 8 decembrie 1963 și a durat unsprezece luni. Completul de judecată a impresionat prin agresivitate. Întreaga regie trăda intenția autorităților ca liderii populației africane să fie condamnați la moarte. De această dată, comunitatea internațională s-a mobilizat exemplar, în frunte cu secretarul general O.N.U., U Thant, și s-a putut preveni iremediabilul: vârfurile partidului, în frunte cu Mandela, sunt condamnate la închisoare pe viață. În ultima ședință, Mandela și-a expus crezul: „Am împărtășit idealul unei societăți libere și democratice, în care toți oamenii să trăiască în armonie și cu șanse egale. Este un ideal în care încă mai sper și, dacă este nevoie, sunt gata să mor pentru realizarea lui”.

La pronunțarea sentinței, ziarul londonez *Times* se făcea ecoul adevăratei stări de fapt: „Judecata istoriei va recunoaște ca vinovat guvernul în funcțiune; acest verdict este dat deja de opinia publică din întreaga lume”.

Guvernanții albi trebuie să se fi inspirat din calvarul lui Napoleon I în Sf. Elena (situată în același areal geografic), atunci când au destinat liderilor A.N.C. tot o „insulă fără speranță” (Robben Island). Regimul de închisoare era drastic: maltratări, celule de „înaltă securitate”, izolare totală (fără cărți, radio și ziare), hrană minimă, muncă brută la sfărâmat piatra, contacte extrem de rare cu familia (de obicei, la Crăciun).

Și totuși, ei au rezistat; miracolul supraviețuirii este identificat de Mandela în „înaltă calitate umană” a colegilor săi. După eliberare, el se confesa revistei *Vogue* (care i-a consacrat un număr special la cumpăna anilor 1993-'94): „Durerea are două fețe: una fizică, alta psihică. Dar ea nu trebuie redusă, unilateral, doar la componenta individuală. În adâncurile sale, ea este o problemă colectivă”.

Această dihotomie explică, în mare măsură, seninătatea carcerală a liderilor A.N.C. Pulsația lumii exterioare era percepută dincolo de îngrădirile convenționale. Tribunalul african o subliniază în chipul cel mai firesc: „Moralul prizonierilor a fost tot timpul foarte bun. Știam că, în pofida tuturor greutăților, poporul nu s-a lăsat copleșit, iar opinia publică internațională acționa în favoarea noastră”.

Eliberarea „lotului Rivonia” debutează în 1987, cu Govan Mbeki, al cărui fiu, Thabo Mbeki, este succesorul desemnat la președinție. Au urmat, în 1989, Walter Sisulu, Ahmed Kathadra, Raymond Mhlaba, Elias Motsoaledi și Andrew Mlangeni. Ultimul a fost Nelson Mandela, în după-amiaza zilei de 11 februarie 1990. Astfel, la capătul unui regim exclusivist, vechi de 350 de ani, Africa de Sud punea pe calea reconcilierii naționale și a coabitării între rase. ■

CLIO ANUNȚĂ

REVENIRE

„Abia mă născusem; și apoi, acele legi nu erau chiar atât de teribile”. Așa încerca, în luna mai 1977, Victor Emmanuel să justifice faptul că nu a luat niciodată atitudine față de regimul fascist al lui Mussolini și de legile rasiale date de guvernul acestuia la 1 septembrie 1938. Fiul lui Umberto II – cel care a urcat pe tronul Italiei la 9 mai 1946, doar pentru o lună, pentru că italienii au abolit monarhia, compromisă de colaborarea cu regimul fascist – este recunoscut pentru lipsa sa de cultură și pentru gafele pe care le comite cu multă ușurință.

Și cu toate acestea, la sfârșitul anului trecut Parlamentul italian le-a permis membrilor fostei Case Regale să revină în țară. Prin Constituția republicană, acest drept le fusese luat, în urma referendumului din 2 iunie 1946. Familia regală a părăsit Italia la 11 zile după votul popular.

Cea mai lungă domnie a avut-o Victor Emmanuel II. El a urcat pe tron în 1900. În 1922 l-a sprijinit pe Mussolini să preia puterea. La sfârșitul războiului, regele s-a retras cu trupele germane. A abdicat în favoarea fiului său Umberto II, dar monarhia nu a mai putut fi salvată.

Monarhiștii italieni – se spune în revista franceză *Historia* –, conștienți că un personaj cum este Victor Emmanuel are puține șanse să câștige simpatia populației, și-au îndreptat speranțele către fiul acestuia, Emmanuel Filiberto, print de Venetia, un play-boy de 25 de ani. În plus, ei ar trebui să obțină și modificarea Constituției republicane.

AȘA VĂ PLACE ISTORIA?

DEZAMĂGIRILE

UNEI ANARHISTE:

„EMMA CEA ROȘIE“

● Din lipsă de probe, condamnat la 22 ani închisoare ● Cât valorează un mare ideal ● Expulzată din S.U.A., indezirabilă în Rusia bolșevică ● Maxim Gorki scuza Ceka ● În corespondență cu Aldous Huxley, Henry Miller, Upton Sinclair ● Predicând din amvon amorul liber

R. BERGMANN

„Mi-am trăit viața, cu toate culmile și abisurile ei, în amară disperare și bucurii fără de margini. Am golit cupa ei până la ultimul strop. Mi-am trăit viața din plin“. Cu aceste cuvinte își încheie Emma Goldman, socotită mult timp „cea mai periculoasă femeie din lume“, autobiografia publicată în 1931 în Statele Unite, sub titlul *Living my Life* (Trăind-mi viața) și tradusă în mai multe limbi.

Agitatoare, creatoare și jurnalistă strălucită, ea și-a dedicat viața mișcării anarhiste, fiind totodată o pionieră a începuturilor luptei pentru dreptul la întreruperea sarcinii și pentru acceptarea socială a homosexualilor, ambele teme tabu, la vremea respectivă. Cu aceeași patimă, a apărut în teorie dar și în practică dreptul la „amorul liber”: „Cum este posibil – întreba ea – ca forța atotstăpânitoare a iubirii să fie pusă pe același plan cu căsnicia, acest jalnic produs al Statului și Bisericii?”

Autoarea acestui articol locuieste în Germania, la Frankfurt-am-Main.

Johann Most, idolul, mentorul, iubitul

Emma Goldman s-a născut la 27 iunie 1888 la Kaunas (Kowno), în Lituania. Copilăria ei a fost marcată de brutalitatea tatălui, pe care l-a urât o viață întreagă, și de chinuitoarea sărăcie a familiei. Încă de foarte tânără s-a zbatut să rupă gratiile a ceea ce considera a fi o închiisoare pentru firea ei independentă, năvalnică, dornică de libertate și căldură umană. Amenințând cu sinuciderea a reușit, în 1886, să-i smulgă tatălui consimțământul pentru a emigra în Statele Unite, la Rochester, unde trăia una dintre surorile ei.

În același an au avut loc greve de amploare, pentru „Ziua de 8 ore”, în cursul cărora au fost omorâți, la Chicago, câțiva poliști. Cinci anarhiști au fost condamnați la moarte. În ochii tinerei fete de 17 ani, aceștia erau nevinovați și mila pentru martiriul lor a direcționat viitoarea ei orientare politică.

În 1889 s-a mutat la New York, pentru a începe „o viață nouă”. Curând a ajuns în cercul anarhiștilor, strâns în jurul lui Johann Most (1846-1906) și al ziarului lui, *Freiheit*. Acesta milita pentru crearea unei societăți în care să se realizeze coexistența umană, „fără nici o autoritate”, de orice fel ar fi ea, având rădăcini în tezele socialismului francez P.J. Proudhon (1809-1865) privind „anarhismul colectivist” și ale revoluționarului rus M.A. Bakunin (1814-1876).

Pentru tânăra Emma Goldman, însetată de viață, dornică de a se cultiva și de a lupta pentru idealurile ei, J. Most a devenit idolul, mentorul și iubitul ei. El a inițiat-o în crezul anarhist că orice dominație, ierarhie sau limitare a acțiunilor individului sunt de neacceptat. Most a recunoscut curând talentul ei oratoric, fascinația exercitată de cuvintele ei pline de pasiune asupra auditoriului. A trimis-o să țină conferințe și, de la început, succesele

i-au întrecut așteptările. Curând ea a început o relație amoroasă și cu A. Berkman (1870-1938), militant anarhist. Și la el o fascina inteligența și „focul impetuos al idealurilor lui”.

În 1889, după ce Congresul Socialist Internațional a hotărât declararea zilei de 1 Mai zi internațională a celor ce muncesc, s-a organizat la New York în Union Square, o mare manifestare la care-

E. Goldman, urcată pe capota unui automobil, a ținut prima ei cuvântare în fața unei mase de oameni. În ziare au apărut relatări despre „o tânără oratoare misterioasă”. În 1892 au izbucnit conflicte sociale la Pittsburg, între Carnegie Steel Company și salariații organizați în „Amalgamated Association of Iron and Steel Workers”. Când s-a încercat introducerea spărgătorilor de grevă, forțele de ordine au împușcat zece muncitori. Ziarele de toate nuanțele au publicat comentarii revolte, până când evenimentele au luat o turnură neașteptată: A. Berkman a atentat la viața lui Henry Clay Frick, președintele Companiei, rănindu-l grav. Presa a cerut pedepsirea exemplară a instigatorilor, Most și Goldman, întrebând retoric „cât timp va mai putea această femeie periculoasă să-și continue activitatea”. Din lipsă de probe a fost condamnat numai A. Berkman, la 22 ani închiisoare.

Deși atinsă de tuberculoză, E. Goldman nu a încetat să prezinte conferințe în lungul și latul Statelor Unite. Curând, la o altă

Atentatul împotriva președintelui american William McKinley...

demonstrație de la Union Square, a ținut o cuvântare vehementă, strigând participanților: „Dacă nu vi se dă de lucru, cereți pâine. Dacă nu vi se dă nici asta, luați-o singuri!” A doua zi presa relata: „Emma cea roșie face pe toți să danseze după cum fluierează ea”. Arestată, Emma a avut un proces de mare răsunet în presă. Apărătorul ei a fost un jurist celebru: A. Oakley Hall, fost primar al New Yorkului. Procurorul a ținut un rechizitoriu vehement, accentuând pericolul pe care-l reprezenta această femeie. Condamnată la doi ani închiisoare, Emma a fost însoțită de numeroși reporteri, până la locul detențiunii: Blachwell Island.

După eliberare, a scris despre anii petrecuți în închiisoare: „Aici am cunoscut abisurile și complexitatea sufletului omenesc, aici am trăit momente frumoase și hidoase, josnicia și mărînimia. Am învățat să văd viața cu ochii mei și nu ai altora...” N-avea decât 25 de ani, dar se simțea îmbătrânită și se întreba: „oare un mare ideal poate egala tinerețea, frumusețea?” În adâncul sufletului a

început să condamne tactica anarhistă a atentatului: „cunoșteam efectele groaznice ale violenței organizate, care trage după sine inevitabil o violență și mai mare... Știam că în viața mea umanul avea rolul primordial. N-am fost construită dintr-o singură bucată. De mult am constatat că eram țesută din fibre ale căror structuri și culori nu erau de-o seamă”.

A vorbit până a răgușit

La 15 august 1895, Emma Goldman a plecat în Marea Britanie, apoi la Viena, unde vroia să se califice ca moașă și asistentă socială. La Londra a fost impresionată de libertatea cuvântului, a dreptului la adunare, de „viața socială” animată a maselor, ce se desfășura în parcurile publice. În Hyde Park a vorbit până a răgușit. O ploaie de întrebări s-a năpustit asupra ei. Oarecum șocată, s-a liniștit când voci din auditoriu i-au strigat: „Nu te sinchisi fetițo, vorbește mai departe. A pune întrebări incomode este un vechi obicei britanic”. „Vorbește mai departe, arată-ne ce știi”.

Tot la Londra a putut întâlni fruntași ai mișcării anarhiste, în primul rând pe prițul Piotr Kropotkin (1842-1921), teoreticianul principal al „anarho-comunismului”. Arestat în 1879, în Rusia, acesta a reușit după doi ani de închisoare să fugă în străinătate, unde și-a conceput principalele lucrări teoretice. În 1917 s-a repatriat, dar autoritățile rusești l-au privit cu suspiciune, de la bun început. El a definit ca scop al mișcării anarhiste desființarea oricăror forme de guvernare și crearea unei „Federații a grupurilor de producători și consumatori”.

Întorcându-se cu două diplome de la Viena, E. Goldman și-a continuat suita de conferințe, de-a lungul și latul Statelor Unite, având ca temă centrală dreptul la întreruperea sarcinii. „Problema devenise un subiect dezbătut pe scară largă. Ea asista puternic impresionată la tragedia femeilor

silite să nască fără voia lor, pentru care, în sărăcie în care trăiau, copiii reprezentau un „blestem al lui Dumnezeu”.

Când, la 14 septembrie 1901, a fost asasinat președintele William McKinley, Emma a fost prezentată de presă ca autor moral al atentatului, înfăptuit de Leon Czolgosz. Din lipsă de probe după o lună de anchetare, ea a fost eliberată. Avea 32 de ani și convingerile ei anarhiste se clătinau. În anii ce au urmat a luat parte activă la acțiuni de demascare a absolutismului țarist, mai cu seamă după evenimentele din 22 ianuarie 1905, așa-numita „duminică sângeroasă”.

În cursul unui turneu de conferințe a făcut cunoștință la Detroit, cu reverendul McCowan, care i-a oferit amvonul bisericii sale, pentru a vorbi enoriașilor despre anarhism. Presa a reacționat vehement, cu titluri ca: *Biserica devine clocitoare a anarhismului și amorului liber*. În fața unui numeros auditoriu, reverendul a făcut apel la spiritul creștin al toleranței, înainte de a-i da cuvântul. Ea a vorbit în principal despre probleme de ordin economic, evitând teme spinoase, ca religia sau sexul. a fost aplaudată, dar s-au ridicat și voci belicoase, cu întrebări precum: „Crede sau nu

d-na Goldman în Dumnezeu?” și „Ca adeptă a amorului liber nu crede că această concepție ar duce ca la fiecare colț de stradă să fie o casă de toleranță?”. „Doamnelor și domnilor, răspunsul meu este că nu cred în Dumnezeu, eu cred în oameni, oricât de imperfecți ar fi ei...” „Celui care a întrebat de bordeluri, i-a replicat: „Acestea vor rămâne cu siguranță goale, dacă în viitor bărbaii ar arăta ca el”. S-a iscat o zarvă infernală și a doua zi presa a relatat pe larg despre scandal, condamnându-l pe reverend, care s-a simțit obligat să plece din oraș.

La 18 mai 1906, după 14 ani de detențiune a sosit clipa mult așteptată a eliberării lui A. Berkman din închisoare. Emma a revăzut un alt om: distant față de ea, închis în sine. Totuși, între ei s-a cristalizat încet-încet o prietenie ce va dura o viață, el rămânând însă întotdeauna în umbra celebrității ei.

Cu prilejul unei conferințe, la San Francisco, Emma Goldman l-a invitat să participe pe Jack London, care locuia în apropiere și pe care îl cunoșcuse încă din 1897. Răspunsul lui a fost: „Dragă Emma Goldman! Eu nu mă duc la conferințe, chiar dacă ar vorbi atotputernicul Dumnezeu. Mă duc doar când vorbesc eu. Dar m-ar

...și „duminică sângeroasă”, manifestația antițaristă din ianuarie 1905, au înrăurit opțiunile anarhiste ale Emmei

bucura să te vedem la noi". Au trecut apoi o noapte de discuții animate. Invitațiile de a ține conferințe au început să sosescă de pretutindeni, de la organizații cu orientări politice foarte diferite. Trezirea ei din crezul anarhist nu mai putea fi stăvilită. Înțelegea deja că numai dintr-o înflăcărare fanatică crezuse că „Scopul scuza mijloacele”.

Deconcertantul Maxim Gorki

După izbucnirea primului război mondial și-a consacrat forțele propagandei antirăzboinice. În urma răsturnării țarului mulți emigranți stabiliți în Statele Unite s-au întors în Rusia. Și ea ducea dorul acesteia „fără a făgăduinței”. Deocamdată a pornit o campanie zgomotoasă împotriva „serviciului militar obligatoriu”, votat de Congres. La 15 iunie a fost arestată, împreună cu A. Berkman, sub acuzația de „conspirație împotriva mobilizării”.

Avea 48 de ani când a început procesul, la care au participat numeroși reporteri. Martori ai apărării erau jurnaliști ca John Reed, Lincoln Stephens și alții. Cei doi au fost condamnați la doi ani închisoare, urmând ca după terminarea detenției autoritățile de imigrare să hotărască în ce privește retragerea cetățeniei și expulzarea lor, ceea ce s-a și întâmplat, la 28 septembrie 1918. Împreună cu alte 500 persoane indezirabile au fost imbarcați, în condiții foarte grele. Ajunși lângă coastele Angliei, însoțiți de un vas de război britanic, au fost transportați mai departe, cu destinația Rusia Sovietică! Sosirea la Petersburg a fost aseasonată cu discursuri și flori, cu lacrimi și îmbrățișări, ei fiind cazați la luxosul Hotel Astoria.

Încă de la prima discuție purtată cu un anarhist – venit și el din Statele Unite –, acesta le-a descris realitatea sovietică total departe de ceea ce visaseră ei: „un stat comunist, putere rigid organizată, în care individul nu este liber să

facă ceea ce dorește”. Curând, propria lor experiență le-a dezvăluit atât ei cât și lui A. Berkman aspectele negative ale noii orânduiri: încătușarea libertății cuvântului, favorizarea unei părturi privilegiate alături de mizeria cruntă, foamete, excesele organelor de represivitate.

Emma Goldman și-a formulat observațiile critice în fața lui Zinoviev, precum și a altor conducători, pentru că relațiile ei permiteau contacte la cel mai înalt nivel cu: Karl Radek, A. Lunacearski, Klara Zetkin, Alexandra Kollontai și alții. Toți îi explicau că este vina blocadei, a sabotajului, a atacurilor lui Denikin, Kolceak și Iudenici. Anarhiștii din Rusia îi vorbeau însă la unison despre „trădarea revoluției de către bolșevici”, despre Ceka și execuțiile fără procese.

O discuție avută cu Maxim Gorki a îngrozit-o. Acesta îi declara că „revoluția este o sarcină nemiloasă, aspră. Biata Rusie este crudă și rămasă în urmă, deoarece masele au fost ținute în întuneric și neștiință. Ele sunt mai brutale și lenese ca toate celelalte popoare ale lumii”, cauza tuturor relelor fiind „aceste mase necivilizate, lipsite de tradiții de cultură și valori sociale... Ele nu pot fi mobilizate decât prin constrângere și forța brută, căci n-au cunoscut niciodată altceva...” Gorki scuza excesele, susținând că limitarea drepturilor individului ar fi „în interesul celor mulți”, Ceka, închisorile, teroarea fiind „impuse” de condiții externe și că ele, de altfel, „ar fi inevitabile într-o revoluție”.

E. Goldman și A. Berkman au hotărât să-i prezinte lui Lenin personal un memoriu cu remarcile lor critice. Întâlnirea a avut loc și gazda i-a sfătuit „să facă ceva, aceasta fiind cea mai bună cale pentru a-și recăștiga echilibrul revoluționar”. Ca urmare, au fost însărcinați cu munca de adunare a documentelor istorice, în principalele centre ale Rusiei, pentru „Muzul Revoluției” din Petrograd. Patru luni au cutreierat țara cei doi în lung și lat, ajungând

la concluzia că „revoluția a fost năpădită de buruieni otrăvitoare, care au înăbușit viața ei prețioasă. Ei nu mai vedeau aici o legătură între forma comunismului de stat și „cooperarea independentă și voluntară a oamenilor”. Nimic nu justifica în ochii lor excesele, prezentate drept o „necesitate a revoluției”.

Singura țară pe care a iubit-o cu adevărat

Evenimentele de la Petersburg, greva, revolta marinarilor din 18 martie 1921, de la Kronstadt, sprijinită de Flota Baltică, apoi ultimatumul autorităților, vărsarea de sânge ce a urmat, soldată cu mii de morți, au umplut paharul. La 5 martie 1921 E. Goldman și A. Berkman i-au trimis lui Zinoviev un memoriu în care cereau să nu se recurgă la violență, ci să se ducă la tratative. Fără nici un rezultat! Atitudinea opoziționistă a celor doi devenise general cunoscută, ei nu mai puteau ajuta cu nimic, nimănui. Nu le-a mai rămas altă cale decât să părăsească cât de repede Rusia Sovietică, ceea ce au și făcut, la 1 decembrie 1921. Cu visurile spulberate, au plecat hotărâți să facă publică „înselătoria ce se învâluie în mantaua roșie a lui Octombrie”.

Ziarul american *World* a publicat șapte articole ale Emmei Goldman despre cele văzute în Rusia. Ca urmare, ea a fost vehement atacată de cercurile de stânga, care au acuzat-o de a-și fi „trădat trecutul revoluționar” și „de a fi fost scump plătit pentru scrierile ei calomniatoare”. În octombrie 1923, a apărut la Ed. Harpers cartea sa intitulată *My Two Years in Russia* (Cei doi ani ai mei în Rusia). O seamă de documente și date adunate au fost publicate într-un volum intitulat *Letters from Russian Prisoners* (Scrisori de la deținuții ruși). După un stagiu în Germania, E. Goldman, însoțită ca întotdeauna de A. Berkman, s-a stabilit în

Marea Britanie, unde și-a terminat cartea *The Bolschevyk Myth* (Mitul bolșevic), dedicându-se apoi sprijinirii deținuturilor politici din U.R.S.S. Ea era asaltată de invitații să conferențieze, fiind sprijinită de personalități ca Bertrand Russel, Edward Carpenter și alții.

Dar, în conjunctura politică dată, vehemența ei agitație anti-bolșevică, în principal din motive electorale, a obligat Partidul Laborist, dar și alte formațiuni, să se distanțeze de ea. Inutilitatea străduințelor ei de a mobiliza Marea Britanie pentru un „protest general” împotriva Rusiei a făcut-o să renunțe o vreme la activitatea politică, dedicându-se scrierii unui volum despre *Originile și dezvoltarea dramaturgiei ruse*, cu care a avut însă puțin succes.

S-a mutat la St. Tropez, unde personalități ale vieții literare au încurajat-o să-și scrie autobiogra-

fia. Scriitorul american Theodore Dreiser spunea că „viața nici unei femei a secolului nostru” nu a fost mai plină de evenimente ca a ei. De altfel, el i-a promis și sprijinul material necesar spre a se putea dedica numai scrisului.

În 1931, în Statele Unite a apărut această lucrare. Emma și-a continuat suita de conferințe, vorbind pentru prima dată în 1934 în S.U.A. Avea 65 de ani. Cu amărăciune își îndrepta acum atacurile contra fascismului, în ascensiune, dar eșecurile se țineau lanț, pe toate planurile. Moartea fidelului ei prieten, A. Berkman, care s-a sinucis în 1936, a zdruncinat-o puternic. Războiul civil din Spania i-a dat pentru ultima dată elan spre a-și mobiliza puterile în vederea câștigării sprijinului Marii Britanii pentru forțele republicane. Fără rezultat!

Așa cum probabil și-a dorit, Emma Goldman, pentru mulți și mult timp „cea mai periculoasă

femeie din lume”, a murit în 1940, în timpul unui turneu de conferințe. A fost înmormântată la Hymarket Cemetery din Chicago, în singura țară pe care a iubit-o cu adevărat.

Correspondența ei cu scriitori celebri ai secolului nostru: Aldous Huxley, Henry Miller, Upton Sinclair și alții a fost publicată în mai multe limbi. „Oare viața mea a fost rodnică sau doar am repetat inutilă luptă a lui Don Quijote, s-a întrebare ea în pragul sfârșitului. N-au fost oare străduințele mele doar o supapă pentru firea mea impenetrabilă? Ori a fost cu adevărat idealul care mi-a dictat drumul vieții? Cu toate contradicțiile lor aparent ireconciliabile, aceste întrebări cuprind probabil fiecare în parte și poate chiar concomitent – mobilurile zadarnice ei lupte cu morile de vânt, risipei neobosite de energie și de pasiune cu care și-a răvășit viața. ■

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

• **Dumitru N. Seceleanu – DO-CUMENTE INEDITE** (ediție îngrijită de Răzvan Ciucă, Viorica Croitoru-Capvan).

Editura Orient-Occident, București, 1997, pagini nenumerotate: un somptuos volum de documente, fotografii, schițe și planuri de cadastru, evocând personalitatea unui fruntaș al agriculturii românești care a trăit între 1858 și 1932; apare sub egida Muzeului Agriculturii din România, din Slobozia, în colecția Biblioteca Romaniae Historicae Agriculturae.

• **Alexandru Duțu – HISTOIRE DE LA PENSÉE ET DES MENTALITÉS POLITIQUES EUROPÉENNES.**

Editura Universității din București, București, 1998, 302 pp., 23 000 lei: o incursiune în istoria civilizației europene în ansamblul ei, însoțită de texte comentate și de recomandări bibliografice.

• **Viorel Achim – ȚIGANII ÎN ISTORIA ROMÂNIEI.**

Editura Enciclopedică, București, 1998, 202 pp.: volumul prezintă, după cum se menționează în Cuvântul înainte semnat de acad. Șerban Papacostea, „istoria întreagă a acestei minorități etnice în România, a avatarurilor existenței ei colective, din vremea așezării la nordul Dunării până în vremea totalitarismului comunist și chiar în anii care au urmat după prăbușirea acestuia”.

• **Constantin Vișoianu – MIȘUNILE MELE** (ediție îngrijită de George G. Potra, Nicolae Dinu – coordonatori; Constantin I. Turcu, Ion Calafeteanu, Nicolae Niculescu, cuvânt înainte Adrian Severin).

Editura Enciclopedică, București, 1997, 414 pp.: 35 documente din perioada anilor 1933-1975, datorate unui excelent diplomat român de carieră care, din toamna anului 1946, a trăit în exil, acționând ca președinte al Comitetului Național Român, pentru a atrage atenția Occidentului asupra dramei românilor aflați sub regim totalitar

comunist; lucrare premiată cu premiul „Ion Ghica”, acordat de Fundația Culturală Magazin Istoric, din donația familiei Monica și Dimitrie Sturdza.

• **Max I. Dimont – EVREII, DUMNEZEU ȘI ISTORIA** (ediție revizuită și adaptată; traducere de Irina Horea).

Editura Hasefer, București, 1997, 503 pp.: o istorie populară, scrisă fără a face concesii ortodoxiei sau intelectualismului.

• **Alex Mihai Stoenescu – ARMATA, MAREȘALUL ȘI EVREII.**

RAO International Publishing Company, 1998, 507 pp.: o carte ce își propune să abordeze fără prejudecăți cazurile Dorohoi, București, Iași și Odessa.

• **Teodor Mavrodin – MAREȘALUL ANTONESCU ÎN TEMPLUL LA MOSCOVA.**

Editura Carminis, Pitești, 1998, 248 pp., 15 000 lei: o perioadă puțin cunoscută, prezentată pe baza unor documente inedite descoperite în arhivele moscovite.

La început a fost ideea: Doamna Cornelia Wohlfarth (Varsitz), directoarea generală a Târgului de la Leipzig, cea mai modernă construcție de acest fel din Europa (1 350 000 000 mărci + 2 000 000 000 mărci infrastructura căilor de acces), inaugurată în 1995, a apreciat că oaspetele de onoare al celei mai noi expoziții internaționale de carte din Germania să fie România. După ce în 1996 și 1997 invitate de onoare au fost Polonia și Țările Baltice, acum țara noastră urma să beneficieze de o asemenea rampă de lansare culturală ca niciodată în trecut dincolo de granițe.

Apoi a fost mesagerul. Domnul Peter Johann Gardosch, director general al unor firme din Leipzig, a sosit la București, în februarie 1997, cu scrisorile și documentația din partea conducerii Complexului Expozițional și, în întrevederi succesive cu doamna profesor Zoe Petre, consilier prezidențial, Ion Caramitru și Maria Berza la Ministerul culturii, Gabriel Gafița la Ministerul de externe, a prezentat pe larg propunerea.

În sfârșit, în zilele de 26, 27, 28 martie 1998, aici s-a ținut cea mai amplă manifestare culturală internațională a României, adevărata vedetă a Târgului de carte de la Leipzig. Două sunt minunile urbanistice și tehnice ale noului Leipzig: gara și expoziția. O a treia li se va alătura în viitor – noul aeroport internațional. În zilele Târgului de carte am avut impresia că toate drumurile duceau spre cărți.

Începând cu oficialitățile, președintele Republicii, Emil Constantinescu, președintele Camerei Deputaților, Ion Diaconescu, președintele Comisiei de cultură a Camerei Deputaților, Gabriel Tepelea, ministrul culturii, Ion Caramitru, ministrul de externe, Andrei Pleșu, consilierul prezidențial, Zoe Petre, președintele Uniunii Scriitorilor, Laurențiu Ulici, secretarul de stat Maria Berza și până la cele 4 000 de volume și cele 80 de edituri, un imens efort a fost vizibil la Leipzig pentru a arăta Germaniei și Europei cartea noastră de vizită. Un program uriaș a fost de fapt pus în mișcare în acest scop: teatru, film, muzică, artă plastică, fotografii, video, toate au vorbit miilor de vizitatori care străbăteau zilnic aleile și străzile Târgului de carte despre vocația europeană a culturii române. Sute de intelectuali – scriitori (poefi,

LEIPZIG 1998:

VEDETĂ – ROMÂNIA

CRISTIAN POPIȘTEANU

dramaturgi, prozatori), artiști, actori, filosofi, jurnaliști, fotografi, cinești – au explicat publicului ce suntem, cum suntem, ce facem noi românii. Un contingent numeros de scriitori germani originari din România sau trăind aici au evidențiat pe viu ce înseamnă factorul german în cultura românească.

Nu ar fi corect să nu spun că publicul asaltă standurile românești, deși la Târg erau peste 30 de țări și sute de expozanți.

Nu ar fi corect să nu amintesc că videocasele despre Castelul Peleş sau arta lui Brâncuși, despre spectacolele lui Zamfir sau despre mănăstirile din Moldova au fost cele mai solicitate, la concurență cu ultimele noutăți germane sau franceze.

Nu ar fi corect să nu subliniez că gazdele s-au întrecut pe ele în a organiza totul nemțește, adică perfect.

Nu ar fi suficient să vorbesc doar despre ceea ce am văzut străinii, și nu

despre ceea ce am văzut noi – am văzut că atunci când se mobilizează energii și talente, când se asigură resurse, când se vrea, se poate crea o veritabilă deschidere culturală omologată pe plan european. Ideea (doamnei Maria Berza) de a avea la Leipzig o cafenea literară Capșa, ca și proiectul standului românesc, gândit ca o „grădiniță a cărții” au câștigat vizitatorii.

Și să nu uităm că toate acestea se petreceau într-o expoziție cu o tradiție de 500 ani (la 1497 împăratul Maximilian I decretă deschiderea Târgului de carte de anul nou 1498). În 1914, la Leipzig s-a ținut prima expoziție internațională a cărții. În 1990, Târgul de carte de la Leipzig este numit Târgul Spe-

ranțelor în perspectiva unificării Germaniei. Și să nu uităm că Leipzigul este orașul tiparului unde prima tipografie s-a înființat la 1480. Iar Leipzigul este Lipsca, iar Lipsca a dat la noi ulița Lipscanilor.

Nu am putut să nu mă bucur văzând revista *Magazin istoric* expusă la standul Rodipet, chiar în inima Târgului. Și nu am putut să nu mă bucur văzând multe nume dintre cei ale căror lucrări erau expuse că, erau cu mult înainte vechi nume din *Magazin istoric*, ca, de pildă: Dennis Deletant, Ion Bulei, Camil Mureșanu sau Gabriel Tepelea. Reflecțiile pe marginea jurnalului arhiepiscopului romano-catolic al Bucureștilor între 1905-1924, Raymond Netzhammer, mi-au amintit că *Magazin istoric* a fost cea dintâi publicație din România care a prezentat, cu mulți ani în urmă, primele pagini din opera înaltului prelat. Între atâtea plăcute aduceri aminte mi-a apărut nemotivată absența mai multor istorici și a cărților lor.

Am scris acest reportaj nu numai pentru a spune că ideea de a face din România invitatul de onoare al Târgului internațional de carte de la Leipzig a fost validată istoric, dar și pentru că ea are o rezonanță europeană. Pe care atât de precis i-o surprinde Andrei Pleșu: „Un târg de carte internațional aduce în discuție o unitate europeană a valorilor. Și cred că vorbim prea puțin despre valori ca fiind criteriile solidarității noastre necesare. Văd într-un asemenea târg un semn că pe scenă apare și discursul valorilor interculturele, discursul unei solidarități de alt tip decât cea a intereselor regionale, subregionale sau continentale.

Un asemenea târg este exemplul cel mai bun că Europa nu trebuie inventată, că ea nu trebuie «lărgită», pentru că ea e deja cuprinzătoare – mai larg cuprinzătoare decât o cred uneori politicienii. Un târg de carte ca acela de la Leipzig este o Europă unită deja, împlinită, și nu o Europă în curs de a se realiza”. ■

SPIONAJ ELECTRONIC... CU CHIRIE

Începând din 1992, Rusia plătește anual o chirie de 200 milioane dolari Havanei pentru centrul de spionaj electronic de la Lourdes, în împrejurimile capitalei cubaneze. Cel puțin așa a declarat recent publicației *Miami Herald* colonelul Stanislav Lunev, un fost ofițer GRU, rămas definitiv în S.U.A. chiar în acel an, 1992, pe când era corespondent al agenției de presă TASS la Washington. Lunev, în vârstă de 50 ani, descrie baza de la Lourdes drept un „monstru” ce primește informații interceptate de sateliți-spioni, nave și avioane rusești din întreaga regiune a Atlanticului.

Construită în anii 1970, rețeaua de antene poate căpăta semnale electronice de la peste 1 500 km distanță, inclusiv mesajele prin telefoane celulare sau microwave. 2 000 tehnicieni ruși lucrează în acest centru, a declarat ofițerul, iar în ultimii ani ei au făcut operații de modernizare, evaluate la 90 milioane dolari.

De curând Cuba a anunțat că intenționează ca, în 1999, să mărească chiria Rusiei la 1 miliard de dolari, plătibili în petrol, arme, piese de schimb rusești pentru armata națională cubaneză. Moscova cunoștea planurile de război în Golf, ale Pentagonului, a lăsat să se înțeleagă Lunev, pe baza interceptărilor convorbirilor între piloții americani aflați în misiune și între soldați și familiile lor. Fostul ofițer susține că informațiile proveneau în mod sigur de la Lourdes, aducând ca argument codul utilizat și spusele prietenilor și colegilor săi din GRU.

Ce reacții a avut CIA la spusele lui Lunev? Purtătorii ei de cuvânt au refuzat să comenteze declarațiile. O serie de specialiști americani în informații estimează însă că descrierea făcută de el bazei de la Lourdes este exactă și că avem de-a face cu o sursă umană credibilă. Este și părerea celor care l-au audiat pe Lunev la conferințele sale de la Pentagon, CIA și NSA, agenția americană însărcinată cu spionajul electronic.

Washingtonul nu poate obliga Moscova să închidă baza de la Lourdes pentru că ea face parte din dispozitivul rus de verificare a respectării tratatelor de dezarmare internațională, așa cum și Rusia, la rândul ei, s-a împăcat cu ideea existenței unui sistem de supraveghere electronică a teritoriului său.

F.D.

unde urma să se ridice noua aşezare. Dar, din 967 oameni plecaţi din Dagö, cu opt luni în urmă, nu mai rămăseseră decât 545 de persoane, restul pieriseră din cauza bolilor şi lipsurilor. La destinaţie, condiţiile grele din primii ani de colonizare şi bolile au continuat să reducă numărul suedezilor, punând în pericol întreaga acţiune de colonizare. Conform registrelor parohiale, în martie 1783, se mai găseau în viaţă 135 de persoane, respectiv 71 de sex masculin şi 64 de sex feminin.

În continuare, numărul locuitorilor din Gammalsvenskby a ajuns la 140 de locuitori în 1795, 304 – în 1850, 456 – în 1870 şi 946 – în 1929. Deşi numărul locuitorilor de origine suedeză din Gammalsvenskby era redus în raport cu cel al altor naţionalităţi din satele învecinate (ucraineni, ruşi, germani etc.), totuşi ei şi-au păstrat elementele de identitate de pe insula Dagö: limba, amenajarea locuinţelor, situarea gospodăriei, modul de sărbătorire a marilor evenimente (botezurile, căsătoriile), poveştile, proberbele etc.

Perioada cea mai fericită

În martie 1784 a fost botezat primul copil născut la Gammalsvenskby din părinţi suedezi, strămutaţi de pe insula Dagö. Trei ani mai târziu, s-a clădit o biserică, în care, puteau încăpea 200 persoane, adică cu mult peste nevoile satului suedez. În următorii 40 de ani, serviciile religioase au fost oficiate de preoţi luterani germani. În 1792-1793 au venit la Gammalsvenskby 31 de prizonieri suedezi, despre care se spune că fuseseră eliberaţi din prizonierat, cu condiţia să se stabilească la Gammalsvenskby. În anul 1835 a avut loc cea mai mare catastrofă din istoria aşezării: satul a ars până la temelii. Câţiva ani mai

târziu, o parte din casele reparate după incendiu au fost distruse de un cutremur. Zece ani mai târziu, s-a produs o mare inundaţie, în care Niprul a luat cu el casele situate mai aproape de mal.

Până în jurul anului 1850, satul suedez a fost relativ izolat, cel puţin în ceea ce priveşte contactul cu vorbitori de limba suedeză. Atunci un învăţător de origine germană din Hapsal (Estonia), pe nume Carl Russwurm, a început să scrie o carte despre suedezii din Estonia şi, în timp ce şi aduna materialul, a dat şi de urma suedezilor „dispăruţi” de pe insula Dagö, cărora le-a scris în suedeză, punându-le o serie de întrebări. Răspunsul a întârziat mai bine de un an, dar când a venit în 1850 a fost publicat de Russwurm, în ziarul *Helsingfors Tidningar*, iar în anul 1852 a apărut o carte despre suedezii din Estonia, scrisă de Wilhelm Lagus, din Helsingfors.

În anul 1853 a început războiul Crimeii. Teatrul de operaţiuni aflat la nu mai mult de 200 km, i-a afectat direct pe locuitorii din Gammalsvenskby. Frumoasa clădire a noii şcoli terminate în 1854 a fost transformată în spital militar rusesc, iar în gospodăriile ţărăneşti au fost cazaţi, în diverse perioade, peste 22.000 soldaţi. Bărbaţi din Gammalsvenskby au fost obligaţi să execute transporturi pe câmpurile de luptă. Bolile au secerat însă mai multe vieţi omenesci decât luptele de pe front şi astfel, într-un sat care în 1850 nu avea mai mult de 304 locuitori au murit de boli 50 dintre ei.

În anii 1883-1884 s-a organizat în Suedia o colecţie pentru construcţia unei noi biserici, la care s-au adunat 20.000 ruble, adică de peste două ori mai mult decât fusese estimat costul bisericii.

Perioada 1885-1915 a fost considerată drept cea mai fericită din istoria satului. În regiune

domneau pacea şi bunăstarea. În agricultură s-au introdus noi tipuri de maşini, în majoritatea lor cumpărate din Suedia. S-a plantat viţă de vie, viile producând anual 40.000 litri vin. Dar, deşi producţia agricolă a crescut considerabil, ea nu era suficientă pentru a-i hrăni pe toţi locuitorii satului, ceea ce a dus în anii 1880-1890 la fenomenul de emigrare în Canada.

În 1914, 130 de locuitori din Gammalsvenskby au fost trimişi să lupte, o parte pe frontul de Vest, contra nemţilor, austriecilor şi ungarilor, o alta pe frontul contra turcilor. În anii imediat următori şi la Gammalsvenskby au avut loc frământări revoluţionare, puterea trecând de mai multe ori din mână „albilor” în mână „roşilor” şi invers, apoi satul a fost ocupat de trupe germane şi austriece. Tot în aceeaşi perioadă, au mai acţionat în sat detaşamentele de anarhişti ale lui Mahno.

În 1920, în zonă au avut loc lupte grele între unităţi ale armatei roşii, conduse personal de Troţki, şi trupe „albe” ale lui Denikin.

Prin Bucureşti, Viena şi Berlin

În anul 1927 un grup de ţărani suedezi din Gammalsvenskby s-au adresat coreligionarilor lor din Suedia, Finlanda şi America cu rugămintea de a-i ajuta să părăsească Ucraina. După mai multe apeluri şi intervenţii şi după presiuni exercitate de autorităţile sovietice ca suedezii să renunţe la emigrare, în final, în februarie 1929, a sosit de la Moscova aprobarea. În martie guvernul a decis să-i primească în Suedia.

Imediat după aceea cei ce urmau să emigreze şi-au vândut casele, în general la a zecea parte din valoarea lor, iar inventarul gospodăresc l-au vândut de asemenea vecinilor pe preţuri

derizorii. În ziua de 22 iulie 1929 aproape 900 de locuitori din Gammalsvenskby s-au îmbarcat pe două nave care i-au adus până la Cherson, apoi pe alta, până la Constanța, de unde cu trenul, trecând prin București, Viena și Berlin, au ajuns la Sassnitz. Aici un ferry-boat i-a transportat la Trelleborg, în Suedia, unde au ajuns pe data de 1 august 1929, după o călătorie de 9 zile. La Trelleborg, le-a urât bun venit, prințul Carl.

La 1 decembrie 1929 circa 700 emigranți fuseseră plasați pe la diferite gospodării agricole, numai vreo 180 rămânând în tabăra inițială, în special bătrâni și bolnavi. Un grup de 94 a plecat mai departe în Canada, iar un altul, de 243 persoane, a solicitat să se reîntoarcă în Ucraina.

Pentru aceștia ca și pentru practic întregul popor sovietic, anii 1930-1933 au fost cei mai negri: colectivizarea forțată a agriculturii, apoi, în 1937-1938, valul de deportări în „Gulag” ajunseseră la intensitatea maximă. În această ultimă perioadă au dispărut din sat 18 suedezi, care nu s-au mai întors niciodată.

La 25 august 1941, trupele germane au intrat în Gammalsvenskby, rămas sub ocupație până la 26 octombrie 1943. Suedezi din localitate au fost considerați de autoritățile germane ca „Volkdeutscher” (de apartenență germană), ceea ce nu le-a împiedicat să execute o parte dintre ei, ca activiști comuniști. În multe cazuri era suficient un denunț al unui vecin invidios ca un „Volkdeutscher” să fie executat. În sat a locuit, până la începutul anului 1942, și un evreu, cizmarul Janker, cu nevasta și trei copii, dar toți cinci au fost deportați și executați de nemți.

În octombrie 1943 s-a dat ordinul ca locuitorii care se mai găseau la Gammalsvenskby să fie evacuați forțat în Germania, unde au fost concentrați în regiunea Warthengau din Polonia de Vest,

iar o parte au fost înrolați în armata germană. La finele războiului, majoritatea refugiaților proveniți din Gammalsvenskby au ajuns în zona sovietică de ocupație, din Germania, și de acolo au fost repatriați. Un mare număr dintre ei nu s-a mai întors însă direct la Gammalsvenskby, ci au ajuns să petreacă mulți ani în închisorile și lagărele de muncă sovietice. Alții au pierit în detenție.

Un turn catolic, altul ortodox

Astăzi la Gammalsvenskby (care și-a schimbat numele în Verbivka) se găsesc circa 150 de persoane care se consideră suedezi. Cel puțin 50-60 dintre ele folosesc vechiul dialect suedez, care s-a vorbit în Gammalsvenskby în toate timpurile.

În anul 1885 în sat a fost inaugurată o nouă biserică luterană, construită în mare parte prin contribuții suedeze. Ea a funcționat normal până în anul 1929, când datorită emigrării în Suedia a majorității locuitorilor și datorită propagandei ateiste, nu s-au mai ținut slujbe religioase. În anul 1930, biserica a fost transformată în casă de cultură, iar în 1933 turnul ei a fost demolat. În 1944, la recucerirea satului de către trupele sovietice, biserica a fost transformată în depozit și, treptat, s-a ruinat, devenind inutilizabilă.

La finele anului 1989 a venit la Verbivka preotul ortodox-ucrainean Alexander Kvitko, care a adunat mai mulți voluntari din localitate și, cu ei, a trecut la renovarea bisericii. De remarcat că biserica renovată a mai căpătat pe lângă turnul inițial pătrat, de tipul celor uzuale la bisericile luterane, și un nou turn cu bulb, așa cum au în general bisericile ortodoxe.

Comunitatea religioasă suedeză din Verbivka a încheiat un acord de colaborare cu comu-

nitatea ucraineană din Verbivka, care dă dreptul suedezilor să închirieze biserica pentru nevoile lor. Suedezii recunosc prin acest acord că biserica aparține și este administrată de către comunitatea ucraineană-ortodoxă. Slujba religioasă în suedeză se poate ține doar când vine la fața locului un preot suedez.

După cum se vede, biserica din Verbivka este neobișnuită, atât prin aceea că are două turnuri, complet diferite ca arhitectură, cât și prin folosirea ei pașnică de către două comunități, care au avut numeroase conflicte în trecut.

*
* *

La 16 martie 1997 Anette Knutas a împlinit 40 ani și cu această ocazie a acordat un interviu ziarului *Dagens Nyheter*, ziarul de dimineață cu cel mai mare tiraj din Suedia. Anette locuiește la Handen, o suburbie în sudul Stockholmului, și lucrează la un magazin de jucării. Numele de familie cu terminația „as” sunt tipice pentru cei originari din-Gammalsvenskby. Astfel numele de Annas, Buskas, Hoas, Knutas sau Utas apar în total de 128 ori în cartea de telefon a Stockholmului și de 121 ori în cartea de telefon a insulei Gotland, unde este cea mai mare densitate de descendenți ai suedezilor plecați din Gammalsvenskby.

În interviul acordat și apărut sub titlul *Cu rădăcinile pe coasta Mării Negre*, Anette declară: „Sunt mândră de originea mea suedezo-ucraineană. De la această origine mi se trag încă pățănarea și voința de a depăși toate piedicile ce îmi apar în cale. În fiecare an, de 1 august, ne adunăm la Roma, pe insula Gotland pentru a fi împreună, a ne depăna amintiri și a vizita muzeul aflat acolo. Este timpul ca noi, tinerii, să ducem mai departe istoria părinților noștri”. ■

TITANICUL

ÎN ZECE ÎNTREBĂRI ȘI RĂSPUNSURI

„Vaporul s-a scufundat când de-abia apăruse cinematograful“ – declara James Cameron, realizatorul filmului care a obținut anul acesta 11 premii Oscar. Iar filmul a fost cel care l-a „readus la suprafață“. Cea mai scumpă peliculă realizată vreodată este și cea care a obținut, până acum, cele mai mari încasări. Sta-tuetele primite au rând realizarea jocul actori-

recompensat în primul și efectele tehnice, nu lor. Dar nu este mai puțin ade-vărat că su-biectul

Căpitanul Smith

se preta la o tratare spectaculoasă. Interesul cu care a fost primit filmul – inclusiv în România – ține, cre-dem, nu numai de cele 11 Oscaruri și de realizarea tehnică, dar și de drama petrecută în urmă cu 76 ani. O dramă care a reamintit omenirii că este departe de a fi infailibilă. În comentariile ce au însoțit prezen-tarea filmului – la noi și în alte părți – s-au strecurat inadvertențe. Iată de ce am considerat util să prezentăm cititorilor noștri, într-o formă pres-curtată, cele 10 întrebări și răspunsuri publicate de Philippe Masson în revista franceză *Historia*, din luna ianuarie 1998, și care privesc tocmai câteva aspecte controvertate ale dramei Titanicului.

Una dintre bărcile cu supraviețuitori de pe Titanic este recuperată la bordul navei Carpathia

1. Suferea Titanicul de un viciu de construcție?

În mod sigur, nu. Construit la Belfast, după planurile tânărului inginer Andrews, noul gigant al mărilor, ce aparținea companiei White Star, reprezenta o remarcabilă reușită tehnică pentru acea epocă. O dovedește și faptul că, deși cinci compartimente din față au fost, treptat, invadate de apă, după șocul ciocnirii cu aisbergul, Titanicul s-a scufundat abia după două ore și jumătate. Dacă ar fi avut pereți despărțitori etanși care să ajungă până la nivelul punților superioare sau fund dublu până la linia de plutire, agonia navei ar fi fost poate mai lungă. Cele două comisii de anchetă, cea engleză și cea americană, au ajuns la concluzia că o navă care să nu se scufunde nu poate fi construită.

2. Naufragiul s-a datorat izbiturii sau unei explozii?

S-a pus în discuție cauza reală a scufundării Titanicului pentru că niciodată nu s-a putut stabili adevărata natură a avariei provocate de aisberg: sfâșierea cocii pe o lungime de 70 m, ruperea chilei de rulu tribord sau dislocarea plăcilor de tablă. Descoperirea epavei nu a oferit un răspuns. În schimb, submarinul francez Nautilus a reaperat, în 1987, la tribord, o breșă cu un diametru de 3-4 m, datorată unei explozii provocate de un incendiu într-un buncăr. Deci, s-a spus, nu aisbergul a fost cauza. Dar o asemenea interpretare – care a găsit ecou în presă – are mai multe puncte slabe. A apărut un incendiu la un buncăr cu cărbune, la bordul Titanicului, pe când se afla în dreptul Belfastului, dar el a fost stins complet duminică, 14 aprilie. Nici un supraviețuitor nu își amintește de

Unul dintre radiotelegraștii de pe Titanic

vreo explozie. Iar faimoasa breșă este situată prea departe de respectivul buncăr și prea sus față de linia de plutire pentru a fi fost locul de pătrundere masivă a apei.

Dispariția Titanicului nu se poate datoră decât unei sfâșieri a cocii provocate de aisberg, agravată de dislocarea plăcilor de tablă. Iar aceasta din urmă s-a datorat fragilității oțelurilor de atunci, care, în contact cu apele reci ale oceanului, au devenit casante și friabile.

3. Căpitanul a săvârșit o greșeală de navigație?

În noaptea fatală, Titanicul avea o viteză de croazieră normală, procedură obișnuită pentru marile pachetoturi care navigau în zona gheturilor, în absența ceții. În ciuda declarațiilor unor supraviețuitori, proprietarul companiei White Star, care se afla la bord, nu l-ar fi invitat pe căpitanul Smith să mărească viteza pentru a bate vreun record.

Judecând după poziția epavei regăsită în 1985, viteza pachetotului abia atingea 21 noduri, nu 23 sau 24 noduri, cum s-a afirmat. Este adevărat, președintele tribunalului naufragiilor de la Londra, lordul Mersey, a deplâns faptul că s-a păstrat viteza normală într-o zonă de risc, chiar dacă era o practică justificată prin experiența anterioară. „Evenimentul a demonstrat – spunea Lord Mersey – că ea era greșită”.

Ruta urmată de Titanic corespundea perfect cu cea fixată prin convenția internațională din 1899. Era chiar cu vreo zece mile mai la sud. Ruta era deja controversată, căci tăia limita zonei de derivă a gheturilor.

4. Au existat neglijențe ale operatorilor radio?

Asupra acestui punct nu există îndoieli. În cursul zilei de 14 aprilie, Titanicul a primit cinci mesaje din partea unor nave diferite care avertizau despre prezența gheturilor. Din nefericire, cel de al cincilea mesaj nu a fost transmis pe punctea de comandă. El provenea de la nava Mesada și a fost primit la ora 21.40. Era cât se poate de explicit: „Gheață semnalată la latitudinea 42° la 41°25' nord, [longitudinea] 49° la 50°30' vest. Am văzut aglomerări de gheață și mari aisberguri”. Ele se găseau exact pe ruta urmată de Titanic și neglijența operatorului Philipps a constituit una dintre cauzele directe ale catastrofei.

Altă neglijență gravă. Cu o oră înainte de coliziune, nava Californian a semnalat: „Ne-am oprit. Suntem înconjurați de gheturi”. Dar operatorul radio a fost aspru repezit de Philipps: „Taci, sunt ocupat. Comunic cu Cape Race”. Philipps tocmai transmitea un teanc de telegramme ale pasagerilor.

Seria de neglijențe ține de faptul că pe atunci, telegrafia fără fir de la bord – ce aparținea unor firme

particulare, Telefunken și Marconi – nu era încă considerată un sprijin pentru navigație. Desigur, comandantul avea prioritate în transmiterea mesajelor oficiale, adresate companiei, altor nave sau în caz de pericol. Dar telegrafia fără fir părea mai curând un instrument comercial, aflat în serviciul pasagerilor, pentru a transmite știri familiilor lor sau mesaje de afaceri.

O altă caracteristică a aparatelor aflate la bord o constituia bătaia lor ce varia foarte mult și lipsa unor ascultări sistematice. Doar marile vapoare dispuneau de doi operatori, care lucrau în ture. În momentul catastrofei, operatorii de pe două nave din apropiere, Parisian și Californian, tocmai debransaseră aparatele. Iar cel de pe Carpathia a recepționat S.O.S.-ul Titanicului exact în clipa în care se pregătea să se culce.

5. Existau bărci de salvare în număr suficient?

Spre surpriza și indignarea tuturor, comisiile de anchetă au arătat că pentru o capacitate maximă de 3 547 persoane – pasageri și membri ai echipajului – Titanicul nu oferea decât 1 178 de locuri în bărcile de salvare. De fapt, o situație similară se putea întâlni la bordul tuturor marilor pacheboturi de atunci. Și Titanicul corespundea reglementărilor de securitate fixate de Board of Trade. De fapt, le depășea, căci dispunea de 20 de ambarcațiuni, între care 4 plute, când s-ar fi putut mulțumi cu doar 16 bărci. Situația nu ținea de o dorință sordidă de economie, ci rezulta din experiență. Naufragiile erau din ce în ce mai rare, iar vapoarele din ce în ce mai sigure. În 20 de ani, pentru 9 milioane de persoane care au traversat Atlanticul, s-au înregistrat 118 morți și dispăruți. Intervenea și o doză de scepticism privind capacitatea de a lansa la apă un mare

număr de ambarcațiuni și a transborda toți pasagerii.

Scepticism confirmat chiar de exemplul Titanicului. Au fost salvați doar 711 pasageri, în condițiile existenței a 1 178 de locuri disponibile. Cauza anomaliilor a constituit-o faptul că mulți pasageri au refuzat să se îmbarce și parte dintre ambarcațiuni au plecat pe jumătate goale. S-a înregistrat și o mare încetinire în neîndemânare din partea multor mateloți în timpul operațiilor de evacuare. La Southampton se făcuse un singur asemenea exercițiu, care s-a derulat când nava era ancorată și a antrenat doar două bărci.

6. Au fost sacrificați pasagerii de la clasa a III-a?

Întrebarea a stârnit o vie polemică. Peste 62% dintre pasagerii de la clasa I, 41% dintre cei de la clasa a II-a și doar 25% dintre cei de la clasa a III-a au fost salvați. S-a datorat acest lucru unei reacții discriminatorii? Cea mai mare parte a pasagerilor de la clasa a III-a erau emigranți din Europa de Est. Chiar

regizorul James Cameron declara în ziarul *Libération* că ne aflăm în fața unui caz de discriminare datorată diferențelor sociale.

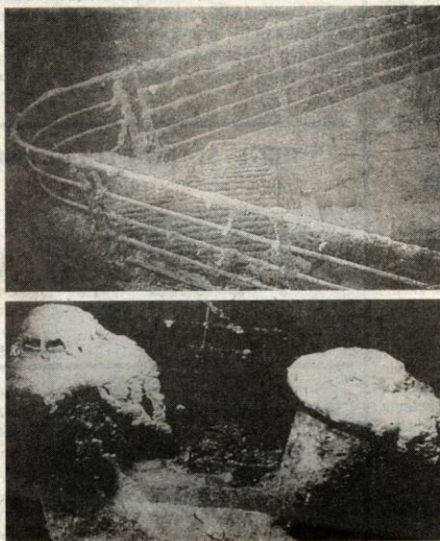
În realitate, procentajul se explică dacă ținem cont de planul Titanicului. Pasagerii de la clasa a III-a, aflați pe punțile inferioare au avut de parcurs un lung drum până să ajungă pe punțile superioare. A intervenit și obstacolul necunoașterii limbii engleze. Unii dintre ei au avut reacții brutale, încercând să își asigure cu orice preț un loc în bărcile de salvare. Ei nu știau că femeile și copiii au prioritate. În alte cazuri, familii întregi au preferat să moară împreună, decât să se despartă. Scandinazii și irlandezii, mai obișnuiți cu marea, au scăpat în număr mult mai mare decât pasagerii de origine slavă și orientală.

Bărbații de la clasa a II-a au reprezentat cel mai scăzut procentaj între cei salvați: doar 8%, față de cei 32% bărbați de la clasa I și 16% de la clasa a III-a. Jumătate dintre femeile de la clasele inferioare au fost salvate, dar doar o treime dintre copii.

7. A mai existat o altă navă în apropierea locului naufragiului?

În momentul impactului, un număr de martori au zărit în apropiere luminile de poziție ale unei nave ce părea să se îndrepte spre Titanic. Comisia americană de anchetă a fost convinsă că era Californian și l-a acuzat pe căpitanul Lord de pasivitate. El s-ar fi aflat la 10 mile distanță, nu la 20, cum scrie în jurnalul de bord. Poziția epavei pare să confirme declarațiile lui Lord. Nu este mai puțin adevărat că nimic nu justifică indiferența sa de necrezut, nici contradicțiile în fața comisiilor de anchetă. Misterul persistă: poate că a existat o a treia navă.

Starea actuală a Titanicului exclude posibilitatea tehnică a readucerii lui la suprafață (imagini luate cu ajutorul unor camere subacvatice)

8. În ce stare au găsit arheologii submarini epava Titanicului?

În urma explorărilor făcute de francezi și americani nu mai există vreo îndoială: Titanicul s-a rupt în două și pupa se află la aproape 600 metri de prova. Rămâne de stabilit în ce moment s-a produs ruptura. Potrivit unora, abia la adâncimea de 300 m, după alții, chiar în momentul naufragiului. Mărturiile supraviețuitorilor rămân contradictorii.

9. În afară de obiecte, au fost descoperite și cadavre?

Cu excepția tonelor de cărbune, a blocului motoarelor sau a cazanelor, cele mai multe obiecte se află pe partea dreaptă a epavei, datorită unui curent dinspre sud-sud-est. Sunt obiecte de o mare varietate: veselă, sticle, îmbrăcăminte etc. Starea lor de conservare diferă foarte mult. Obiecte de aramă și de bronz sunt foarte bine păstrate. La fel, miile de sticle. În schimb, nici una dintre expediții nu a găsit vreo urmă de cadavru. Este sigur că acestea au fost devorate de pești și crustacei care trăiesc la acele adâncimi, iar resturile au fost dizolvate de salinitatea apei de mare.

10. Va fi scoasă la suprafață epava Titanicului?

Un lucru este sigur. Indiferent de evoluția mijloacelor tehnice, Titanicul nu va fi adus la suprafață. Starea epavei se opune. Anumite zone ale cociei sunt intacte, altele însă sunt mâncate de rugină, mai ales părțile din fier sau oțel aflate în contact cu alte metale. Toate piesele din lemn au dispărut. Orice încercare de aducere la suprafață a epavei ar distruge-o definitiv. ■

Adaptare de
Dorin MATEI

CLIO ANUNȚĂ

SARCOFAGE GALO-ROMANE

„După ceremonia funerară, de acum șaisprezece secole, noi suntem primii care am pătruns în aceste morminte”, declara recent arheologul francez Bernard Farago. Printr-un adevărat miracol, în așezarea Naintré, din departamentul francez Vienne, au fost descoperite recent două caverne galo-romane absolut intacte. Fiecare sarcofag de piatră conține ofrande și obiecte personale ale morților, chiar flori și multe frunze aruncate pe sicriele de plumb. Descoperirea, care oferă o imagine extrem de precisă despre cum se desfășura o înmormântare în Galia, în primele veacuri ale erei noastre, este rodul întâmplării. În timpul unor lucrări, prăbușirea unei bolte a scos la iveală prețioasele construcții, ceea ce i-a făcut pe muncitori să îi anunțe imediat pe arheologi. De atunci, respectiv 18 decembrie 1997, secretul a fost bine păstrat. Abia la sfârșitul lui martie 1998, descoperirea a fost dată publicității.

Cavouriile de la Naintré au fost construite de proprietari de pământuri foarte bogați și, probabil – afirmă arheologii –, în apropierea caselor lor. Într-unul dintre ele se află o amforă africană și un ulcior de bronz, în celălalt – obiecte fine de toaletă; oglină, pieptene de fildeș, fiole de parfum și multe altele, de folosință necunoscută. Obiectele au fost între timp deplasate, într-un loc sigur, sub un clopot cu o temperatură controlată, pentru a împiedica degradarea lor naturală, accelerată de schimbarea bruscă a condițiilor atmosferice. Urmează ca în viitor să fie deschise și sicriele și să fie transferate într-o sală special amenajată, pentru a fi studiate de arheologi, care opinează că și conținutul lor ar putea fi la fel de interesant. De altfel, sicriele și sarcofagele de plumb sunt, în general, o raritate, multe fiind recuperate pentru materialul lor și refolosite în același scop.

F.D.

REGE AL EGIPTULUI (568-525 î.Hr.)

(Biverb: 8, 6)

N-O U^M AS

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția careului *Revoluția română de la 1848*: BĂLCESCU-CU-ROATA-ALMAȘ-ARU-RAR-ALA-D-RA-RATIU-BIBESCU-TO-CLACA-ANI-L-OAN-FILARET-SJ-S-S-ROTE-T-SIGLA-SEN-ESTONA-MIRI-AMAN-ZLATNA

Soluția jocului din numărul trecut:

p. 91: PETRU CAZACUL (PE-T-R/U-CA-Z/A-CU-L)

HULITA BRÂNZĂ

VALENTIN GHEONEA

În cursul vieții ne schimbăm obiceiurile, ne modificăm gusturile. La fel se întâmplă cu societatea. Lucruri considerate azi firești erau interzise în urmă cu sute de ani. Alimente azi acceptate aproape de toată lumea erau considerate o amenințare pentru sănătate. Între acestea, și brânza.

Pe la începutul secolului XII, Sfântul Bernard, abatele de la Clairvaux, considera că în lapte se găseau două materii de semne diferite: una pozitivă (care dădea naștere untului) și una negativă (din care se obținea brânza). Cei ce mâncau produsul din urmă erau considerați de sfânt oameni cu inima „înghețată ca laptele și dură precum brânza”.

În concepția omului din Evul Mediu, fermentația care dădea naștere brânzei se datora unor procese urât mirositoare de transformare a materiei. Ca de obicei, un proces care nu putea fi înțeles (cel al închegării laptelui) era considerat un fenomen supranatural. Laptele alb se transforma în brânză solidă – iată ceva ce ținea de alchimie. La această minune medita și celebrul Paracelsus, alchimist și căutător al pietrei filosofale, din secolul XVI.

Întro lume obsedată de transformarea rocilor în aur, în care granița dintre regnurile vegetal, mineral și animal era nesigură, îmblânzirea laptelui și transformarea lui în brânză ridică adevărate probleme de conștiință. Nu cumva era lucrarea Diavolului? Femeile ce făceau brânza erau considerate adesea vrăjitoare. Spre comparație, să ne amintim de mama lui Creangă, pe care acesta o numea vrăjitoare pentru că închega apa cu două picioare de porc.

Fermentarea laptelui era considerată o putrezire a acestuia, prin care se eliberau substanțe și mirosuri considerate dăunătoare, chiar fatale omului. Aversiunea față de brânză nu se oprea la nivel comun, ci era întemeiată pe o întreagă teorie medicală. În 1643 apărea la Frankfurt broșura *Despre caracterul nefast al brânzei*, semnată de medicul Johan Lotichius. Potrivit lui, brânza era „un lucru fetid și dezgustător”, fiind obținută prin „smântânirea reziduurilor nocive ale laptelui”,

„închegarea părții lui infecte”, „copulația celor mai rele substanțe”. Spre deosebire de unt, pe care același medic îl considera partea cea mai aleasă și pură a laptelui, „veritabil deliciu divin, măduva lui Zeus”. Lotichius socotea brânza o hrană bună doar pentru propari și sărăntoci: „un aliment grosolan și dezgustător, un boț plin de viermi și limbrici, pe care persoanele de calitate, cetățenii onorabili, nu se cade să-l consume”. Cei ce se încumetau totuși să se atingă de acest aliment erau considerați „niște degenerați, amatori de putreziciuni”.

Pentru alții, brânza era o „hrană blestemată, un aliment barbar, hrana triburilor nomade de păstori și a oamenilor păduri”. Părerii similare se regăsesc și la unii autori bizantini, care îi numeau pe vlahi (românii sud-dunăreni), „barbări muncători de brânză”, epitet cu care erau gratulați ungeri și românii de la nord de Dunăre.

În schimb, în medicina populară brânza era recomandată drept balsam. Spre sfârșitul secolului XVI, medicul italian Baldassar Pisanelli admitea consumarea brânzei, cu condiția să fie „mâncată chiar în ziua când a fost făcută, căci atunci când se învechește devine foarte nocivă”. În cazul în care se întâmpla ca și brânza proaspătă să dăuneze sănătății, același medic recomanda ca antidot vinul, băut din abundență.

Tot în secolul XVI, un alt medic, Johan Lange, din Heidelberg, făcea un experiment, considerat foarte periculos de contemporanii săi. Vând să demonstreze netemeinicia anatemei aruncată asupra brânzei, Lange și-a impus un regim bazat aproape în totalitate pe acest produs. A reușit să atingă vârsta de 80 ani, dar a fost considerat până la moarte o persoană excentrică, cu care era bine să nu ai de-a face.

Astăzi, cui îi mai este frică de brânză? ■

În reprezentările Evului Mediu, brânza lipsea chiar și de pe masa săracului

LĂCAȘURI DE ÎNCHINĂCIUNE

Neagoe Basarab	→	Refăcut	↓	Pantomim Stefan cel Mare, Petru Rareș și mitropolitul Gr. Roșca	↓	Conifer Garare Călugărul Nicodim	↗		↓	Petruț Mușat
Movilești		Mijloc de transport	↓		↓			Epocă	→	
Sabin Drăgoi	↓							Nună!	↓	
										Vestit portar al Sucevei
	→				Fir scurt destrămat	→				↓
Mitropolitul Anastase Crimca	→				Rod secătuît!	↓				
Cimerian										
Dunel	↓	Regulă	→					Termen redus (abr.)	→	
		Real	↓							
Luare în arendă	→									Zmei
Stropire										
Oraș în Mesopotamia	↓				Enel	→		BOR (simb.)	↗	
					Eden	↓		Despart colinele	↓	
		Fluviu în Suedia	→					Material de construcții	↗	
		Stefan cel Mare	↓					A proteja	↓	
Nota doi										
Bun	→				Luate în răspăr!			Regiunea Iombară	↗	
„Căzute din căruți!								Are sens de nou	↓	
	↓			Spătarul Mihail Cantacuzino	↗					Pitic
				Sonoritate lacustră	↓					↓
Pseudonim al lui G. Topârceanu	→				Pronume personal	→		Udriște Năsturel	→	
Sifială					Strigătul gâștel!	↓		Ori (var.)	↓	
	↓				Vlad Dracul și urmașii Vlad Călugăru și Radu cel Mare	→				
Stăntă	→					Anin	→			

Dictionar: TRER, ATRA, GTOP

Dr. I.I. MARINESCU,
Cercul rebusistic „Scutul Patriei“ – Craiova

1902 - 1903

Soțul gelos

Într-un discurs pronunțat în Reichstag, la 9 ianuarie 1902, cancelarul von Bülow declară că temerile provocate de o apropiere franco-italiană sunt nejustificate: „Un soț nu trebuie să fie gelos când soția lui dansează cu un alt bărbat. Oricum, după bal, ea revine la el”.

Marcel Renault, la volanul automobilului său cu patru cilindri. Record de viteză pentru anul 1902: 1 441 km în 29 ore și 30 de minute

zenției importante a elementului evreiesc în mișcările revoluționare și de fidelitate față de țarul Nicolae II.

Lumea juntelor

Nu trece o săptămână fără o revoluție sau două în America Latină – scrie *L'Illustration*, din 25 ianuarie 1902. De data aceasta, ea s-a produs în Paraguay. Insurgenții l-au arestat acasă la el pe președinte, apoi au invadat Palatul Congresului. Un senator a fost omorât, mai mulți senatori și deputați și un general răniți. Puterea a revenit vicepreședintelui.

La 3 noiembrie 1903, o junță proclamă separarea Columbiei de Panama. Autoritățile columbiene rezistă doar 48 de ore presiunii insurgenților, sprijiniți de trupe americane.

Din fidelitate

În duminică Paștilor a anului 1903, 16 aprilie, orașul Chișinău este teatrul unui pogrom. Ministrul rus de interne consideră acțiunea o manifestare spontană de protest a populației contra pre-

georghe, sub numele de Petru I. Pe termen lung, schimbarea scoate Serbia din orbita Austro-Ungariei și o apropie de Rusia.

Sinn Fein

Reunită la Dublin în octombrie 1902, Society of Gael cheamă pe irlandezi să refuze plata impozitelor, iar pe deputații irlandezi să părăsească Parlamentul britanic și să întemeieze o Adunare Națională a Irlandei. Politica de rezistență pasivă este denumită „Sinn Fein” (Noi înșine).

De-a lungul deceniilor, în Irlanda el va crea o situație tensionată, atât pe baze politice, cât și religioase, între catolici și protestanți, culminând cu conflictele sângeroase din anii '70-'90.

După ce mai multe încercări de a restabili pacea au eșuat, la 8 aprilie 1998, la Ulster a fost încheiat un acord de pace între guvernul britanic, reprezentat de premierul Tony Blair, cel irlandez, prin premierul Berthin Ahren, în prezența negociatorului-șef, senatorul american, George Mitchell, și a reprezentanților partidelor politice din această provincie, între care și Sinn Fein.

Altă orbită

Regele Alexandru al Serbiei și soția sa sunt omorâți în cursul nopții de 11 iunie 1903, în Palatul regal. Cad sub gloanțele ofițerilor complotiști și frații reginei, primul ministru, ministrul de război. Adunarea Națională îl desemnează ca rege pe prințul Kara-

Telex

- Se încheie acordul final pentru construirea de către un consorțiu internațional a căii ferate Istanbul-Bagdad (5 martie 1903).

- O locomotivă produsă de firma Siemens atinge, pentru prima oară, 200 km/h (octombrie 1903).

- Frații Wright reușesc primul zbor cu un aparat cu motor (17 decembrie 1903).

Științifico-fantastic

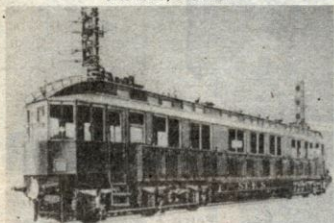
Georges Méliès, fost prestidigitator și actor, realizează, în

mai 1902, primul film științifico-fantastic, *Căldătorie spre lună*. Mare succes de public, filmul anunță triumful punerii în scenă grandioase și debu-

tul industriei cinematografice europene.

Lume-lume

Locomotiva firmei Siemens atinge, pe 6 octombrie 1903, 200 km/h

Prima zi de vară în România, 1 iunie 1902. Monahul Meletie Popescu de la Căldărșani este condamnat pentru furt. Regele inspectează trupa pe câmpul de la Cotroceni. Preotul Marcu donează 2 000 lei Facultății de teologie din București. Ministrul Turciei pleacă la cură la Lacul Sărat. Încep exa-

Primul zbor reușit al fraților Wright cu biplanul „Flyer”, în anul 1903

menele elevilor din clasa a V-a, școlile rurale. Se înregistrează 14 cazuri de scarlatină printre funcționarii gării din Predeal. Se fac pregătiri pentru bătaia cu flori de la Șoseaua Kiseleff. Sunt sărbătorii cei 40 ani de activitate ai gimnastului Moceanu.

1904 - 1905 - 1906

Port-Arthur

A doua zi după declarația de război a Rusiei, pe 10 februarie 1904, Japonia răspunde cu o declarație similară. La 8 februarie, japonezii atacaseră, prin surprindere, noaptea, flota rusă din Port-Arthur. Eroul zilei este amiralul Heihachiro Togo, cel care a organizat o mobilizare rapidă. În vreme ce flota japoneză asediază Port-Arthur și se pregătește să debarce trupe pe țărm, țarul își pune toate speranțele în flota din Baltica și în amiralul Rojdestvenski, comandantul acesteia.

Prin tratatul de pace, încheiat abia în septembrie 1905, Rusia ceda Japoniei Port-Arthurul și recunoștea Coreea ca sferă de influență japoneză.

Vacanțele se petrec deja la mare, în 1904

Separare

În prezența unei adunări de 30 000 persoane, la 9 iunie 1905, se dă citire hotărârii Parlamentului norvegian, luată fără dezbateri și în unanimitate, de a se rupe pactul de uniune cu Suedia (realizată în 1814). Se înalță noul drapel norvegian și se intonează imnul național.

Popa Gapon

În 22 ianuarie 1905 („Duminică roșie”), popa Gheorghe Gapon conduce la Sankt Petersburg o mani-

festatie pașnică, la care iau parte 30 000 muncitori, cerând țarului reforme sociale și politice. Urmează, după un foc de armă tras din mulțime, o reprimăune sângeroasă: 1 000 manifestanți sunt omorâți.

Sufragete

În ianuarie, mișcarea sufragetelor ia amploare în toată Europa. Emmeline Pankhurst, conducătoarea Uniunii sociale și politice a femeilor, cheamă la acțiune pentru dreptul la vot al femeilor.

În Franța, sufragetele cer să li se scadă din impozite partea destinată indemnizațiilor deputaților, pe care nu au dreptul să îi aleagă.

10 mai

Încep, la 10 mai, serbările prilejuite de aniversarea a 40 de ani de domnie a regelui Carol I și 25 de ani ai Regatului.

1 000 de persoane au murit la cutremurul de la San Francisco

. Telex

• Cotidianul american *Daily Illustrated Mirror* publică pentru prima oară o fotografie în culori (22 martie 1904).

• Președintele Theodore Roosevelt declară că Statele Unite se consideră jandarmul Americii Latine (6 decembrie).

• În Franța se abrogă legea care interzicea căsătoria cu complicele, după un divorț pronunțat pentru adulter (16 decembrie).

• În orașul italian Ancona, un belgian fondează prima asociație a vegetarianilor (1 ianuarie 1905).

Se dau mese în Cișmigiu și la Arenele Romane. La banchetul din Cișmigiu, meniul este: țuică bătrână, ouă roșii, mezeluri (șuncă, parizer, tobă, salam), friptură de miel, cașcaval de Penteleu, ridichi de lună, franzelă specială, vin alb vechi de Odobești, tort, portocale. Iancu Cerkez nota: „Am asistat la defilarea trupelor pe dinaintea statuii lui Mihai Viteazul. Regele a venit călare de la Mitropolie, însoțit de aclamări. S-a dat jos la tribuna reginei și s-a apropiat să vadă defilarea școlarilor instruiți de curând în exerciții militare... Când s-a apropiat ostirea, regele a încălecat din nou, dar a trebuit să i se aducă un scaun ca să se suie pe sea”.

La 6 iunie se inaugurează, în prezența suveranilor, Expoziția națională, înălțată pe locurile virane de la Filaret și Parcul Carol.

Anarhism

La 18 mai are loc căsătoria regelui Alfonso XIII al Spaniei cu principesa Victoria Eugenia de Battenberg. Pe drumul de întoarcere de la Catedrală, printre numeroasele buchete de flori aruncate de la ferestre, s-a aflat și o bombă. Trăsura este sfărâmată, dar cuplul scapă nevătămat. În cortegiu se află și ministrul român de externe, generalul Lahovary.

Dreyfus

În iulie se pronunță reabilitarea căpitănelui Alfred Dreyfus, care pune capăt afacerii judiciare ce a provocat o mare criză a Republicii III. Ofițer de stat major, evreu de origine, Dreyfus a fost condamnat la deportare pe viață, bănuat a fi divulgat secrete militare Germaniei.

În ciuda descoperirii adevăratului vinovat, încă din 1896, Statul major și Ministerul de război au susținut, pe un fond antisemit,

Telex

• În februarie compania Coca-Cola aniversează 20 de ani de existență (1906).

• Este inaugurat, la 19 mai, tunelul Simplon, care leagă Elveția de Italia (19,7 km).

• Primul brevet pentru un procedeu de film sonor, atribuit francezului Eugène Lauste (august).

• Atentat cu bombă împotriva primului ministru rus Piotr Stolipin (25 august), urmat de o represiune sângeroasă.

teza culpabilității ofițerului. La centenarul celebrului articol al lui Zola, *J'accuse* (apărut în 13 ianuarie 1898), în care scriitorul învinuiește direct Statul major, dezbateră a fost reluată.

Prima emisiune

În seara de Ajun, mai mulți operatori radio aflați la bordul navelor în largul coastelor Terra-Novei ca și o serie de radio-amatori

Wilhelm II (dreapta) și Nicolae II pregătesc alianța germano-rusă din 1905

ascultă în căștile lor, în locul semnalelor morse obișnuite, vocea unui om care anunță titlul unui disc. Urmează *Largo* de Haendel. Apoi el citește Evanghelia de Crăciun și încheie prin a-și ruga auditorii să-i scrie despre condițiile în care au recepționat emisiunea. Vocea aparține profesorului Reginald Aubrey Fessenden, inventator canadian în vârstă de 40 ani, care transmise prima emisiune de radio.

Contesa și țițanul

Puternică emoție în înalta societate austriacă și ungară în urma anunțării, la 6 aprilie, a unei căsătorii – de fapt, o mezalianță: contesa Wilhelmina Festetics s-a decis, în

ciuda tuturor obstacolelor care i s-au pus, să se căsătorească cu un țițan, Nyari Rudi. Inițial, ea îi promisesese mâna contelui Sigismund Spretti. Acesta o însoțea adesea la un café-concert unde cântau țițani. Rudele i-au oferit lăutarului mari sume de bani ca să renunțe. Ea este o femeie inteligentă, educată, care vorbește cinci limbi. El a studiat muzica la Conservatorul din Budapesta. A refuzat banii spunând că el

La 45 de ani actrița italiană Eleonora Duse se află în culmea gloriei, jucând *indeosebi* în piesele compatriotului ei Gabriele d'Annunzio (1904)

câștigă destul pentru a-și întreține viitoarea soție.

Jaf în uniformă

Pe 16 octombrie, ora 16.00, în orașul Köpenick, în apropiere de Berlin, în fruntea unei gărzi de 12 soldați, luați de pe un câmp de instrucție, un căpitan intră în Primărie. Le arată Burgmeisterului și funcționarilor un ordin imperial, potrivit căruia aceștia erau obligați să cedeze banii Primăriei, 4 000 mărci. În schimbul lor, le eliberează o chitanță. Apoi, le cere să îl urmeze, sub escortă, până la postul de poliție Tilleuls, din Berlin. Ajung acolo doar arestații și escorta, fără căpitan. După primele momente de stupeoare, polițiștii se dumiresc. Falsul căpitan a fost descoperit la 26 octombrie. Potrivit revistei *L'Illustration*, doar „fetișul uniformei”, care există în Germania, poate explica episodul.

Rubrică realizată de:
Florentina DOLGHIN,
Ioan LĂCUSTĂ,
Dorin MATEI,
Marian ȘTEFAN

DIALOG CU CITITORII

DIN SAN DIEGO, S.U.A.

Statornic și pasionat cititor al revistei noastre este – chiar dacă locuiește la mare depărtare de țară – și dl. dr. **GEORGE DUMA**, din San Diego, California, S.U.A.

Într-o recentă scrisoare, cititorul nostru ne trimite câteva comentarii pe marginea cărții *Ces Latins des Carpathes*, de **Alain Ruzé**, publicată în 1989 de Editura Peter Lang S/A, Berne.

Mulțumim și îl felicităm pe corespondentul nostru pentru recenzie, precizând că am semnalat și noi lucrarea istoricului francez în nr. 4/1990. Ediția românească a cărții respective a apărut în 1994 la Editura Științifică din București.

În nr. 3/1998, am prezentat o recentă apariție editorială a istoricului francez **Alain Ruzé**, *La Moldova entre la Roumanie et la Russie. De Pierre le Grand à Boris Eltsine*, publicată, în 1997, de Editura L'Hartmann, Paris-Montreal.

MEMBRU DE ONOARE

Întâlnind în nr. 4/1998 un gând al scriitorului francez Jean d'Ormesson, d-ra **IOANA NECȘULESCU**, din București, ne solicită câteva date biografice ale acestuia.

Jean Lefevre d'Ormesson s-a născut la 16 iunie 1925 la Paris. A absolvit Liceul Henri IV și Școala Normală Superioară din capitala franceză. A fost secretar general al Consiliului internațional de filosofie și științe umaniste de pe lângă UNESCO, fiind, totodată, și redactor șef al publicației acestuia, *Diogenes*. A fost, între 1974 și 1977, redactor șef al ziarului *Le Figaro* și titular al unei rubrici săptămânale în *Figaro Magazine*.

Este un cunoscut romancier și eseist, membru al Academiei Franceze. La 25 noiembrie 1995

a fost primit în rândurile Academiei Române, ca membru de onoare.

Dintre scrierile sale: *L'amour est un plaisir* (1956), *Les illusions de la mer* (1968), *La gloire de l'Empire* (1971), *Marele premiu pentru roman al Academiei Franceze*, *Dieu, sa vie, son oeuvre* (1980), trilogia *Le vent du soir* (1985), *Histoire du Juif errant* (1991) ș.a.

VEȘTI DIN BÖBLINGEN

O mare bucurie au iscat în redacție noutățile de la un vechi colaborator al revistei noastre, domnul **DAN MĂNESCU**, stabilit în Germania, care ne felicită pentru aniversarea de 31 ani. Dan Mănescu a devenit – după cum scrie critica germană și internațională – unul dintre tinerii artiști reprezentativi ai noii generații de plasticieni. Cunoscut în toată Europa occidentală, românul Dan Mănescu expune în numeroase galerii și expoziții. Artă lui era astfel evaluată la salonul internațional de la Nizza (Nice) de către Dr. Werner Halbweiss, colecționar și mecena din Stuttgart: „Reprezintă arta lui Dan Mănescu – definită de el însuși *Quantum-Act* – o nouă direcție în arta conceptuală?”

În imagine, o creație a domnului **Dan Mănescu** – Muon 1996.

COMPLETAREA COLECȚIEI

Fiind un pasionat cititor al revistei *Magazin istoric*, doresc să-mi completez colecția cu numere lipsă, ne scrie dl. **GEORGE RADICI**, din com. Pesac, nr. 544, jud. Timiș, cod 1964.

Începând cu anul 1974 și terminând cu anul 1989, doresc să achiziționez toate numerele; în plus, nr. 4 din 1967.

Sper că dorința mea va fi îndeplinită.

Sperăm și noi că sprijinul cititorilor îl va ajuta pe corespondentul nostru să intre în posesia numerelor de revistă ce-i lipsesc din colecție.

ERASMUS

Societatea studentască Erasmus și-a ținut, la sfârșitul lunii aprilie a.c., conferința anuală cu tema *Dinamica identităților*.

Referenți au fost: **ADRIAN CIOROIANU**, **ROXANA CHESCHEBEC**, **CONSTANȚA VINTILĂ**, **ALEXANDRU JINGA**, **EMIL PERHINSCHI**, **RAREȘ-ILIE ZAHARIA**, **STELIU LAMBRU**, **GABRIEL MARIN**, **CRISTIAN NIȚĂ**, **CRISTIAN VASILE**, **ANDREEA IANCU**, **OLEG COJOCARU**, **GERMIN PETCU**, **MIHAELA MURGOCL**, **ADRIAN DUMITRU**. Au fost dezbătute aprins diferite fațete ale tematicii.

MEMORIEI LUI GANDHI

Citind, în nr. 1/1998 despre Mahatma Gandhi, d-ra **RODICA DUMITRIU**, din București, ne scrie că marele luptător indian, asasinat la 30 ianuarie 1948, a fost omagiat și în Adunarea Deputaților din București, la 3 februarie 1948,

DIALOG CU CITITORII

când deputatul Radu Grigorescu a rostit, între altele:

„Dispariția tragică din această lume a lui Mahatma Gandhi, propovăduitorul renunțării la violență – premisă morală pe care dorim s-o vedem statornicită și în relațiile internaționale – sângerează adânc și inima poporului nostru.

«Regenerarea morală» propovăduită cu atâta strălucire de un om care a renunțat la toate bogățiile vieții materiale câștigate din plin, pentru a alege un trai de extremă sobrietate – închinat doar adevărului, libertății și iubirii semenilor lui – constituie un valoros testament moral, aplicabil azi mai mult decât oricând popoarelor lumii și în special frunțașilor și îndrumătorilor lor».

REFORMA

Întâlnind în nr. 4/1998 fragmente din articolul program din publicația Reforma, dl. RADU STOENESCU, din Cluj, dorind să afle mai multe date despre această publicație pașoptistă, a consultat Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900, București, 1979, și nu a găsit-o menționată; a întâlnit însă o altă Reformă, care a apărut la București între 6 septembrie 1859 și mai 1870, 1 noiembrie 1872 - 25 decembrie 1879, 13 noiembrie 1880 - martie 1881, 30 august 1882 - 6 aprilie 1888. Cititorul nostru ne întreabă dacă nu cumva am indicat o publicație... inexistentă.

Reforma citată de noi a apărut, într-adevăr, dar într-un număr unic, acela din 14 iunie 1848. Este menționată în Dicționarul presei literare românești. 1790-1990, de I. Hangiu (București, 1996), precum și în antologia Presa literară românească. Articole-program de ziare și reviste. 1789-1948, în două volume, publicată de același autor în 1968.

CAUCIUCUL DUNLOP

Dl. dr. MIRCEA ALBOIU, din București, îl evocă pe inventatorul camerei de cauciuc umflată cu aer, medicul veterinar englez John Boyd Dunlop (1840-1921).

Fiu al unor țărani din satul Dreghorn, comitatul Airstire, din Scoția, J.B. Dunlop a absolvit Facultatea de medicină veterinară din Summerhall-Edinburgh. Până la vârsta de 47 ani a lucrat neîntrerupt ca medic veterinar practicant în diferite orașe. A fost vicepreședinte al Asociației Medicilor Veterinari din Irlanda de Nord.

Obligat să se deplaseze cu șareta pe drumurile de țară, s-a preocupat de realizarea unui sistem de locomotie rapid și comod.

Astfel, el a omologat, la 31 octombrie 1888, patentul intitulat Îmbunătățirea cauciucurilor, bicicletelor, tricicletelor și altor vehicule pentru stradă, respectiv roata de cauciuc umflată cu aer. În scurtă vreme, fabricanții de biciclete și-au însușit și valorificat invenția, construindu-se și Uzina Dunlop. La fel, constructorii de automobile au preluat descoperirea, contribuind la dezvoltarea rapidă a acestor mijloace de transport.

La puțină vreme după omologarea patentului Dunlop, s-a aflat că o descoperire asemănătoare fusese înregistrată, încă din 1845, de un alt scoțian, Robert William Thompson, invenție însă total necunoscută de Dunlop și contemporanii săi.

DIN ISTORIA RACHETEI

Dl. prof. IOAN N. RADU, din Târgoviște, ne trimite lucrarea d-sale Contribuții privind istoria rachetei în România, secolele al XV-lea - al XIX-lea, publicată de Editura Macarie, Târgoviște, 1997, cu sprijinul Inspectoratului școlar județean Dâmbovița.

După cum mărturisește autorul, este o încercare „de a completa datele care marchează evoluția rachetei în intervalele istorice dintre realizările lui Conrad Haas (1529) și Henri Coandă (1911).

CERERI ȘI OFERTE

GABRIELA-ADINA MARCO, str. Mioriței, bl. 166, ap. 3, Arad, solicită: nr. 4/1962; 2, 4, 7, 10, 11/1969; 6/1970; 7/1973; 12/1989; 12/1990; 8/1994; oferă: nr. 1/1969; 1/1972; 12/1976; 7, 12/1983; 3, 5, 10/1984; 11/1985; 6, 8/1990.

VLAD GR. LECCA, str. Brândușelor, nr. 7, bl. 910, sc. B, ap. 7, Râmnicu Vâlcea, oferă: nr. 3, 8/1990; 1, 3, 4, 6, 7, 12/1991; 9/1993.

ION NECȘULESCU, com. Măneciu, jud. Prahova, solicită: nr. 2/1982.

BOGDAN MUGUR PETRESCU, București, telefon 781 53 23: oferă numere disparate.

DUMITRU TIRON, str. Gersa, nr. 484, com. Rebrisoare, jud. Bistrița-Năsăud, oferă: numere disparate din 1973-1984; colecția 1985-1991.

ANTONIU NICOLAE, Aleea Vergului, nr. 4, bl. 15, sc. A, ap. 27, București, telefon 627 92 69, oferă colecția completă.

ION POPESCU, str. Mladinoviici Dragoș, nr. 3, bl. R15, sc. 2, ap. 58, București, solicită: nr. 3-6/1971; 7, 8/1975; 5/1984; 9-11/1989; 9/1991; 4/1993; oferă: nr. 2-5, 8/1967; 4-8/1968; 4, 7, 8/1969; 5, 9-11/1970; 1, 2, 5-7/1993; 1, 2/1991; 1, 4, 5, 8/1994.

NICOLAE VIZITIU, Țiglina II, bl. CS6, sc. 3, ap. 56, Galați, telefon 036/45 99 05, oferă colecția completă.

BOGDAN MUGUR PETRESCU, Calea 13 Septembrie, nr. 123, bl. 129, ap. 38, București, telefon 781 53 23, oferă numere disparate din anii 1967-1987.

CONTENTS (Romanian History) I. V. Felea Religion and Culture • D.C. Giurescu June, 1940. Bessarabia and Bukovina – the Burden of a Decision • T. Mavrodin Unknown letter from Ion Antonescu • A. Plămădeală The Monasteries from Transylvania • M. Ștefan, M. Reteagan, L.D. Grigorescu, C. Moraru Prague, 1968. Unpublished Documents • I. Lăcustă 1953. The Council of Ministers debates the Penal Code • D. Tănăsescu The Historian Aurel Decei • M. Isărescu Professor Costin C. Kirjescu – 90 Years Old • Șt. Nicolae Interview with the Italian Historian Francesco Guida • G.G. Potra Reactions to Titulescu's Dismissal (II) • M. Malița Dobroudja – on the Silk Road? • M. Ifrim The Coronation of the Voivodes • I. Cerkez Holidays in 1886 • C. Popișteanu The Leipzig Book Fair • I. Lăcustă Pages from the History of Petroleum

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. V. Felea Religion et culture • D.C. Giurescu Juin 1940. Bessarabie et Bukovine – le fardeau d'une décision • T. Mavrodin Une lettre inédite de Ion Antonescu • A. Plămădeală Les monastères de Transylvanie • M. Ștefan, M. Reteagan, L.D. Grigorescu, C. Moraru Prague, 1968. Documents inédits • I. Lăcustă 1953. Le Conseil des ministres débat le Code pénal • D. Tănăsescu L'historien Aurel Decei • M. Isărescu Le professeur Costin C. Kirjescu – 90 ans • Șt. Nicolae Interview avec l'historien italien Francesco Guida • G.G. Potra Réactions au limogeage de N. Titulescu (II) • M. Malița Dobroudja – sur la route de la soie? • M. Ifrim Le couronnement des voïvodes • I. Cerkez Être en congé en 1886 • C. Popișteanu La foire de Leipzig • I. Lăcustă Pages de l'histoire du pétrole

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И.В.Феля Религия и культура • Д.К.Джуреску Июнь 1940. Бессарабия и Буковина – тяжесть решения • Т.Мавродин Неопубликованное письмо Иона Антонеску • А.Плăмăдеалă Трансильванские монастыри • М.Штефан, М.Ретеган, Л.Д.Григореску, К.Моруру Прага, 1968 г. Неизвестные документы • И.Лăкустă 1953 г. Совет Министров дебатировал Уголовный Кодекс • Д.Тăнăсеску Историк Аурул Децей • М.Исăреску Профессору Костину Киржеску – 90 лет • Ш.Николае Интервью, взятый итальянскому историку Франческо Гуиди • Г.Г.Потра Устранение Н.Титулеску-отклики (II) • М.Малица Добруджа – на шелковой пути? • М.Ифрим Церемония коронации воевод • И.Черкез Быть в отпуске в 1886 г. • К.Попиштиану Лейпцигская книжная ярмарка • И.Лăкустă Страницы истории нефти

INHALT (Rumänische Geschichte) I. V. Felea Religion und Kultur • D.C. Giurescu Juni 1940. Bessarabien und Bukovina – die Last einer Entscheidung • T. Mavrodin Ion Antonescu – ein unbekannter Brief • A. Plămădeală Transilvaniens Klöster • M. Ștefan, M. Reteagan, L.D. Grigorescu, C. Moraru Prag 1968. Unveröffentlichte Urkunden • I. Lăcustă 1953. Der Ministerrat erörtert das Strafgesetzbuch • D. Tănăsescu Der Historiker Aurel Decei • M. Isărescu Herr Prof. Costin C. Kirjescu – 90 jähriger • Șt. Nicolae Gespräch mit den italienischen Historiker Francesco Guida • G.G. Potra Reaktionen zu Titulescus Entsetzung (II) • M. Malița Dobrogea aus den Seidenweg? • M. Ifrim Die Herrscher Krönung • I. Cerkez Ein Urlaub im Jahre 1886 • C. Popișteanu Die Leipziger Buchmesse • I. Lăcustă Aus der Geschichte des Erdöls

SUMARIO (Historia rumana) I. V. Felea Religión y cultura • D.C. Giurescu Junio de 1940. Basarabia y Bucovina – el peso de una decisión • T. Mavrodin Una carta inédita de Ion Antonescu • A. Plămădeală Los monasterios de Transilvania • M. Ștefan, M. Reteagan, L.D. Grigorescu, C. Moraru Praha 1968. Documentos no publicados • I. Lăcustă 1953. El Consejo de Ministros debate el Código Penal • D. Tănăsescu El historiador Aurel Decei • M. Isărescu El profesor Costin C. Kirjescu a los 90 años • Șt. Nicolae Entrevista con el historiador italiano Francesco Guida • G.G. Potra Reacciones a la destitución de N. Titulescu (II) • M. Malița Dobrogea – por la vía de la seda? • M. Ifrim La ceremonia de coronamiento de los príncipes • I. Cerkez Unas vacaciones en 1886 • C. Popișteanu La Feria del Libro de Lipsca • I. Lăcustă Páginas de la historia del petróleo

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sat; difuzare redacție, Constantin Muraș, telefon: 315.09.91

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39

telex: 11995 – Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A. (țări europene);

90 dolari U.S.A. (țări extraeuropene)

Revista Magazin istoric poate fi găsită pe INTERNET la

http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm.

Tiparul executat la R.A.I. – Imprimeria „Coresi” – București

ISSN 0541-881X

Lei 3 600

magazin istoric

